

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA TOPLULUKLARI (ULUSLARARASI İLİŞKİLER)
ANABİLİM DALI**

**ESKİ YUGOSLAVYA CUMHURİYETLERİNİN YENİDEN
YAPILANMASINDA AB’NİN ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ceyda Üçyıldız

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Çağrı Erhan

Ankara-2006

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA TOPLULUKLARI ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**ESKİ YUGOSLAVYA CUMHURİYETLERİNİN YENİDEN
YAPILANMASINDA AB’NİN ROLÜ**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Çağrı Erhan

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi :

İÇİNDEKİLER

Kabul ve Onay	ii
İçindekiler.....	iii
Önsöz.....	vi
Kısaltmalar.....	vii
GİRİŞ.....	1
I. SOĞUK SAVAŞ SONRASI YUGOSLAVYA'DAKİ	
GELİŞMELER ve AT/AB.....	14
A. Etnik Çatışmaların Alevlenmesi.....	14
1. Dinî ve Kültürel Faktörler.....	17
2. Ekonomik Faktörler.....	18
3. Değişen Dünya Düzeni ve Etkileri.....	19
B. Bağımsızlık Hareketleri ve Dağılma.....	21
1. Slovenya'daki Kısa Savaş ve Bağımsızlık.....	21
2. Hırvatistan'ın Bağımsızlığı.....	24
3. Makedonya'nın Sessiz Bağımsızlığı.....	28
4. Bosna-Hersek'in Bağımsızlığı.....	30
5. Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin Kurulması.....	33
6. Kosova Arnavutlarının Bağımsızlık Mücadelesi.....	34
C. AT/AB'nin Yugoslavya'nın Dağılmasına Karşı Tepkileri.....	39
D. Dağılmadan Sonraki Gelişmeler ve AT/AB'nin Tutumu.....	45
1. AT/AB'nin Dış Politika Süreçlerine Genel Bir Bakış.....	45
2. EskiYugoslavya Cumhuriyetlerindeki Savaşlar ve AT/AB.....	49

a. Bosna-Hersek.....	49
aa. Boşnak, Sırp ve Hırvatlar Arasındaki Savaş ve AB'nin Tutumu.....	49
bb. Uluslararası Müdahale ve Dayton Barış Anlaşması.....	54
b. Kosova.....	58
aa. Kosova'daki Savaş ve AB'nin Tutumu.....	58
bb. Uluslararası Müdahale ve BM'nin 1244 Sayılı Kararı.....	61
c. Makedonya Cumhuriyeti.....	63
aa. Arnavut-Makedon Çatışması.....	63
bb. Uluslararası Müdahale ve Ohrid Anlaşması.....	65
 II. ESKİ YUGOSLAVYA KRİZLERİNİN ARDINDAN	
AB'NİN BÖLGEYE İLİŞKİN POLİTİKALARI.....	68
A. Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerindeki	
İstikrarın AB Açısından Önemi.....	68
B. Krizlerin Ardından AB'nin Siyasî, Ekonomik ve Askerî Girişimleri.....	
1. Siyasî ve Ekonomik Girişimler.....	74
a. İstikrar Paktı.....	75
aa. Avrupa Perspektifi.....	78
bb. İstikrar Paktı Çerçevesinde 2005 Sonu İtibarı ile Sağlanan Gelişmeler....	78
b. İstikrar ve Ortaklık Süreci.....	81
aa. İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları.....	83
bb. Bağımsız Ticarî Tedbirler.....	84
cc. Mâlî Yardımlar.....	84
dd. İstikrar ve Ortaklık Süreci'nde Kaydedilen Gelişmeler.....	87

aaa. Hırvatistan Cumhuriyeti.....	87
bbb. Makedonya Cumhuriyeti.....	92
ccc. Bosna-Hersek.....	96
ddd. Sırbistan ve Karadağ.....	100
eee. Kosova.....	105
c. AB Zirvelerinde Güney Doğu Avrupa.....	111
2. Kriz Sonrası Güvenliği Sağlama Girişimleri.....	113
a. Askerî Girişimler.....	114
aa. Concordia Operasyonu (Makedonya).....	114
bb. Althea Operasyonu (Bosna-Hersek).....	115
b. Polis Misyonları	118
aa. AB Polis Misyonu (Bosna-Hersek).....	118
bb. Proxima Operasyonu (Makedonya).....	119
SONUÇ.....	122
ÖZET.....	130
ABSTRACT.....	131
KAYNAKÇA.....	132

ÖNSÖZ

Öğrencilik ve mesleki yaşamımda daima ilgi duyduğum uluslararası ilişkiler alanındaki bu çalışmayı gerçekleştirmek bana büyük bir mutluluk vermiştir. Özellikle “Balkanlar” konusunda çalışmayı tercih etmemin nedeni aile kökenimin bu bölge coğrafyasına dayanmasıdır.

Tez çalışmam, bir çok ülkeyi kapsaması ve bu ülkelerin geçirdiği karmaşık ve dinamik süreçlerin ele alınması nedeniyle çok fazla kaynak taramasını ve özellikle güncel gelişmelerin takip edilmesini gerektirmiştir. Çalışmanın Eski Yugoslavya cumhuriyetlerinin yakın geçmişlerinde geçirdikleri süreçler ve günümüzdeki durumları üzerinde yoğunlaşmasına rağmen, kaydedilen gelişmelerin tarihî olaylara dayanması nedeniyle “Batı Balkanlar”daki tarihî gelişmeler de ele alınmıştır. Eski Yugoslavya cumhuriyetlerinin gelecekleri açısından önemli kararların verileceği şu günlerde sonlanan bu çalışmanın kapsamı, zaman açısından verilen süre ile sınırlı kalmıştır.

Çalışmam süresince; öncelikle, çalışmalarımı sabırla yönlendiren değerli hocam ve danışmanım Sayın Doç. Dr. Çağrı Erhan’a, bana manevi destek veren aileme, benim için özel bir yeri olan Bahar Karaçalı’ya ve diğer arkadaşlarıma teşekkür ederim.

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
a. g. e.	Adı Geçen Eser
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
a. g. m.	Adı Geçen Makale
AGSP	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
ASAM	Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
AT	Avrupa Toplulukları
BAB	Batı Avrupa Birliği
BH	Bosna-Hersek
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
CARDS	Yeniden Yapılanma, Gelişme ve İstikrar İçin Topluluk Yardımları (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation)
CFSP	Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası (Common Foreign and Security Policy)
CIA	Merkezi Haber Alma Teşkilatı (Central Intelligence Agency)
Çev.	Çeviren
DBA	Dayton Barış Anlaşması

EC	Avrupa Topluluğu (European Community)
Ed.	Editör
Eds.	Editörler (Editors)
ESDP	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (European Security and Defence Policy)
EU	Avrupa Birliği (European Union)
EUPM	Avrupa Birliği Polis Misyonu (European Union Police Mission)
FYR	Eski Yugoslav Cumhuriyeti (Former Yugoslav Republic)
GDA	Güney Doğu Avrupa
ICTY	Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi (International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia)
IFOR	Barış Uygulama Gücü (Implementation Force)
Int.	Uluslararası (International)
IRIS	Bölgesel ve Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü (Institute for Regional and International Studies)
KFOR	Uluslararası Kosova Güvenlik Gücü (Kosovo Force)
KLA	Kosova Kurtuluş Ordusu (Kosovo Liberation Army)
LSE	Londra Ekonomi Okulu (London School of Economics)
MARRI	Göç, Sığınma, Mülteciler, Geri Dönüş Girişimi (Migration, Asylum, Refugee, Return Initiative)
M.Ö.	Milattan Önce

M.S.	Milattan Sonra
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
ODGP	Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası
OGSP	Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
OHR	Yüksek Temsilcilik Ofisi (Office of the High Representative)
PHARE	Polonya ve Macaristan için Ekonominin Yeniden Yapılandırılması Yardımı (Poland, Hungary Assistance for the Reconstruction of the Economy)
s.	sayfa
SEE	Güney Doğu Avrupa (South Eastern Europe)
SAA	İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları (Stability and Association Agreements)
SAP	İstikrar ve Ortaklık Süreci (Stability and Association Process)
SFOR	İstikrar Gücü - Bosna-Hersek (Stabilisation Force-Bosnia and Herzegovina)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T. C.	Türkiye Cumhuriyeti
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
UK	Birleşik Krallık (United Kingdom)

UN	Birleşmiş Milletler (United Nations)
UNMIK	BM Kosova Geçici Yönetim Mısyonu (UN Interim Administration Mission in Kosovo)
UN PROFOR	Birleşmiş Milletler Koruma Gücü - Hırvatistan, Bosna-Hersek, Makedonya (United Nations Protection Force)
WEU	Batı Avrupa Birliği (West European Union)

GİRİŞ

Bu çalışmada özellikle 90'lardan günümüze, Avrupa Topluluğu (AT) /Avrupa Birliği'nin (AB) Batı Balkanlar'a yönelik politikaları kapsamında Eski Yugoslavya'nın dağılmasından sonra kurulan yeni devletlerle ile ilişkileri incelenmiş ve AB'nin bu ülkelerdeki yeniden yapılanma süreci çerçevesinde; barış, istikrar, demokratikleşme ve ekonomik gelişim süreçlerine katkısı araştırılmıştır.

Konu olarak "Eski Yugoslavya"nın ele alınmasının nedeni, yaşanan büyük savaşlar ve yıkımlar sonucu, çekilen acılardan ders alan ve kalıcı barışı sağlama yolunda emin adımlarla yürüyen ülkelerden oluşan AB için, kıtanın bir başka bölümünde, bazı üyeleri ile sınırdaş olan ülkelerin kanlı çatışmalara girmelerinin güvenlik ve barış ortamı sağlamadaki kararlı tutumu açısından asla istenilmeyecek bir durum olmasıdır.

Çalışmada, özellikle "Soğuk Savaş Dönemi" sonrasının yoğun olarak ele alınmasının sebebi, Yugoslavya'nın bu dönemin ardından Avrupa Kıtası'nın güvenliğini riske atabilecek değişimlere uğraması ve günümüzde gösterilen çabaların, özellikle bu dönemden sonra yaşanan olaylar neticesinde ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik olmasıdır.

Eski Yugoslavya'daki çatışmaları engellemek konusunda AT/AB, üyelerinin farklı tutumları ve yetersiz dış politika araçları nedeniyle başlangıçta pasif kalmasına rağmen, durumun ciddiyeti ve tedbir alınmadığı taktirde tüm kıtaya verebileceği zararlar anlaşıldığında, bu bölgede güvenliğin sağlanması için ciddi adımlar atmış, kalıcı barışın ve istikrarın sağlam temellere oturması için bölge ülkelerini insan haklarına saygı göstermeye, işbirliği yapmaya, demokratikleşmeye ve ekonomilerini geliştirmeye teşvik etmiştir.

“Eski Yugoslavya Federasyonu”nun yer aldığı Balkanların önemli coğrafi konumunun yanı sıra, bir başka belirgin özelliği, tarihin çeşitli dönemlerinde farklı devletlerin ve imparatorlukların istilâsına uğraması ve bu topraklara farklı etnik kökenlerden gelen insanların yerleşmiş olmasıdır.

Stavrianos bölgenin bu özelliğini şöyle anlatmıştır:

Balkan topraklarından geçen bir gezgin her şeyden çok, uzun ve çeşitlilikle dolu geçmişin sayısız izlerinden etkilenir. Tesadüfen eski bir Roma hamamının önünden geçebilir ya da Romalıların yaptığı bir yolda yürüyebilir. Bir Bizans kilisesindeki Ortaçağ fresklerini veya bir Müslüman caminin zarif minarelerini beğeniyle seyretmek için durabilir.¹

Batı Avrupa uluslarının çoğu, uzun yıllardan beri varlıklarını sürdüren ulus-devletlerde ulusal kimlikleriyle güven içinde yaşarlarken, özellikle Balkan halkları sık sık güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya kalmış ve tarihin çeşitli dönemlerinde kimlikleri, dilleri ve kültürlerine karşı tehdit altında yaşamışlardır.²

Farklı etnik kökenlerden gelen, farklı dilleri konuşan ve farklı dinî ve kültürel kimliklere sahip insanların iç içe yaşamaları nedeniyle Eski Yugoslavya Federasyonu’nu meydana getiren cumhuriyetler arasında da kesin sınırlar gösteren bir “etnik harita” oluşturmak imkânsız hâle gelmiş, bu karışık doku içinde sık sık çatışmalar ve savaşlar yaşanmıştır. Ancak bu arada, her ne kadar Sırpların Boşnakları ve Hırvatları katletmeleri tarihe “Etnik Arındırma” diye geçmişse de, hedef aldıkları bu insanların aslında kendileriyle aynı etnik kökenden geldikleri de dikkate alınmalıdır. Balkan Yarımadası çok dağlık bir bölge olması nedeniyle, toplulukların birleşmesini engelleyecek şekilde içine kapalı bölümlere ayrılmıştır ve bu özelliği ulaşımı zorlaştırmaktadır.³ Dolayısıyla, yarımadanın çeşitli bölgelerine yerleşen Slav halkları birbirleri ile sürekli iletişim içinde olamamışlardır. Bunun etkisiyle, “Slav

¹L., S. Stavrianos, **The Balkans Since 1453 with a new introduction**, London, Hurst and Company, 2000, s.1.

²Christopher Cviic, **Remaking the Balkans**, London, Royal Institute of International Affairs, 1995, s. 7.

³Hugh Poulton, **Balkanlar: Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1993, s. 11.

Dili” de çeşitli lehçelere ayrılmış ve buna farklı dinleri kabul etmeleri de eklenince, aynı coğrafyadan gelen bu insanlar⁴ zaman içinde farklı ayırıcı özellikler kazanmışlardır. Zamanla, bölgede dört temel Slav halkı oluşmuştur. Bunlar: Sırp, Bulgarlar, Hırvatlar ve Slovenlerdir.⁵ Charles A. Frazee’in ifade ettiği gibi “Dağın öteki tarafında yaşayan insanlar, aynı dili konuşsalar da veya aynı dini paylaşılsalar da, güvenilmemesi gereken yabancılar olarak nitelendirilmişlerdir.”⁶ Zamanla ortaya çıkan kültürel ve dinî farklılaşma giderek “Etnik Milliyetçilik” akımlarına dönüşmüştür.

Donald Horowitz, bölünmüş toplumlar ve özellikle etnik çatışmalar konusunda şunları söylemektedir:

Etnik bölünmeler devletlerin birbirlerine uyumunu ve hatta bazen aralarında barışçıl çabaların oluşturulmasını zorlaştırmaktadır. Etnik çatışmalar nezaket bağlarını zayıflatmakta ve yağmalama, ölüm, evsiz kalma ve çok sayıda insanın toplu göçü ile sonuçlanan şiddetin kökeninde bulunmaktadır.⁷

Kecmanovic’in “Etnik-milliyetçilik şiddet, yağmacılık, fanatizm, zıtlasma ve hoşgörüsüzlüktür.”⁸ şeklindeki ifadesi de bu fikri destekler niteliktedir.

Balkanlar’ın tarihine bakıldığında bölgede bilinen ilk büyük merkezi medeniyeti Yunanlıların oluşturduğu görülmektedir. Yunanlılar, M.Ö. 1500’den, M.S. II. Yüzyıla kadar yarımada’daki en büyük güç olmuşlardır.⁹ Daha sonra çeşitli imparatorluklar tarafından istilâ edilen bu topraklara, VI. Yüzyılın ortalarından itibaren Karpat Dağları’nın kuzeyinden ve doğusundan gelen “Güney Slavları”

⁴Francine Friedman, **Bosnia and Herzegovina: A Polity on the Brink**, London, Routledge, 2004, s. 5.

⁵Andrey Ivanov, **The Balkans Divided: Nationalism, Minorities and Security**, Frankfurt, Euro-Atlantic Security Studies, Peter Lang, 1996, cilt 1, s. 23.

⁶Charles A. Frazee, “Religions as the Basis For Balkan Ethnicity”, **Balkan Currents: Studies in the History, Culture and Society of a Divided Land**, Lawrence, A., Tritle (ed.), Los Angeles, The Basil P. Caloyeras Center for Modern Greek Studies, Loyola Marymount University, 1998, s. 6.

⁷Hans-Georg Ehrhart ve Albrecht Schnabel (eds.), **The Southeast European Challenge: Ethnic Conflict and the International Response**, Baden-Baden, Nomos Verl.-Ges., 1999, s. 29.

⁸Dusan Kecmanovic, **Ethnic Times: Exploring Ethnonationalism in the Former Yugoslavia**, Westport, Praeger, 2002, s.129.

⁹Constantine P. Danopoulos ve Kostas G. Messas, “Ethnonationalism, Security and Conflict in the Balkans”, **Crisis in the Balkans: Views from the Participants**, Constantine P., Danopoulos ve Kostas G. Messas (eds.), Westview Press, 1997, s. 5.

yerleşmeye başlamışlardır. Avarlarla yakın ilişkide olan ve onlardan savaş sanatını öğrenen bu halklar, bölgedeki Bizans topraklarına saldırılarda bulunarak¹⁰ zamanla yerleşim alanlarını genişletmişler, Adriyatik'ten, Karadeniz'e kadar, giderek tüm kuzey Balkanlar'a yayılmışlardır.¹¹

Yarımadaya yerleşen Slav halklarının bir kısmı, giderek güçlenerek kendi devletlerini kurmuşlardır ve yapılan savaşlarla bu devletlerin sınırları sıkça değişmiştir.

Slavların yerleşmiş olduğu toprakların büyük bir kısmını ele geçiren Bulgarlar, 864'te Bulgar Devleti'ni kurmuşlardır. Bu devlet 893-927 yılları arasında bugünkü Bulgaristan, Arnavutluk, Yunanistan ve Sırbistan topraklarına yayılmış, en büyük rakibi olan Bizans İmparatorluğu'nun doğu ve güney doğu topraklarına sahip olmuştur.¹²

X. Yüzyılın sonlarında, Makedonya Kralı Samuel bugünkü Arnavutluk, Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Bosna topraklarının bir kısmını içine alan Makedonya Devleti'ni kurmuştur. Ancak, bu ortaçağ devletinin varlığı çok uzun sürmemiş, kuruluşundan otuz yıl sonra, toprakları Bizanslılar tarafından geri alınmıştır. Bu topraklar daha sonra Bulgaristan'ın ve Sırbistan'ın eline geçmiştir.¹³

1166 Yılı'nda Kral Nemanja tarafından kurulan¹⁴ ve daha sonra "Duşan'ın İmparatorluğu" diye anılan "Ortaçağ Sırp Devleti" ise, zamanla Bizans ve Bulgar imparatorluklarının en güçlü rakibi hâline gelmiştir. Bu devlet zamanla Adriyatik'ten Ege'ye kadar genişleyerek¹⁵ zamanın en büyük güçlerinden birisi olmuştur. Sırp İmparatorluğu, Duşan'ın 1355'te ölmesinden sonra iktidar kavgalarına giren liderler

¹⁰Matjaz Klemencic ve Mitja Zagar, **Ethnic Diversity Within Nations: The Former Yugoslavia's Diverse Peoples**, California, ABC-CLIO, 2003, s. 2.

¹¹Derek Hall ve Darrick Danta, "Contemporary Balkan Questions: the Geographic and Historic Context.", **Reconstructing The Balkans**, Derek Hall ve Darrick Danta (eds.), New York, John Wiley and Sons, 1996, s. 19-20.

¹²Ivanov, **a.g.e.**, s. 23.

¹³Mihailo Crnobrnja, **The Yugoslav Drama**, Quebec, McGill-Queen's University Press, 1994, s. 27.

¹⁴Crnobrnja, **a.g.e.**, s. 30

¹⁵Ivanov, **a.g.e.**, s. 24.

yüzünden istikrarsızlığa sürüklenmiş ve Osmanlılarla yapılan Kosova Savaşı ile tamamen yıkılmıştır.¹⁶

Sırp lar gibi Balkanlar'a VII. Yüzy ılda yerleş en Hırvatlar, X.Yüzy ılın sonunda bağıms ız bir devlet kurmuş lar ve bugü nkü Hırvatistan, Slovenya, Dalmaç ya, Bosna topraklarının bir kısm ını iç ine alan bölgelere hâkim olmuş lardır.¹⁷ Ancak, bu devlet varlığını 1102'ye kadar sürdürebilmiş ve bu tarihten itibaren toprakları önce Macaristan Krallığı'na, daha sonra da Habsburg İmparatorluğu'na dahil olmuş,¹⁸ I. Dünya Savaşı'na kadar bu İmparatorluk yönetiminde kalmıştır.¹⁹

Ortaçağda kurulan bir başka devlet ise Bosna Krallığı'dır. I. Tvrtko'nun krallığı sırasında, 1377'den itibaren topraklarını genişletmeye başlayan bu devlet daha sonraları çeşitli zamanlarda Hırvat ve Macar yönetimine girmiştir.²⁰

Slovenler, Güney Alpleri ile Adriyatik arasındaki bölgeye VII. Yüzy ılda gelmişlerdir. Ancak Slovenler Ortaçağda diğ er Slavların başardığı gibi, bir devlet kuramamış lar ve Alman ve Avusturya yönetiminde yaşamış lardır.²¹

XIV.Yüzy ılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı topraklarına dahil edilmeye başlayan Balkanlar,²² beş yüzy ıla yakın bir süre bu imparatorluğ un hâkimiyetinde kalmıştır. Bu, bölge halklarının barış içinde yaşadıkları ve etnik kimliklerin çok fazla ön plana çıkmadığı bir dönem olmuştur. Osmanlılar hoşgörü lü bir yönetimle bu bölgedeki halkları uzun süre barış içinde bir arada tutmayı başarmış lardır. Gayrı-Müslimler dinlerinde ve eğitim kurumlarını kurma konusunda serbest bırakılmış lar, İmparatorluk içinde yaşayan Hristiyanlar kendi etnik ve dinî kimliklerini kilisenin

¹⁶George W. White, **Nationalism and Territory: Constructing Group Identity in Southeastern Europe**, Lanham , Rowman and Littlefield , 2000, s. 187-193.

¹⁷John D. Treadway, "Of Shatter Belts and Powder Kegs: A Brief Survey of Yugoslav History" **Crisis in the Balkans: Views from the Participants**, Constantine P., Danopoulos ve Kostas G., Messas (eds.), Colerado, Westview Press, 1997, s. 21.

¹⁸Poulton, **a.g.e.**, s. 37.

¹⁹Crnobrnja, **a.g.e.**, s. 25.

²⁰Crnobrnja, **a.g.e.**, s. 23.

²¹Crnobrnja, **a.g.e.**, s. 29.

²²Klemencic ve Zagar, **a.g.e.**, s. 9.

liderliğinde korumuşlardır.²³ Bunda, Osmanlıların bir ulus-devlet özelliği taşımamasının payı büyüktür.²⁴

1789 Fransız Devrimi ile başlayan milliyetçilik akımlarından Balkan milletleri de yoğun bir şekilde etkilenmişlerdir. XVIII. Yüzyılın sonlarında “Romantik Milliyetçilik”in çıkışıyla beraber, “Güney Slavları” kendilerini yeniden tanımlamaya başlamışlardır. Milliyetlerin tanımlanmasında özellikle dil ve din unsurlarını esas alan “Romantik Milliyetçilik”²⁵ akımının etkisi altında kalan Balkan milletleri özellikle XIX. Yüzyıldan itibaren, bölgede çıkar sağlamaya çalışan bazı ülkelerin de desteği ile bağımsızlık hareketlerine ve Osmanlı İmparatorluğu’na karşı ayaklanmaya başlamışlardır. Bu ayaklanmalarda Rusların “Panslavizm” propagandaları da etkili olmuştur.

Osmanlı yönetimindeki bu ülkeler milliyetçilik akımlarının etkisi, büyük ülkelerin desteği ve Osmanlı İmparatorluğu’nun zayıflaması ile tek tek bağımsızlıklarını ilân etmişlerdir. Bağımsızlık bu devletlerin huzuru ve refahı için tek başına bir çözüm olamamıştır. Homojen bir ulusal yapıya sahip olmamaları ve her birinde ayrı dinlere mensup, farklı kültürel özelliklere sahip halkların bir arada yaşamaları, daha sonraları bu ülkeler için büyük sorun hâline gelecek ve bu yüzden çok büyük istikrarsızlıklar, çatışmalar ve hatta savaşlar yaşanacaktır.

1878’de bağımsızlığını ilân eden Sırbistan’ı yönetenlerin en büyük hayali Ortaçağdaki güçlerine yeniden kavuşarak “Büyük Slav Devleti”ni kurmaktır. I. Dünya Savaşı öncesinde ise, sadece Sırbistan ve Karadağ bağımsız durumdaydılar. Hırvatistan ve Bosna-Hersek, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun bir parçasıydılar. Makedonya ise, Balkan Savaşları sonunda Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan arasında paylaşılmıştır.

1914’te başlayan I. Dünya Savaşı’na bütün “Güney Slav” milletleri katılmışlardır. Savaş sonrasında imzalanan barış anlaşmalarında “kendi kaderini

²³Cviic, **a.g.e.**, s. 7.

²⁴Ivanov, **a.g.e.**, s. 30.

²⁵White, **a.g.e.**, s.179.

tayin” ilkesi temel alınsa da, bölgede kurulan yeni ulus devletlerin sınırları çizilirken bu ilkeye tam olarak uyulmamıştır. İtilaf devletlerinin yanında savaşılan bazı Balkan devletleri, yenilen devletlerden toprak almışlardır ancak bu topraklarda azınlık konumuna düşen bazı halklara “kendi kaderlerini tayin” hakkı tanımamışlardır.

Sırbistan’ın, Güney Slavlarını birleştirme girişimi sonucunda, 1 Aralık 1918’de “Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı” kurulmuştur. Bu krallık kurulurken, Avusturya ve Bulgaristan topraklarının bir kısmını almıştır. Vejvoda, bu krallığın çevredeki büyük devletlerden korunmak için yeni bir ortak devlet oluşturma fikrini savunan çok kültürlü Slav seçkinleri arasındaki etkileşimin sonucunda ortaya çıktığını anlatmıştır.²⁶ Bernett’in “Birinci Yugoslavya’nın Sırp’ların, Hırvatların ve Slovenlerin yaşadıkları toprakları ele geçirme planları yapan İtalya, Macaristan ve Avusturya’ya karşı koruma amacına dayalı, ortak bir devlet olarak kurulmuştur” ifadesi bu fikri destekler niteliktedir.²⁷ “Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı” Sırp’lar için kendi hâkimiyetlerindeki bir güç olarak düşünülürken, diğer Slav halkları ise sadece dış güçlere karşı bir korunma amacı gütmüşlerdir.

Özellikle, “Modern Sırp İdeolojisi”ni oluşturan XIX.Yüzyıl dil bilim reformisti Vuk Stefanoviç Karaddziç, “Merkezî Güney Slav Diyalekti”yle konuşan herkesi “Sırp” olarak tanımlamıştır. Bu görüş, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı’nın oluşmasındaki politik konseptin temelini oluşturmuştur.²⁸

Sırp-Hırvat-Sloven Devleti’nin toprakları Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan, Slovenya, Dalmaçya ve Bosna-Hersek’ten meydana gelmekteydi. Krallık, kuruluşundan itibaren, özellikle 1920’ler ve 30’lar boyunca büyük iç karışıklıklar yaşamıştır. Farklı Slav halkları kendi içlerinde farklı politik akımlar oluşturma eğilimine girmişlerdir. Radikal Sırp’lar, tüm halkları Sırp yönetimi altına alarak

²⁶Ivan Vejvoda, “Yugoslavia 1945-91”, **Yugoslavia and After: A Study in Fragmentation, Despair and Rebirth**, A. D. Dyker ve I. Vejvoda (eds), New York, Addison Wesley Longman Publishing, 1996, s. 10.

²⁷Christopher Bernett, **Yugoslavia’s Bloody Collapse: Causes, Course and Consequences**, London, Hurst and Company, 1995, s. 113.

²⁸Cviic, **a.g.e.**, s. 69.

“Büyük Sırbistan”ı kurma hayaline kapılırken, bazı Hırvat liderler ise bağımsız bir Hırvatistan Cumhuriyeti kurma çabasına girmişlerdir.

1921’de, radikal Sırp lideri Pasiç mecliste çoğunluğun oyunu almıştır ve daha sonra “Vidovdan Anayasası” yürürlüğe konulmuştur. Bu gelişmelerin etkisiyle politik güç genelde Sırp liderlerin elinde olmuştur. Sırp lar toplam nüfusun yüzde 38’ini oluşturdukları halde, önemli bakanlıkların yüzde 92’sini - 1926’da, orduda görev yapan 165 generalin 4’ü hariç, tümü Sırptı - ellerinde tutmuşlardır.²⁹ Bu durum özellikle Hırvatları çok huzursuz etmiş ve çatışmalar gün güne artmıştır.

1929’un başında Kral Alexander iktidarı ele geçirmiş ve tüm yetkileri kendinde toplayarak diktatörlüğünü ilân etmiştir. Alexander, aynı ülke içinde yaşayan etnik azınlıkların ancak krala bağlılık duymaları hâlinde birliğin sağlanabileceğine inanmış, dinî ya da etnik kimlikli tüm siyasî partileri kapatmıştır.³⁰ Bu dönemde ülke dokuz eyalete bölünmüş,³¹ Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı’nın adı Yugoslavya - Sırp-Hırvat dilinde "Yugoslav" kelimesi “Güney Slavları”, "Yugoslavya" ise “Güney Slavlarının Yurdu” anlamına gelmektedir -olarak değiştirilmiştir.³² Ancak Alexander’ın Sırp kökenli olması ve eyâletlerin her birinde Sırp nüfusu çoğunluğu teşkil edecek şekilde yapılanmaya gidilmesi³³ ülkede Sırp hâkimiyetini baskın kılarken, diğer Slav milletleri bu durumdan rahatsızlık duymuşlardır. Etnik çatışmalara 1929’da çıkan ekonomik kriz de eklenince Yugoslav halkının yönetime karşı tepkileri artmış ve Alexander geri adım atarak yetkilerini parlamentoya paylaşmasını sağlayacak yeni bir anayasayı yürürlüğe sokmuştur. Kral daha sonraları komşu ülkelerle ilişkileri güçlendirme yoluna gitmiştir. Ancak, bu amaçla gittiği bir dış ülke ziyaretinde suikaste kurban gitmiştir.

Alexander’ın ölmesinden sonra da, gösterilen tüm çabalara rağmen, “Birinci Yugoslavya”nın yirmi üç yıllık kısa ömründe, etnik gruplar arasındaki problemlerin

²⁹White, **a.g.e.**, s. 197-223.

³⁰Sina Akşin ve Melek Fırat, “İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar”, **Balkanlar**, İstanbul, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, Eren, 1993, s. 97.

³¹Ivanov, **a.g.e.**, s. 58.

³²Klemencic ve Zagar, **a.g.e.**, s. Xiv.

³³Ivanov, **a.g.e.**, s. 59.

çözümüne kavuştuğu bir sistem oluşturulamamış,³⁴ zaten yüzyıllarca büyük devletlerin yönetiminde yaşamış olan bu insanların siyasî tecrübelerinin yetersizliği ve üç kurucu halk arasında birlik ruhunun sağlanmaması, Birinci Yugoslavya'nın çözülmesine sebep olmuştur.

Birinci Yugoslavya'nın ne denli yüzeysel değerler üzerine kurulduğu II. Dünya Savaşı sırasında iyice anlaşılmıştır. Savaş sırasında ülke Alman, İtalyan, Macaristan ve Bulgaristan orduları tarafından işgal edilmiştir.³⁵ Almanya kendi güdümünde bir Hırvat-Sloven Devleti kurmuştur. Kendilerini diğer Yugoslavya halklarından üstün gören Katolik Hırvatlar Sırlara ve Müslümanlara karşı cephe alarak Almanya'nın da desteği ile "Utaş" hareketini başlatmış ve bölgedeki diğer halkları katletmişlerdir. Nazilere ve Hırvatlara karşı direnişe geçen Sırlar da "Çetnikler" hareketini başlatarak, zamanla güçlenmişler ve kanlı saldırılar düzenlemişlerdir. Daha sonra çok uzun süre Yugoslavya'nın kaderini yönlendirecek olan lider Josip Broz Tito, bu sıralarda Yugoslavya Komünist Partisi'nin başına geçerek hem işgalci kuvvetlere, hem de bu iki gruba karşı mücadele vermiştir.

Savaş sona erdiğinde, Tito, ülkenin başına geçerek 1946'da altı cumhuriyetten - Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Karadağ, Sırbistan ve Slovenya'dan - oluşan "Yugoslav Federal Halk Cumhuriyeti"ni kurmuştur.

Raymond Tanter, Tito'nun ortaya çıkışını ve mücadelesini şöyle ifade etmiştir:

1940'larda Josip Broz Tito Nazilerin Yugoslavya'yı işgaline karşı ortaya çıkmıştır. O, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ni yeniden yaratmak için multi-etnik köylü sınıfının desteği ile anti-faşist bir mücadele yürütmüştür. Tito, Yugoslavya'yı etkin bir şekilde yönetmiş ve 4 Mayıs 1980'de hayatını kaybedene kadar, birbirleri ile rekabet hâlinde olan etnik grupların bir arada yaşamalarını sağlamayı başarmıştır. Onun ölümünden sonra Yugoslavya'da ülkeyi bir arada tutabilecek, onun kişisel karizmasına sahip yeni bir lider ortaya

³⁴David A. Dyker ve Ivan Vejvoda (eds.), **Yugoslavia and After, A Study in Fragmentation, Despair and Rebirth**, New York, Addison Wesley Longman, 1996, s. 10.

³⁵George Fyson ve Jonathan Silberman, "Roots of The Conflict.", **The Truth About Yugoslavia**, George Fyson (ed.), New York, Pathfinder, 1993, s. 34.

çıkamamıştır. 1980’lerde Yugoslavya halkının tatminsizliği, olumsuz ekonomik koşullar ve işçi sınıfındaki huzursuzluk yüzünden giderek artmıştır.³⁶

“Kardeşlik ve Birlik” temellerine dayandırılarak kurulan Yugoslavya’da Tito döneminin, halkların bir arada barış içinde yaşamaları açısından sorunsuz bir dönem olmasının en temel nedenlerinden birisi, başta “Yugoslavya Komünist Partisi”nin bulunduğu tek partili rejimin uygulanması ve halklara etnik ayrımcılık yapma fırsatının verilmemesidir. Bu dönemde farklı etnik kökenlerden gelen insanlara eşit fırsatların sunulması da barış ortamına büyük katkı sağlamıştır. Öte yandan, halkın büyük çoğunluğunun ülkenin Sovyet yönetimine girmesi ihtimalinden dolayı duyduğu endişe de bütünlüğün korunmasında önemli bir faktör olmuştur.³⁷

Tito, Belgrad Hükümeti’nin başına geçen liderler arasında “Büyük Sırbistan” oluşturma fikrini gündeme getirmeyen ilk lider olarak nitelendirilmiştir. O, savaşı “Yugoslavya halkının yabancı düşmanlara karşı verdiği mücadele” olarak tanımlamıştır. Amacı, ülkeyi yeniden inşa etmek olmuştur.³⁸

“Etnik-çoğulculuk” ilkesine dayanan ve Yugoslavya’nın çok uluslu bir devlet olarak ilân edildiği³⁹ bu sistem, eyâletlere verilen hakların giderek daha fazla genişletilmesine yol açmış ve özellikle 1974’teki Anayasa değişikliği önemli bir reform olmuştur. Bu değişiklik ile Kosova ve Vojvodina bölgeleri de dahil olmak üzere, her birime veto hakkı verilmiş ve kararların oy birliği ile alınması sağlanmıştır.⁴⁰

Poulton, “Tito Yugoslavyası”nın çok-uluslu yapısı içinde yaşamış olan halkların üç temel kategoriye ayrıldığından söz etmektedir. Bunlar, her birinin “Federasyon” içinde ulusal yurdu⁴¹ olan Hırvatlar, Makedonlar, Karadağlılar, Müslümanlar, Sırlar ve Slovenler; genellikle Yugoslavya dışında bağımsız

³⁶Raymond Tanter ve John Psarouthakis, **Balancing in the Balkans**, New York, St. Martin’s Press, 1999, s. 16.

³⁷Cviic, **a.g.e.**, s. 59.

³⁸White, **a.g.e.**, s. 199.

³⁹Klemencic ve Zagar, **a.g.e.**, s. xiv.

⁴⁰Crnobrnja, **a.g.e.**, s. 76.

⁴¹“Ulusal Yurt” ifadesi, Federasyonu oluşturan cumhuriyetlere karşılık kullanılmıştır.

devletlere sahip bazı halkların uzantıları olan ve “Yugoslavya Federasyonu” içinde dil ve kültürel hakları yasal olarak tanınan Kosova’daki Arnavutlar, Voyvodina’daki Macarlar, Bulgarlar, Çekler, İtalyanlar, Romenler, Slovaklar, Türkler ve son kategoridekiler ise, geriye kalan küçük etnik gruplardır.⁴²

Federal yapılanma, belli bir süre için olumlu görünen bir durum yaratmış olsa da, halkları barış içinde bir arada tutma bakımından kalıcı çözüm olmamıştır. Ülkede çoğunluğu teşkil eden Sırp’ların şikayetleri 1960’ların ortalarından itibaren artmıştır.⁴³ 1980’lere gelindiğinde Sırp’lar, yönetimde ve orduda güçlü olmalarına rağmen, hâlâ nüfusları oranında temsil edilmediklerinden şikayetçiydiler ve aslında, “Büyük Sırbistan” hayalinden hiçbir zaman vazgeçmemişlerdir.

Sırp’lar ülkeyi tamamen kendi yönetimleri altına almak isterken, Hırvat ve Slovenler bu fikre karşı çıkmaktaydılar. Ekonomik açıdan güçlü olan Slovenler ve Hırvatlar daha az gelişmiş cumhuriyetlere yaptıkları yardımların kendi kaynaklarının azalmasına neden olduğundan şikayetçiye, az gelişmiş cumhuriyetler ise gelişmiş bölgelere daha fazla yatırımın yapılmasından rahatsızdılar.⁴⁴ Makedonlar da içinde bulundukları şartlardan memnun değillerdi. Kosova’daki Arnavutlar ise, federal cumhuriyet statüsü almak ve hatta tam bağımsızlıklarını kazanmak istiyorlardı.

Tito yönetiminde federal cumhuriyetlere verilen yetkilerin giderek artırılmasına ve azınlıklara daha fazla hakların sağlanmasına rağmen bu çabalar, halkları kalıcı olarak bir arada tutmak için yeterli olmamıştır. 1970’lerden itibaren politik liderler tarafından alınan kararlarla ülke giderek daha fazla ademi merkezileştirilmiştir. Böylece, altı federal cumhuriyet ve iki özerk bölge kendi çaplarında gelişmiş ve kendi ulusal çıkarlarını gözeterek, kendi merkezlerinden yönetilmeye doğru gitmişlerdir.⁴⁵ Bu gelişmelerin doğal uzantısı olarak da, cumhuriyetlerde “baskın” olma eğilimleri gelişmiştir.

⁴²Poulton, **a.g.e.**, s. 15.

⁴³Cviic, **a.g.e.**, s. 61.

⁴⁴Crnobrnja, **a.g.e.**, s. 88.

⁴⁵Vejvoda, **a.g.m.**, s. 17.

Yugoslavya 1991’de Hırvatistan ve Slovenya’nın bağımsızlık ilânlarıyla savaş ve dağılma dönemine girmiştir. Dünya ülkeleri bu bölgede yaşanan vahşete kimi zaman seyirci kalmış, kimi zaman ise, çeşitli uluslararası müdahaleler yapılmıştır. AT/AB ise ilk başlarda, bu gelişmeler karşısında kararlı bir tutum sergileyememiş olması, dış politikasında itibar kaybetmesine sebep olmuştur. AT/AB’nin bu itibar kaybı ve kendi güvenliğinin de tehlikeye girmesi, üyelerini “Ortak Dış ve Güvenlik Politikası”nı geliştirmeye yöneltmiştir.

AB, 1996’da Güney Doğu Avrupa’ya yönelik olarak, “Bölgesel Yaklaşım”ı başlatmıştır. Bu girişim genel çerçevesi ile, bölgede barış ve istikrarın sağlanmasını ve ekonomik gelişimin desteklenmesini kapsamaktadır. Bu yaklaşımın nispeten faydalar sağlanmış olmasına rağmen, Kosova Krizi ve NATO’nun askerî müdahalesine duyulan ihtiyaç, bölgede hâla istikrarın sağlanamadığını göstermiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda AB daha ileri adımlar atma ihtiyacı duymuş ve özellikle Batı Balkanlar’la daha yakın ilişkiler kurmak üzere yeni araçlar geliştirmiştir.

Eski Yugoslavya cumhuriyetlerinde “Soğuk Savaş Dönemi” sonrasında etnik çatışmaların yaşanması ve bu çatışmaların büyük savaflara dönüşmesi hem Bölge, hem de tüm Kıta güvenliği açısından gelecek için de bir tehdit unsuru hâline gelirken, tüm dünya ülkeleri kalıcı barışın sağlanması için radikal çözümlerin getirilmesi konusuna gitgide daha fazla önem vermeye başlamışlardır. Bu mücadelede, AB’nin çok önemli ve özel bir yeri vardır. Keza AT/AB, II. Dünya Savaşı’nın bitiminden bu yana, barış ve güvenliği sağlamış ve büyük bir güç hâline gelmiştir. Bu gerçeğin bilincine varan Eski Yugoslavya cumhuriyetleri günümüzde AB’nin sunduğu fırsatlardan yararlanmakta ve bu birlik ile bütünleşme yolunda ilerlemektedirler. “AB’yle bütünleşme, Eski Yugoslavya cumhuriyetlerine uzun vadede ne gibi katkılar sağlayacaktır?” sorusu zaman içinde cevaplanacak olsa da, ülkelerin son yıllarda kaydettikleri gelişmeler doğrultusunda şu ana kadar sağlanan faydalar ortaya konulabilir.

Konunun AB açısından önemi, üyelerinin dış politika konusunda çoğu zaman farklı tutumlar sergilediği bu birliğin, son zamanlarda Batı Balkanlar’da

uyguladığı politikaların uzun vadede bölgede istikrarın ve kalıcı barışın sağlanabilmesine önemli katkılar sağlayacak temel bir adım olduğunun vurgulanmasıdır. Bu, aynı zamanda AB'nin uzun yıllar zayıf kaldığı dış politika konusundaki başarısıdır. Bu bağlamda, AB'nin böylece bir yandan bu bölgedeki ülkelerle komşu olan üyelerini olası tehditlerden korurken, aynı zamanda da potansiyel aday ilân ettiği bölge ülkelerinde kalıcı uzlaşma ve barışı destekleyerek, gelecekte sorunsuz üyeler kazanacak olması hususu da önem taşımaktadır. Bunun yanında, Balkanların tarihsel ve kültürel açıdan başta Rusya olmak üzere bazı ülkelerin yakın ilgi alanına girmesi de AB açısından bir güvenlik sorunu olabilir. Keza tarihte dönem dönem bölgedeki etnik çeşitlilik, din ve dil farklılıkları bazı devletler tarafından istismar edilmiş ve bu ülkeler kendi çıkarları için bu özellikleri kullanarak bölge halklarını kışkırtmışlardır. Bazı Balkan ülkeleri açısından bu sorun AB'ye üye olmaları ile nispeten çözülmüşse de, Yugoslavya'nın dağılmasıyla bağımsızlıklarını ilân eden ülkeler için hâla riskler mevcuttur.

Bu gelişmeler çerçevesinde şekillenen çalışmanın ilk bölümünde Eski Yugoslavya bölgesinde Soğuk Savaş Dönemi'nin bitişinden sonraki olaylar anlatılmıştır. Bu kapsamda, komünizmin çökmesinden sonra dünyada kaydedilen gelişmeler paralelinde Eski Yugoslavya'da etnik çatışmaların yeniden tırmanması ve dağılmaya giden süreç ele alınmış, bu süreçte AT/AB'nin tepkileri incelenmiş, dağılmadan sonra bölgede çıkan savaşlar ve bu savaşlar karşısındaki uluslararası müdahaleler araştırılmıştır. Bu inceleme, özellikle AT/AB'nin dış politika süreçleriyle bağlantı kurularak yapılmış ve Eski Yugoslavya'daki gelişmelere paralel olarak AT/AB'nin dış politika konusunda geçirdiği evreler de anlatılmıştır.

Çalışmanın asıl odak noktasını oluşturan ikinci bölümde ise, AB'nin 90'ların sonundan itibaren Batı Balkanlar'a yönelik olarak geliştirdiği ve katkıda bulunduğu politikalar (siyasî-ekonomik ve askerî) incelenmiş ve bu politikalar kapsamında bölge ülkelerinde sağlanan olumlu gelişmeler anlatılmıştır ve değerlendirilmiştir.

I. SOĞUK SAVAŞ SONRASI YUGOSLAVYA'DAKİ GELİŞMELER ve AT/AB

A. Etnik Çatışmaların Alevlenmesi

Kararlı ve birleştirici lider Tito'nun 1980'de ölmesi, Yugoslavya Federasyonu için bir dönüm noktası olmuştur. Tito'nun niteliklerine sahip, onun yerini doldurabilecek yeni bir lider ortaya çıkmadığı için Federasyon, 1980'den sonra, altı cumhuriyetin cumhurbaşkanlarından oluşan bir "Konsey" tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Her dönem bir federal devletin cumhurbaşkanı ülkeyi yönetmiş ve "Konsey"e başkanlık yapmıştır. O yıllarda ülke ekonomisi kötüye gitmeye, siyasî otorite zayıflamaya ve milliyetçi duygular yeniden ön plâna çıkmaya başlamıştır.

Gerek Osmanlı Dönemi'nde, gerekse Tito Yugoslavya'sındaki güçlü yönetimler sayesinde halklar bir arada barış içinde yaşasalar da, bu düzen geçici sürelerle sağlanabilmiştir. Ülke ekonomisi ve yönetimi zayıflamaya başlayınca dinî ve kültürel farklılıklar yeniden su yüzüne çıkmıştır. Bu durum doğal olarak federal cumhuriyetlerdeki çok partili seçimlere de yansımış ve seçim sonuçları ülkedeki milliyetçi görüşlerle şekillenmiştir.

Ülkede siyasî otoritenin zayıflamasıyla, Kosova'da çoğunluğu oluşturan Arnavutların tam cumhuriyet statüsü elde etmek için gösterilere başlamaları, "Sırp Milliyetçiliği"nin yeniden canlanmasında etkili olmuş ve Sırp lar güçlenerek otoriteyi ele geçirme çabasına girmişlerdir. Bu, "Büyük Sırbistan" hayâlinin yeniden canlanması olarak yorumlanmıştır.

1985-86 yıllarında Belgrat'taki "Sırp Akademisi"nde kurulan bir çalışma grubu tarafından hazırlanan memorandumda Sırp lar açısından Titoist Yugoslavya'yı eleştiren üç temel görüş ortaya konulmuştur. Bunlar:⁴⁶

⁴⁶Xavier Bougarel, "Bosnia and Herzegovina: State and Communitarianism", **Yugoslavia and After: A Study in Fragmentation, Despair and Rebirth**, David A. Dyker ve Ivan Vejvoda, (eds), New York, Longman, 1996, s. 94.

- Federal Hükümetin ekonomi alanında Sırlara karşı ayrımcı bir politika izlemesi ve 1945'ten beri, ekonomi ile ilgili kararların alınmasında Hırvatların ve Slovenlerin baskın olması,
- 1974 Anayasası'na göre Sırbistan Cumhuriyeti'nin Sırbistan, Voyvodina ve Kosova özerk bölgelerine bölünmesi ve iki özerk bölgenin Sırbistan'ı atlayarak karar alma aşamalarına doğrudan katılarak de facto cumhuriyetler hâline gelmeleri,
- Kosova'daki Arnavut ayrılıkçılar ve irredandistler tarafından Sırp karşıtı politikaların sürdürülmesidir.

Memorandumda ayrıca, Hırvatistan'daki Sırlara karşı ayrımcılık yapıldığı ve ülkede yaşayan Sırların fiilen bir asimilasyona tabi tutuldukları da iddia edilmiştir.⁴⁷ Memorandumun Sırların milliyetçi duygularının körüklenmesinde büyük etkisi olmuştur.⁴⁸ Bu memorandumla Sırlara tehdit altında oldukları empoze edilmiş ve Sırp vahşetine davetiye çıkarılmıştır.

Sırların “etnik temizlik” hedefi tarihî bir ihtirasın uzantısıdır. Ortodoks bir şair papaz olan Petroviç Njegos'un yazdığı “Dağların Öfkesi ve İntikamı” adlı epik şiir Sırlar açısından gerçekleştirilmesi gereken “temizlik” harekâtının esaslarını çizmiş ve yol gösterici olmuştur. Bazı yazarların arşiv belgelerine dayanarak edindikleri bilgilere göre, Sırlar 1712 Noel'inde 1000 Boşnağı öldürmüşlerdir. Yine Yugoslav arşivlerinden alınan bilgilere göre, XX. Yüzyıl başlarında Belgrat ve civarında yaşayan 20.000 Müslüman Boşnak öldürülmüş ve bu olaydan bahseden Sırp tarihçisi S. Novakoviç'e göre esaslı bir temizlik yapılmıştır.⁴⁹

⁴⁷Cviic, **a.g.e.**, s. 61-62.

⁴⁸Ayrıntılı bilgi için bkz. “**History of Yugoslavia**”, http://www.biography.ms/History_of_Yugoslavia.html, (08.03.2005).

⁴⁹Haydar Çakmak, “Balkanlar”, **Balkan Araştırmaları**, Trakya Üniversitesi Balkan Uygulama ve Araştırma Merkezi, Nisan 1998, sayı 1, cilt 1, s. 3.

1987’de Komünist Partinin lideri olarak iktidara gelen Slobodan Miloseviç’in en büyük hedefi, tüm Yugoslavya cumhuriyetlerini Sırp hakimiyeti altına almak olmuş ve bunu açıkça ifade etmekten çekinmemiştir. Bir Sırp milliyetçisi olan Miloseviç’in “Büyük Sırbistan” idealini dile getirmesi diğer federal cumhuriyetlerde tedirginlik yaratmıştır. Gallagher’e göre Miloseviç Tito sonrası dönemde kendi gücünü desteklemek için milliyetçiliği çirkin bir şekilde kullanan ilk şahıstır.⁵⁰ Miloseviç, Yugoslavya’nın Sırp lar tarafından yönetilmesi gerektiğini empoze etmeye çalışmış, diğer etnik halklara verilen hakların Sırp ların gücünü zayıflattığını iddia etmiştir. Ona göre, Sırp ların tarihteki eski kudretlerine kavuşarak ülkeyi yöneten tek “lider millet” konumuna gelmeleri gerekiyordu.

Miloseviç, daha önceki memorandumun etkisiyle Federasyon içinde ezildikleri ve dışlandıkları hissi verilen “Sırp Halkı”nın bu duygu yoğunluğunu kullanmış ve ileri boyutlara taşımıştır. Birinci Kosova Savaşı’nın 600’üncü Yıldönümü nedeniyle savaşın yapıldığı bölgeye giden Miloseviç, burada yaklaşık bir milyon Sırp a seslenmiştir. Kalabalığa, bundan sonra kimsenin Sırp lara zarar veremeyeceğini vadeden Miloseviç, Belgrat’a döner dönmez de Kosova’nın özerkliğini iptal etmiştir.⁵¹ Yugoslavya’da daha sonra yaşanacak savaşlarda ve ülkenin dağılmasında bu liderin rolü büyüktür. Uzgel’in belirttiği gibi, “Miloseviç Yugoslavyası” demokratik kurumlara, insan haklarına saygı ilkesine, ekonomik liberilizasyona ve özelleştirmeye dayanan “Yeni Dünya Düzeni”nin temel prensiplerine meydan okumuştur.⁵²

Yugoslavya Federasyonu’nda yaşanan ayrılma hareketleri için zemin oluşturan bir başka faktör ise Soğuk Savaş sonrası Dünyada yaşanan gelişmelerdir.

⁵⁰Tom Gallagher, **The Balkans After The Cold War: From Tranny to Tragedy**, New York, Routledge, 2003, Introduction.

⁵¹Ahmet Görmez, “**Birleşmiş Milletler’in Kosova’daki Son Kışı.**”, Ankara, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Akıl Defteri, Başsayfa, 27. 10. 2005, <http://ilef.ankara.edu.tr/akildefteri/yazi.php?yad=9222>, (09. 04. 2006).

⁵²İlhan Uzgel, “Finishing The Unfinished Revolution: The Return Of Yugoslavia To Europe”, **Perceptions**, Journal of International Affairs, Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey, March - May 2001, cilt 6, sayı 1, <http://www.sam.gov.tr/perceptions/Volume6/March-May2001/uzgel09.PDF> (01. 04. 2006).

Halklar arasındaki dinî, kültürel farklılıklar ve federasyonlar arasındaki ekonomik gelişmişlik açığı, uzun zaman tolere edilmeye çalışılsa da, federasyon zayıfladıkça ön plâna çıkan ve federasyonun dağılmasına yol açan bir başka faktördür.

1. Dinî ve Kültürel Faktörler

Özellikle Sırlar, Hırvatlar ve Bosna’da yaşayan Müslümanlar arasındaki çatışmaların kökeninde, tarihî gelişmeler doğrultusundaki farklı sosyo-ekonomik ve siyasî yapılanmalarla ortaya çıkan din ve mezhep ayrılıkları bulunmaktadır.

Hristiyanlık, Slavlar arasında IX.Yüzyılda bu dini kendi dillerinde öğretmek amacıyla Selanik’ten Kuzeybatıya giden iki Grek rahip tarafından yayılmaya başlanmıştır. Doğudan ve Batıdan gelen farklı etkiler, “Güney Slav” halklarında farklı kültürel gelişmelere neden olmuştur. Slovenler ve Hırvatların büyük çoğunluğu Alman, Macar ve Venedik Cumhuriyeti’nin etkileriyle “Katolik Kilisesi”ne tabi olurken Sırlar ve Karadağlılar Bizans etkisiyle Ortodoks Kilisesi’ne bağlanmışlardır. Bu etkiler sanatta, mimaride ve edebiyatta da belirgin olarak ortaya çıkmıştır.⁵³

Sırlar ve Hırvatlar gibi “Güney Slav” ırkından olan Boşnaklar ise, XV. Yüzyılda Osmanlı etkisiyle Müslüman olmuşlardır. Stavrianos, Türklerin Hristiyanları dinlerini değiştirmeleri için zorlamadıklarını, ancak, bu insanlardan bir kısmının bazı haklardan mahrum kalmamak için- İslam’ı kabul etmek İmparatorluk içinde sosyal, politik ve ekonomik avantajlar sağlamaktaydı⁵⁴- İslâm’ı kabul ettiklerini belirtmiştir.⁵⁵ Nitekim, Osmanlı topraklarında yaşayan halklar için belirleyici özellik, “ulusal kimlik” değil, “dinî tercih” olmuştur.⁵⁶

⁵³Klemencic ve Zagar, **a.g.e.**, s. 29.

⁵⁴Hall ve Danta, **a.g.m.**, s. 21

⁵⁵Stavrianos, **a.g.e.**, s. 9.

⁵⁶Friedman, **a.g.e.**, s. 8.

Aynı ırktan gelen bu Slav halklarının zaman içinde, farklı kültürel ve dinî özellikler kazanmaları onları birbirlerinden uzaklaştırmış ve aralarında çatışmalara neden olmuştur.

Yugoslavya çatısı altında, güçlü yönetimler sayesinde bu sosyal ve dinî farklılıkların önemi azalmışken, sonraları değişen dünya düzeni ve otorite boşluğu ile bu farklılıklar ve tarihî çatışmalar yeniden gündeme gelmeye başlamıştır.

2. Ekonomik Faktörler

Yugoslavya Federasyonu içindeki huzursuzlukların ve çatışmaların önemli nedenlerinden biri de cumhuriyetler arasındaki gelişmişlik farkları ve gelir dağılımındaki dengesizliklerdir.

Yugoslavya, II. Dünya Savaşı'nda en büyük yıkıma uğrayan Avrupa ülkelerinden birisi olmuştur. Yüz binlerce insan ölmüş, binalar yerle bir olmuş ve ulaşım hatları büyük zarar görmüştür.

Savaş sonrasında, İkinci Yugoslavya'nın yapılanması devlet kontrolünde gerçekleşmiş, ekonomide girişimciliğe ve kurucu cumhuriyetler arasındaki işbirliğine izin verilmemiştir. Bu nedenle her bir cumhuriyetin ekonomisi kendi içinde gelişmiş, kaynaklar adil olarak kullanılamamış ve paylaşılamamıştır. Dolayısıyla, bazı cumhuriyetler ekonomik bakımdan gelişirken, diğerleri ise kaynak yetersizliği yüzünden geri kalmıştır.

Cumhuriyetler arasında sanayî bakımından en çok gelişen Slovenya olmuş, bu cumhuriyet millî gelirden en büyük payı almıştır. Slovenya özellikle, 1960' ların ikinci yarısından itibaren komşuları Avusturya ve İtalya'yla bağlarını kuvvetlendirmiş, Hırvatistan'la birlikte, Avusturya, İtalya, Almanya ve Macaristan'ın bazı eyaletlerinin dahil olduğu "Alp-Adriyatik Çalışma Grubu"na katılarak dış ticaretini geliştirmiştir.⁵⁷

⁵⁷Cviic, "Slovene and Croat Perspectives", s. 67.

Dünyada 70'lerde yaşanan ekonomik krizlerin etkisiyle Yugoslavya'da yatırımlar azalmış, dış borçlar, işsizlik ve enflasyon hızla artmıştır.⁵⁸ Bu krizler, özellikle Bosna ve diğer fakir cumhuriyetleri daha fazla etkilemiş⁵⁹ ve cumhuriyetler arasındaki gelişmişlik farkları daha fazla artmıştır. 1985'te, Slovenya'da ikâmet eden bir kişinin ortalama gelirinin, Makedonya'dakinden yüzde 70 fazla olduğu gözlenmiştir.⁶⁰

Tüm bu ekonomik istikrarsızlıklar, krizler ve politikacıların hatalı yönetimleri yüzünden cumhuriyetler ve bölgeler arasındaki ekonomik gelişme farklılıkları, halklar arasında kutuplaşmayı artıran önemli bir faktör olmuştur.

3. Değişen Dünya Düzeni ve Etkileri

1989'da "Soğuk Savaş"ın sona ermesi ve "Doğu Bloğu"nun çözülmesi, Yugoslavya'daki siyasî düzenin yeniden şekillenme yoluna girmesinde çok etkili olmuş ve ülkede köklü değişiklikler yapılmıştır.

SSCB gibi büyük bir gücün dağılması ve yeniden yapılanması Yugoslavya cumhuriyetlerini de motive etmiştir. Sosyalist düzenin yıkılması, bireylerin daha fazla söz sahibi olmasını sağlamış; ülkede yaşayan halklar bilinçlenme dönemine girmiş; özgürlük, bağımsızlık gibi değerler yeniden canlanmaya başlamıştır. Bunun doğal sonucu olarak kökleri geçmişe uzanan etnik, dinî ve kültürel sorunlar da yeniden su yüzüne çıkmıştır.

Bu gelişmelerle birlikte, Yugoslavya'da farklı etnik kökenlerden gelen, çeşitli dinlere mensup insanları bir arada tutan ve aralarında çatışmalara fırsat vermeyen otoritenin daha da zayıflamasıyla federasyon çatısı altındaki halklar yeni

⁵⁸Fyson ve Silberman, **a.g.m.**, s. 50.

⁵⁹Friedman, **a.g.e.**, s. 29.

⁶⁰Fyson ve Silberman, **a.g.m.**, s. 49.

arayışlar içine girmişlerdir. Böylece, eşitsizliğe karşı baş kaldırma eğilimi güçlenmiş ve milliyetçilik duyguları yeniden ön plâna çıkmıştır.⁶¹

Ocak 1990'da "Yugoslavya Komünistler Birliği" on dördüncü Kongresini düzenlemiştir. Kongre sırasında Miloseviç başkanlığındaki Sırp Delegasyonu'nun 1974 Anayasası'nda Sırbistan'ın lehinde değişiklikler yapılması konusundaki ısrarı, cumhuriyetlere daha fazla ekonomik özgürlük hakkı tanınmasını isteyen Hırvat/Sloven delegelerinin protestolarına ve Kongreyi terk etmelerine yol açmıştır.⁶² Slovenya ve Hırvatistan daha da ileri giderek, Yugoslavya'nın daha gevşek bir federasyona dönüşmesini önermişlerdir. Ancak, Miloseviç bu fikre karşı çıkmış ve tüm Sırp'ların bir arada yaşaması gerektiğini ifade etmiştir. Yugoslavya'nın dağılma süreci bu fikir ayrılıklarıyla başlamıştır.

Simic, fikir ayrılıklarına giren cumhuriyetlerin üç grupta toplandığını belirtmiştir. Bunlardan ilki Yugoslavya'dan ayrılmak isteyen Slovenya ve Hırvatistan, ikincisi federasyon fikrini benimsemiş Sırbistan ve Karadağ ve son grup da ülkenin parçalanmasından endişe duyan, ancak, Sırp hakimiyeti altına girmek istemeyen Bosna-Hersek ve Makedonya cumhuriyetleridir.⁶³

1990'da Slovenya ve Hırvatistan'da; daha sonra Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek ve Makedonya'da yapılan çok partili seçimler ile sonuçları, Federasyondaki fiili çözülmenin başlangıcı olarak yorumlanabilir. Seçimlerde Karadağ ve Sırbistan'da komünistler, Hırvatistan, Slovenya ve Makedonya'da ise milliyetçi partiler kazanmışlardır. Bosna-Hersek'te ise diğerlerinden farklı olarak Sırp, Hırvat ve Boşnak milliyetçi partileri arasında koalisyon kurulmuştur.

1991'den itibaren Yugoslavya, önce etnik ve dinî guruplar, sonraları ise federal cumhuriyetler arasındaki şiddetli çatışmalara sahne olmuştur. Bu çatışmalar özellikle, etnik ayrımcılık yapan politikacıların etkileriyle başlamış, daha önceleri barış içinde yaşayan halklar birbirlerine karşı kışkırtılmışlardır.

⁶¹Klemencic ve Zagar, **a.g.e.**, s. 289.

⁶²Ayrıntılı bilgi için bkz. "**History of Yugoslavia**".

http://www.biography.ms/History_of_Yugoslavia.html, (08.03.2005).

⁶³Predgrad Simic, "Yugoslavya Krizinin Dinamikleri", **Avrasya Dosyası**, Sonbahar, 1996, ss. 17-18.

1991'e kadar Yugoslavya, altı cumhuriyetten ve bunlardan biri olan Sırbistan'a bağlı iki özerk bölgeden (Kosova ve Voyvodana) oluşurken, Federasyon 1991'den sonraki gelişmeler sonucunda Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Makedonya cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını ilân etmeleriyle dağılmıştır. Sırbistan ve Karadağ ise, 27 Nisan 1992'de, "Yugoslavya Federal Cumhuriyeti"ni kurduklarını ilân etmişlerdir.

Crampton, Yugoslavya'da Mart 1989'da yapılan anayasal değişikliklerden, Nisan 1992'de Bosna savaşının başlamasına kadar üç temel politik sürecin yaşandığını belirtmiştir. Bunlardan ilki, "cumhuriyetler seviyesinde ulusal partilerin kurulmalarını ve aktif hâle gelmelerini sağlayan politik serbestleşmedir. Bu serbestleşme, cumhuriyetlerdeki etnik azınlıkları da etkilemiştir. İkincisi, merkezî yönetim organlarının çürümesi, etkilerinin azalması ve yok edilmesidir. Son süreç ise, Yugoslavya krizinin uluslararası bir mesele hâline gelmesidir."⁶⁴

1990'ların ilk yarısında dağılma sürecine giren Yugoslavya dört savaşa ve yüz binlerce insanın ölmesine, işkence görmesine ve evlerini terk etmesine sahne olmuştur.⁶⁵

B. Bağımsızlık Hareketleri ve Dağılma

1. Slovenya'daki Kısa Savaş ve Bağımsızlık

XIII. Yüzyıl ile I. Dünya Savaşı arasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bağlı kalan Slovenya,⁶⁶ 1918'de, yeni kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'na dahil olmuştur. Slovenya, II. Dünya Savaşı'nda Alman, İtalyan, Macar birlikleri tarafından istilâ edilmiş, 1946'da ise, Tito liderliğinde kurulan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin bir parçası olmuştur.

⁶⁴R. J. Crampton, **The Balkans Since the Second World War**, London, Longman, 2002, s. 239.

⁶⁵Ognian Minchev, "The Balkans After Milosevic: Happy End Postponed?", **Bulgaria: Institute for Regional and International Studies Quarterly Policy Report**, 2000, s. 8.

⁶⁶Klemencic ve Zagar, **a.g.e.**, s. 45.

Slovenya, Yugoslavya Federasyonu içinde çatışmaların ve huzursuzlukların en az yaşandığı, en şanslı cumhuriyet olarak nitelendirilebilir. Bunun başlıca nedenleri, bu cumhuriyetin etnik doku bakımından daha homojen bir yapıya sahip olması ve Batı Avrupa ülkeleri ile olan tarihi ve dinî bağlarından dolayı bu ülkelerden sürekli destek almasıdır. Slovenya'daki Sırp nüfusu Bosna-Hersek ve Hırvatistan'da olduğu kadar fazla değildir. Tarihte defalarca Bavyera, Frank, Çek, Habsburg, Türk, İtalyan ve Alman yönetimi altında yaşayan Slovenler, buna rağmen, kendi dillerini ve kültürel kimliklerini korumayı başarmışlardır.⁶⁷

Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin toplam nüfusunun yalnızca yüzde sekizini oluşturan Slovenya, 1980 Yılı verilerine göre, ülkenin gayrı safi yurtiçi hasılasının üçte birine, kaliteli yönetime ve homojen bir yapıya sahipti. Slovenler, ayrıca, refah seviyesi yüksek ve barışı sağlamış iki komşusu olan İtalya ve Avusturya ile çok iyi ilişkiler kurmuşlardı.⁶⁸

Soğuk Savaş Dönemi sonrasında diğer cumhuriyetlerin ekonomileri savaşlar ve ambargolar nedeniyle kötüye giderken, Slovenya bunların arasında ekonomisi büyüyen tek cumhuriyet olmuştur.⁶⁹ Bu avantajları kullanan Slovenya bağımsızlığını ilân eden ilk cumhuriyettir. Slovenya'nın bağımsızlık mücadelesi diğer cumhuriyetler kadar zor olmamış ve uzun sürmemiştir.

Aslında Slovenlerin mücadelesi Miloseviç'in "Büyük Sırbistan"ı kurma plânlarına adım adım ulaşmasına tepki olarak başlamıştır. Sırbistan'ın diğer cumhuriyetleri egemenliği altına alma isteği artık Sırp'ların güçlü olduğu bir yönetim

⁶⁷Michael Chapman, "Slovenian National Identity Exemplified.", **Reconstructing The Balkans**, Derek Hall ve Darrick Danta (eds.), New York, Wiley, 1996, s. 109.

⁶⁸Cviic, **a.g.e.**, s. 66-67.

⁶⁹Anton Gosar, "Slovenian Responses to New Regional Development Opportunities.", **Reconstructing The Balkans**, Derek Hall ve Darrick Danta, (eds.), New York, Wiley, 1996, s. 101.

istemeyen ve devlet yapısının değişmesi gerektiğini savunan Slovenleri tedirgin etmiştir.⁷⁰

1989’da Slovenya’da bir anayasal değişiklik kabul edilerek çok partili seçim sistemi getirilmiş ve 7-8 Nisan 1990’da seçimler yapılmıştır.⁷¹ 2 Temmuz 1990’da ise Slovenya’nın bağımsızlık bildirgesi Sloven Meclisi tarafından onaylamıştır.⁷²

Slovenya Cumhuriyeti’nde Aralık 1990’da düzenlenen referandum sonucunda Slovenlerin büyük çoğunluğu bağımsızlığı tercih ederek Sırpların egemen olduğu bir federal devleti reddetmişlerdir.⁷³

Tüm bu gelişmeler üzerine, 1991’de Belgrat Hükümeti Slovenya’ya karşı güç kullanma kararı almıştır ve ağırlıklı olarak Sırpların kontrolünde olan “Federal Ordu” Slovenya’ya girmiştir. Ancak, çatışmalar kısa sürmüş ve ordu kısa bir süre sonra çekilmek zorunda kalmıştır.⁷⁴

Aslında bu tecrübe hem “Belgrat Yönetimi”, hem de “Federal Ordu” açısından bir g gösterisi olarak başladıysa da büyük bir hayal kırıklığı ve otorite kaybı ile sonuçlanmıştır. “Sloven Ordusu” tam donanımlı olmasa da, politik açıdan yüksek motivasyona sahipti ve iyi organize olmuştu. Yugoslavya Federal Ordusu üç hafta süren çatışmalardan sonra ülkeden çekilmek zorunda kalmıştır.⁷⁵

⁷⁰Hall ve Danta, **a.g.m.**, s. 27.

⁷¹Branka Magas ve Ivo Zani’c (eds.), **The War in Croatia and Bosnaia-Herzegovina, 1991-1995**, London, The Bosnian Institute, Frank Cass, 2001 s. 349.

⁷²Magas ve Zani’c (eds.) **a.g.e.**, s. 350.

⁷³Hseyin Bağcı, **Güvenlik Politikaları ve Risk Analizi erevesinde Balkanlar (1991-1993)**, Ankara, Dış Politika Enstitüsü, 1994, s. 63, **Frankfurter Allgemeine**, Aralık 1990, s. 28’den aktarılmıştır.

⁷⁴Hall ve Danta, **a.g.m.**, s. 27.

⁷⁵Cviic, **a.g.e.**, s. 82.

Slovenya, bu gelişmelerin ardından, 25 Haziran 1991’de Yugoslavya’yla bağlantısını tamamen keserek bağımsızlığını ilân etmiştir.⁷⁶ Slovenya’nın bu tutumu diğer federal cumhuriyetler için de örnek teşkil etmiş ve böylece Federasyonun dağılma sürecini başlatmıştır.

Daha sonraki yıllarda Slovenya, uluslararası düzeyde tanınmak için öne sürülen tüm koşulları yerine getirmiş ve AT tarafından da tanınmıştır.

Slovenya azınlık hakları konusunda gerekli düzenlemeleri yapmış yasal, yargısal, politik ve ekonomik sistemlerini AB standartları ile uyumlaştırarak 2002’nin sonunda AB’yle müzakerelerini tamamlamıştır.⁷⁷ Slovenya bugün bir AB üyesi olarak varlığını sürdürmektedir.

2. Hırvatistan’ın Bağımsızlığı

Hırvatlar, uzun süre Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun egemenliğinde yaşamaları ve batı kültürünü benimsemeleri nedeniyle, kendilerini bir “Balkan Halkı” olmaktan çok, bir “Orta Avrupa Halkı” olarak tanımlamaktadırlar.

1918’den sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun dağılması ile özgür kalan Hırvatlar, özellikle, dağılan bu imparatorluğun topraklarına göz diken İtalya’dan korunmak için Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı’na dahil olmuşlardır. Ancak, bu devlet içinde geleneksel kimliklerinin tam olarak tanınmaması Hırvatlarda Sırlara karşı bir güvensizlik duygusunun gelişmesine neden olmuştur.⁷⁸ 1930’ların başında, Sırlara karşı, milliyetçi Hırvatlar tarafından, ayrılıkçı faşizm taraftarı bir yer altı hareketi olan “Ustaş” oluşturulmuştur.⁷⁹

⁷⁶Michael Chapman, “Slovenian National Identity Exemplified”, **Reconstructing The Balkans**, Derek Hall and Darrick Danta (eds.), New York, John Wiley and Sons, 1996, ss. 110.

⁷⁷Klemencic ve Zagar, **a.g.e.**, s. 300.

⁷⁸Cviic, **a.g.e.**, s. 68.

⁷⁹Poulton, **a.g.e.**, s. 37.

1941-45 yılları arasında bağımsız bir devlet kuran Hırvatlar bunu, Tomislav'ın İmparatorluğu'nun yeniden doğuşu olarak nitelendirmişlerdir. Ancak bu, varlığı, mihver devletlerin istilâsına dayanan bir işbirlikçi devlet⁸⁰ olmaktan öteye gidememiştir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Hırvatistan, Tito liderliğinde kurulan Yugoslavya cumhuriyetlerinden birisi olmuştur.

Tito'nun ölümü sonrasındaki otorite boşluğu ve daha sonraki yıllardaki yeniden yapılanma sürecinde Hırvatistan'da da bir takım siyasî değişimler başlamıştır.

Hırvatistan'ın Slovenya kadar homojen bir etnik yapıya sahip olmaması, girilen yeni süreçte daha fazla etnik problem yaşanmasına neden olmuştur. 1991'de yapılan nüfus sayımına göre bu cumhuriyette 4.760.374 kişi yaşıyor ve bunların yüzde 77.9'unu Hırvatlar teşkil ediyordu. Geri kalan nüfusun yüzde 17.3'ünü ulusal azınlıklar, yüzde 2.2'sini kendisini Yugoslav olarak tanımlayanlar, yüzde 2.6'sını kendisini herhangi bir azınlığa dahil görmeyenler oluşturuyordu. Sırp-lar ise ulusal azınlık olarak nüfusun yüzde 12.2'sini oluşturuyordu. Ağustos 1992 itibarı ile bu oran, Sırp-Hırvat savaşı sonucu Sırp-ların ülkeyi terk etmeleriyle yüzde 8'e düşmüştür.⁸¹

1989'da, Franjo Tudjman tarafından kurulan “Hırvatistan Demokratik Birlik Partisi”nin 1990'da yapılan çok partili seçim sonucunda⁸² iktidara gelmesi ülkede yaşayan Sırp-ları rahatsız etmiştir. Tudjman'ın faşizmi yeniden canlandırma eğilimine girmesi, Ustaş bayrağının yeniden kullanılmaya başlanması ve Sırp Ortodokslara karşı ayrımcı politikalar benimsenmesi özellikle başta Hırvatistan'ın Faşist Ustaş Partisi lideri Ante Pavelic tarafından yönetildiği II. Dünya Savaşı yıllarında ülkede

⁸⁰Scott M. Pusich, “The Case for Regionalism in Croatia”, **Reconstructing The Balkans**, Derek, Hall ve Darrick Danta (eds.), New York, John Wiley and Sons, 1996, s. 55.

⁸¹Bağcı, **a.g.e.**, s. 59.

⁸²Christopher Cviic, “Croatia”, **Yugoslavia and After: A Study in Fragmentation, Despair and Rebirth**, David A. Dyker ve Ivan Vejvoda (eds), New York, Addison Wesley Longman Publishing, 1996, s. 205.

yaşayan Sırp'ların geniş kapsamlı Ustaş katliamına maruz kalmalarını ve Jasenovac'daki toplama kamplarında, on binlerce Sırpın öldürülmesini unutmayan yaşlılar olmak üzere bir çok Sırpı endişelendirmiştir.⁸³

Hırvatistan'da yaşayan Sırp'lar özellikle bu ülkenin sınırları içindeki "Krayina" bölgesindeki nüfusun çoğunluğunu oluşturuyorlardı. Dolayısıyla da bu bölgenin tamamen kendilerine ait olması gerektiğini savunuyorlardı. 1990'daki anayasa değişikliği ile, eski anayasaya göre "kurucu ulus" olarak kabul edilmiş olan Sırp'lar "azınlık" konumuna getirilmişler, polis teşkilatındaki ve yönetimdeki güçleri azaltılmıştır.⁸⁴

Hırvatistan'daki Sırp'lar, bu gelişmeler üzerine, yeni politik eğilimlere girmişler ve hangi politik rejimi destekleyeceklerine kendilerinin karar vermeleri gerektiğini savunmaya başlamışlardır.⁸⁵

Temmuz 1990'da Hırvatistan'daki gayri-resmî yollarla kurulmuş olan Sırp partisi burada yaşayan Sırp'ların özerkliğini ilân etmiştir. Ancak bu özerklik ne Hırvatistan, ne de başka bir ülke tarafından tanınmıştır.⁸⁶

25 Haziran 1991'de "Hırvatistan Meclisi", ülkenin bağımsızlığını ilân etmiştir. Bunun ardından, ülkedeki Sırp polislerinin ve milis kuvvetlerinin silahsızlandırılması için girişimler başlamıştır. Özellikle Sırp'ların yoğun olarak yaşadıkları Krayina'daki yerel savunma birliklerinin silahsızlandırılmasına karşı çıkan Sırp'lar "Krayina Sırp Cumhuriyeti"ni kurduklarını ilân etmişlerdir. Hırvatlar topraklarının bir kısmının Sırp kontrolüne girmesini, Sırp'lar ise yükselen Hırvat milliyetçiliğini tehdit olarak algılamışlardır.⁸⁷ İşte Sırbistan ile Hırvatistan arasında yaşanan ve daha sonra büyük savaş halini alan gelişmelerin temelinde bu olaylar yatmaktadır.

⁸³Cviic, **a.g.e.**, s. 71.

⁸⁴Ivanov, **a.g.e.**, s. 91.

⁸⁵Crampton, **a.g.e.**, s. 242.

⁸⁶Ivanov, **a.g.e.**, s. 93.

⁸⁷Hall ve Danta, **a.g.m.**, s. 28.

Hırvatistan'daki Sırlar, aslında tek başlarına bir güç oluşturmuyorlar, tamamen Sırbistan'a güveniyorlardı. Nitekim, Belgrad Hükümeti bu gelişmeler karşısında tedirgin olmuş ve tedbir olarak Hırvatistan'daki Sırları silahlandırmıştır. Hırvat Hükümeti bu silahlara el koymak istediğinde ve bu yönde harekete geçtiğinde ise, karşısına yaklaşık yüzde yetmişini Sırp askerlerinin oluşturduğu -Benett, Sırların ve Karadağlıların İkinci Yugoslavya ordusunda çoğunluğu oluşturmalarının, geleneksel nedenlerin yanında, bu insanların alternatif iş olanaklarının sınırlı olduğu bölgelerden gelmelerinden kaynaklandığını belirtmiştir⁸⁸- Federal Ordu çıkmıştır.⁸⁹ Federal Ordu Hırvatistan'ın büyük şehirlerine girmiş ve ülke topraklarının önemli bir bölümünü işgal etmiştir.

2 Ocak 1992'de, BM ve AT'nin girişimleriyle Hırvatistan ve Sırbistan arasında ateşkes imzalanmıştır.⁹⁰ Mart 1992'de BM barış gücünün (UNPROFOR) Hırvatistan'a girmesiyle⁹¹ Federal Ordu Hırvatistan'dan tamamen çekilmiş ve ülke tam bağımsız hâle gelmiştir.

Hırvatların bağımsızlık girişimi hem maddi kayıplara neden olmuş, hem de bir çok insanın hayatını kaybetmesi ile sonuçlanmıştır. Haziran 1991'den Şubat 1992'ye kadar süren yedi aylık savaş sırasında 6829 insan hayatını kaybetmiş ve 25.951 insan yaralanmıştır.⁹²

⁸⁸Bernett, **a.g.e.**, s. 76.

⁸⁹Cviic, **a.g.e.**, s. 72.

⁹⁰Bernett, **a.g.e.**, s. 3.

⁹¹Ayrıntılı bilgi için bkz. United Nations, Department of Public Information, Missions, "**Former Yugoslavia-UNPROFOR**", <http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unprof-p.htm>, (04.05.2005).

⁹²Cviic, "**Croatia**", s. 196.

3. Makedonya'nın Sessiz Bağımsızlığı

Makedonya, karışık etnik dokusu ve geçirdiği tarihi süreçler bakımından daima sorunların yaşandığı ve komşuları tarafından (özellikle Yunanistan ve Bulgaristan) üzerinde hak iddia edilen bir bölge olmuştur.

Makedonya, tarihin çok eski dönemlerinden beri çeşitli milletler tarafından istilâya uğramıştır. Kayıtlara göre, bölgeye yerleşen ve uzun süre varlığını sürdüren en eski uygarlık Yunanlılardır. Roma İmparatorluğu'nun bu toprakları ele geçirmesi ve 600'den sonra Slavların gelmesi, bölgedeki Yunan Devri'nin kapanmasına sebep olmuştur.⁹³

VII. Yüzyılda, bir Slav kavmi olan Makedonlar - antik dönemde Makedonyalı İskender'in tebaası ile karıştırılmaması gereken bir Slav kavmi⁹⁴ - tarafından işgal edilen bölge, daha sonraları Bizans yönetimine girmiştir. Makedonya, IX. Yüzyılda Bulgarlar tarafından istilâ edilmiş ve Bulgar İmparatorluğu'nun merkezi hâline gelmiştir. Daha sonraları Sırbistan'ın eline geçen Bölge, XV. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu tarafından alınmıştır.

Diğerleri gibi Makedonya halkı da komşu ülkelerin kışkırtmalarıyla XIX. Yüzyılda Osmanlılara karşı ayaklanmaya başlamıştır. Bu durumdan yararlanmaya çalışan Sırbistan, Karadağ, Yunanistan ve Bulgaristan Makedonya'yı kendi topraklarına katma çabası içine girmişlerdir. Tüm bu devletler Makedonya toprakları üzerinde çeşitli tarihi nedenler öne sürerek hak iddia etmişlerdir.

XIX. Yüzyılda Avrupalı bilginler arasında Makedonya'nın Slav sahiplerinin Bulgarlar olduğu konusunda büyük oranda bir fikir birliği sağlanmıştır. 1829'da Osmanlı'dan bağımsızlığını kazanan ve topraklarını genişletmek isteyen Sırlar ise bu bölgenin kendilerine ait olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁹⁵ Sırp romantik milliyetçilerine göre, Makedonya'nın alınması Duşan'ın İmparatorluğu'nun en

⁹³Ivanov, **a.g.e.**, s. 95.

⁹⁴Poulton, **a.g.e.**, s. 131.

⁹⁵Cviic, **a.g.e.**, s. 35.

büyük politik-toprak kazanımı olmuştur. Bu bakımdan Makedonya Sırplar için önem kazanmış ve “Ortaçağ Sırp İmparatorluğu”nun önemli merkezlerinden birisi hâline gelmiştir.⁹⁶ XX. Yüzyılın başlarında Sırplar Makedonya’nın “Kuzey Sırbistan” ve burada yaşayanların da “Sırp” olduklarını iddia etmişlerdir.⁹⁷

1832’de bağımsızlıklarını kazanan ve topraklarını kuzeye doğru genişletmek isteyen Yunanlılar da tarihi ve etnik nedenler öne sürerek Makedonya’nın kendilerine ait olduğunu iddia etmişlerdir.⁹⁸ Danforth, Yunan milliyetçilerine göre, Makedon Ulusu’nun Tito’nun icat ettiği yapay bir ulus olduğundan söz etmektedir.⁹⁹

Makedonya’nın paylaşılabilmesi II. Balkan Savaşı’nın çıkmasındaki temel nedendir. Balkan Savaşları sonunda imzalanan “Bükreş Anlaşması” ile Makedonya toprakları Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan arasında pay edilmiştir. Bu toprakların üç ülke arasında paylaşılmış bölümleri: Vardar Makedonyası (şimdiki Makedonya Cumhuriyeti toprakları), Ege Makedonyası (Yunanistan’a ait bölüm) ve Pirin Makedonyası (Bulgaristan’a ait bölüm)dır. Görüldüğü gibi, günümüzdeki “Makedonya Cumhuriyeti” aslında Makedonya Bölgesi’nin tümünü kapsamamaktadır. Makedonya Bölgesi çok daha geniş bir alana verilmiş bir isimdir.

I. Dünya Savaşı sonunda Bulgaristan, aldığı toprakların bir kısmını Yugoslavya’ya vermiştir. Makedonya, II. Dünya Savaşı’ndan sonra kurulan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’nin bir parçası olmuştur. Makedonya Cumhuriyeti’nin kurucu unsur hâline gelmesi, Makedonlar için çok önemli bir gelişmedir. Böylece, tarihte ilk defa, Makedonların ulus ve devlet oldukları resmî olarak onaylanmıştır.¹⁰⁰ Tito, Yugoslavya’da ayrı bir “Makedon Ulusu”nun ve “ulusal kimliğinin” varlığını kabul ettirmiştir ve bu ulusa kültürünü geliştirmesinde

⁹⁶George W. White, “Place and Its Role in Serbian Identity”, **Reconstructing The Balkans**, Derek Hall ve Darrick Danta, (eds.), New York, Wiley, 1996, s. 47-49.

⁹⁷Ivanov, **a.g.e.**, s. 97.

⁹⁸Cviic, **a.g.e.**, s. 35.

⁹⁹Loring M. Danforth, **Ethnic Nationalism in a Transnational World**, Princeton, Princeton University Press, 1995, s. 33.

¹⁰⁰Klemencic ve Zagar, **a.g.e.**, s. 245.

destek verilmiştir.¹⁰¹ Bunun altındaki temel neden, Yugoslavya sınırları içinde yaşayan “Makedon Halkı”nın kendi değerlerini güçlendirmesi yoluyla, Yunanistan ve Bulgaristan sınırları içinde yaşayan Makedon halkına uygulanan asimilasyona karşı korunması olmuştur.

Tito’nun ölümünden sonra ve Soğuk Savaş Dönemi’nin sona ermesinin ardından Yugoslavya Federasyonu’ndaki çözülme Makedonya’yı da etkisi altına almış, 25 Kasım 1990’da, Makedonya’da çok partili seçimler yapılmıştır.¹⁰² 10 Eylül 1991’de bağımsızlığını ilân eden bu cumhuriyet, 1992 baharında Bulgaristan, Türkiye, Slovenya, Hırvatistan ve birkaç ay sonra da Rusya tarafından tanınmıştır.¹⁰³

Makedonya’daki gelişmeler, bağımsızlığını ilân eden diğer cumhuriyetlerdeki gibi, burada da bir savaş çıkabileceği ihtimalini akla getirmiş olsa da, Yugoslav Ordusu bir savaş yaşanmadan ülkeden çekilmiştir.

4. Bosna-Hersek’in Bağımsızlığı

Bosna-Hersek, Eski Yugoslavya’yı oluşturan federal cumhuriyetler arasında etnik dokusu en karışık olanıdır. 1991’deki nüfus sayımına göre, toplam 4.760.000’luk¹⁰⁴ Bosna-Hersek nüfusunun yüzde 44’ünü Müslümanların, yüzde 31’ini Sırpların, yüzde 17’sini Hırvatların ve yüzde 6’sını ise kendilerini “Yugoslav”olarak tanımlayanların oluşturduğu tespit edilmiştir.¹⁰⁵

“Ortaçağ Sırp İmparatorluğu”nın önemli bir parçası olan Bosna ve Hersek eyâletleri, XV. Yüzyılda Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Bosna halkı Osmanlı yönetimine uyum sağlamış ve bu imparatorluk yönetimi altında yaşamayı

¹⁰¹F. A. K. Yasamee, “Nationality in The Balkans: The Case Of the Macedonians.”, **Balkans: A Mirror Of The New International Order**, G. G. Özdoğan ve K. Saybaşı (eds.), İstanbul, Eren Yayıncılık, 1995, s. 130.

¹⁰²Klemencic ve Zagar, **a.g.e.**, s. 357.

¹⁰³Stefanos Yerasimos, **Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995, s. 41.

¹⁰⁴Catherina Samary, **Parçalanan Yugoslavya: Bosna’da Etnik Savaş**, çev. Bülent Tanatar, İstanbul, Yazın Yayıncılık, 1995, s. 173.

¹⁰⁵Klemencic ve Zagar, **a.g.e.**, s. 311.

benimsemiştir.¹⁰⁶ Ancak daha sonraki gelişmeler sonucunda, Bosna-Hersek, 1878 Berlin Anlaşması ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na verilmiştir.

Bosna-Hersek I. Dünya Savaşı'ndan sonra Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın bir parçası olmuştur. Ancak, bu yeni yapılanma içinde buradaki Müslümanlara hiçbir politik hak tanınmamıştır.¹⁰⁷

II. Dünya Savaşı sırasında, Bosna-Hersek'te yaşayan halklar bir yandan dış kuvvetlere karşı mücadele verirken, bir yandan da kendi aralarında çatışmalara girmişlerdir. Savaş sonunda, Bosna-Hersek Tito Yugoslavyası'nın federal cumhuriyetlerinden birisi olmuştur. Bu federasyon içinde Bosna, ilk başlarda "Sırp, Hırvat ve Diğerlerinin Devleti" olarak anılsa da,¹⁰⁸ daha sonraları burada önemli bir nüfus oranını oluşturan Müslümanların anayasal hakları da ısrarlı tutumları ve mücadeleleri sonucunda 1974 Anayasası'yla teminat altına alınmıştır.

Tito'nun ölümünden sonra ülkenin sürüklendiği istikrarsızlıktan, etnik dokusu çok karışık olan Bosna-Hersek de büyük oranda etkilenmiş ve daha sonraları bir felakete sürüklenmiştir.

Bosnalı Müslümanlar, Sırp ve Hırvatlar 1990'da kendi milliyetçi partilerini kurmuşlardır. Bosna'da kurulan Sırp ve Hırvat partileri Sırbistan ve Hırvatistan'ın başkentleri olan Belgrad ve Zagreb'deki partilerle sıkı işbirliği içinde çalışmışlardır.¹⁰⁹

1990'nın sonunda yapılan çok partili seçimlerde, Müslümanların kurmuş olduğu "Demokratik Eylem Partisi" çoğunluğun oyunu almış, partinin başkanı Alija İzzetbegović Cumhurbaşkanı seçilmiştir.¹¹⁰ Aslında bu seçim, bir bakıma Bosna-Hersek'in etnik dokusunu yansıtmış, oyların yüzde 36'sını Müslümanlar, yüzde

¹⁰⁶White, W., George, "Emerging from the Yugoslav Vortex: Place and Its Role in Serbian Identity", **Reconstructing The Balkans**, Derek Hall and Darrick Danta (eds.), New York, John Wiley and Sons, 1996, s. 49.

¹⁰⁷Snjezana Buzov, "The Problem of Muslims in Non-Muslim States of The Balkans: Bosnians, Albanians and Others.", **Balkan Currents: Studies in the History, Culture and Society of a Divided Land**, L. A. Tritle (ed.), Los Angeles, The Basil P. Caloyeras Center for Modern Greek Studies, Loyola Marymount University, 1994, s. 38.

¹⁰⁸Buzov, **a.g.m.**, s. 42.

¹⁰⁹Ivanov, **a.g.e.**, s. 87.

¹¹⁰Klemencic ve Zagar, **a.g.e.**, s. 312.

30'unu Sırlar, yüzde 18'ini ise Hırvatlar almıştır.¹¹¹ Bu sonuç, bir bakıma cumhuriyetteki derin bölünmenin tablosu olarak da yorumlanabilir.

Üç milliyetçi partinin koalisyon oluşturulmasıyla kurulan hükümet, bu partiler arasında program birliği olmamasından dolayı hiçbir ilerleme kaydedemediği gibi, parti üyeleri arasındaki rekâbet, giderek devlet kurumlarına yansımaya başlamıştır. Bosna-Hersek Hükümeti'ni oluşturan milliyetçi partiler arasındaki fikir ayrılıkları, daha sonraları Slovenya ve Hırvatistan'ın federasyondan ayrılmalarına karşı gösterdikleri farklı tepkilerle daha belirgin hâle gelmiştir.

Bosna-Hersek Parlamentosu 15 Ekim 1991'de bağımsızlık kararı almıştır. Bu karar 29 Şubat ve 1 Mart 1992'de yapılan referandumlar ile Müslümanların ve Hırvatların büyük çoğunluğu tarafından onaylanmış ve bundan iki gün sonra Parlamento resmen bağımsızlık ilân etmiştir. Buna büyük tepki gösteren Bosnalı Sırlar ise 7 Nisan 1992'de "Bosna Sırp Cumhuriyeti"ni kurduklarını duyurmuşlardır.¹¹²

Bağımsız Bosna-Hersek Cumhuriyeti, 7 Nisan 1992'de AT ve ABD tarafından tanınmıştır.¹¹³ Bosna'nın Birleşmiş Milletlere yaptığı üyelik başvurusu ise 22 Mayıs 1992'de kabul edilmiştir.

Uluslararası politikacıların, Hırvatistan'ın tanınmasının savaşın bitmesine yol açtığı gibi, Bosna'daki çatışmaların da aynı şekilde engellenebileceği umuduna girmeleri¹¹⁴ bir yanılgı olmuş, Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin tanınmasından çok kısa bir süre sonra, ülkede çok büyük acılara ve kayıplara sebep olan savaşlar başlamıştır. Özellikle "Federal Ordu" tarafından desteklenen Sırların tarihe "Etnik Temizlik"- Bu ifade İngilizce'ye ve bir çok dile Sırp-Hırvat Dili'nden geçmiştir ve temel amacın yabancı kültürün kökünün kazınmasının olduğu enik çatışma vahşetini

¹¹¹Ivanov, **a.g.e.**, s. 87.

¹¹²Klemencic ve Zagar, **a.g.e.**, s. 313.

¹¹³Bağcı, **a.g.e.**, s. 103.

¹¹⁴Bernett, **a.g.e.**, s. 173.

simgelemektedir¹¹⁵- diye geçen vahşeti başlatmalarıyla ülkede büyük bir dram yaşanmıştır.

5. Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin (Sırbistan-Karadağ) Kurulması

1870'te Osmanlılardan bağımsızlıklarını kazanan Sırlar o zamandan beri sürekli olarak topraklarını genişletme çabasına girmişlerdir ve bütün Slavları bir araya toplamayı amaçlayan “Büyük Sırbistan” hayali özellikle bu dönemde yoğunlaşmıştır.

I. Dünya Savaşı'nın sonunda kurulan “Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı” ve daha sonra kurulan “Yugoslavya Federal Cumhuriyeti”nde Sırlar yönetimde ve orduda daima güçlü olmuşlardır.

Soğuk Savaş Dönemi'nin ardından, Slav milletlerini yeniden kendi idareleri altında birleştirmek isteyen Sırp politikacılar, aslında çok büyük bir hata yapmışlar ve Balkanları büyük bir trajediye sürüklemişlerdir. Bundan kendi halkları da çok büyük zarar görmüş ve tüm dünyanın tepkisini çekmişlerdir.

Yugoslavya'nın çözülmesine tepkili yaklaşan Sırlar, Slovenya ve Hırvatistan'ın ayrılıkçı tutumlarına karşı, bu cumhuriyetlerin topraklarına girerek federasyondan ayrılmalarına engel olamaya çalışsalar da başarılı olamamışlar ve Yugoslavya'nın dağılmasını engelleyememişlerdir. Yaşanan olaylar bölgede hiçbir şekilde tam bir etnik homojenliğin sağlanamayacağını göstermiştir.

Federasyondaki ayrılımların ardından, Sırlar da Karadağlılarla, 27 Nisan 1992'de Sırbistan-Karadağ ve iki özerk cumhuriyetten oluşan “Yugoslavya Federal Cumhuriyeti”ni kurmuşlardır.¹¹⁶ Sırbistan ve Karadağ arasında, federasyonun devamı

¹¹⁵Bernett, **a.g.e.**, s.1.

¹¹⁶White, **a.g.e.**, s. 202.

için Mart 2002’de bir anlaşma imzalanmış, ancak Kosova’nın durumu belirsiz kalmıştır.¹¹⁷

6. Kosova Arnavutlarının Bağımsızlık Mücadelesi

Kosova, Sırp tarafından daima kutsal toprakları ve anavatanları olarak görülmektedir ve bu bölgenin ulusal kimliklerini yansıtmaları açısından önemli bir role sahip olduğu düşünülmektedir.¹¹⁸ Kosova, “Ortaçağ Sırp Krallığı”nın merkezi olmuş, en güçlü Sırp İmparatoru olarak anılan Duşan Prizren yakınlarındaki bir manastıra gömülmüştür. Sırp ulusunun tarihi ve kaderiyle bütünleşen “Sırp Ortodoks Kilisesi”nin kökeni de Kosovaya dayanmaktadır. Bölgedeki kiliseler ve manastırlar Sırp için, Ortaçağda kurdukları devletlerini temsil etmeye devam etmektedir. 1389’da Sırp Krallığı’nın yıkılmasına ve Sırp topraklarının dört yüzyıl Türk hâkimiyetine girmesine neden olan savaş da Kosova’da yapılmıştır.¹¹⁹ Bu yenilgiden sonra, Osmanlılar binlerce Sırpı Kosova’dan sürmüşlerdir.¹²⁰ Sırp halkı bu yenilgiyi hiçbir zaman unutmamıştır.

Sırp, Kosova Arnavutlarını “sonradan gelenler” olarak nitelendirirken,¹²¹ Arnavutlar ise atalarının “İlirya” soyundan geldiklerini iddia etmektedirler. İliryalıların Batı Balkanlar’a yerleşmelerinin M.Ö. en az ikinci bin yıla dayandığı ve “Albania” adının da bir İlirya kâbilesi olan “Albanoi”den geldiği tahmin edilmektedir.¹²² Bu görüşlere dayanarak Arnavutlar, kendilerinin bu topraklara Sırp’tan çok daha önce geldiklerini savunmakta ve dolayısıyla da nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturdukları Kosova’yı kendi anavatanları olarak görmektedirler.¹²³ Ancak, Arnavutların kökeni konusunda “İlirya” soyundan geldikleri teorisiyle çelişen başka teoriler de ortaya atılmıştır. Bunlardan en güçlüsü,

¹¹⁷Radoslava Stefanova, “New Security Challenges in the Balkans”, *Security Dialogue*, J. Peter Burgess (ed), London, Sage Publications, June 2003, cilt 34, sayı 2, s. 169.

¹¹⁸Derek Hall, “Albanian Identity and Balkan Roles.”, *Reconstructing The Balkans*, Derek Hall ve Darrick Danta, (eds.), New York, Wiley, 1996, s. 123.

¹¹⁹Viktor Meier, *Yugoslavia: A History of Its Demise*, New York, Routledge, 1999, s. 24.

¹²⁰Ivanov, *a.g.e.*, s. 26.

¹²¹Hall, *a.g.m.*, s. 123.

¹²²Hall, *a.g.m.*, s. 125.

¹²³Klemencic ve Zagar, *a.g.e.*, s. 249.

bu halkın kökeninin Roma öncesinde ve Roma döneminde Balkanların doğusunda yaşayan “Traklar” a dayandığını iddia eden görüştür.¹²⁴ Her iki teori de Arnavutların Balkanlarda Sırlardan önce var oldukları görüşünü desteklemektedir.

Arnavutların, yüksek doğum oranları ve Sırların çoğunun Osmanlı yönetimi zamanında bu bölgeden göç etmiş olmaları nedeniyle¹²⁵ Kosova’daki nüfusun çoğunluğunu teşkil etmeleri, Sırlar açısından tehdit olarak algılanmakta iken, Arnavutlarda ise Sırp baskısına karşı milliyetçilik duyguları gelişmiştir.

Arnavutların çoğunun Osmanlı’nın etkisiyle Müslüman olmaları ve Osmanlı hakimiyeti sırasında önemli devlet görevlerine getirilmeleri Sırların düşmanlığını daha da fazla perçinlemiştir.

XIX. Yüzyılda Sırbistan, topraklarını aşamalı bir şekilde Osmanlılardan alırken Kosova, Sırlar için “Ulusal Kurtuluş”un tartışmasız sembolü olarak kalmıştır.¹²⁶

1912’de Kosova yeniden Sırların eline geçtiğinde, bölgedeki Arnavut nüfusu daha da çoğalmış durumdaydı. Arnavutlar 1961’de nüfusun yüzde 67.2’sini teşkil ederken, 1981’de bu oran yüzde 77.4’e yükselmiştir.¹²⁷

Özellikle I. Dünya Savaşı yıllarından itibaren Sırlar, Kosova’da Müslüman Türk ve Arnavutlardan intikam alma eğilimlerine girmişlerdir. Bölgede Sırp hâkimiyetini garanti altına almak amacıyla yapılan baskı ve sindirme hareketleri sonucunda binlerce Türk ve Arnavut Kosova’yı terk etmek zorunda kalırken, bölgeye 40.000 Ortodoks Sırp yerleştirilmiştir. Kosova, 1 Aralık 1918’den itibaren

¹²⁴Noel Malcolm, **Kosova: Balkanları Anlamak İçin**, çev. Özden Arıkan, İstanbul, Sabah Kitapları, 1999, s. 52.

¹²⁵ Klemencic ve Zagar, **a.g.e.**, s. 252.

¹²⁶A. Thomas Emmert, “The Serbian View of History: A Tightrope Between Reality and Illusion.”, **Balkan Currents: Studies in the History, Culture and Society of a Divided Land**, Lawrence A. Tritle (ed.), Los Angeles, The Basil P. Caloyeras Center for Modern Greek Studies, Loyola Marymount University, 1994, s. 21.

¹²⁷ Cviic, **a.g.e.**, s. 63.

Yugoslavya Krallığı'na dahil olmuş, bölgede yaşayan Arnavut ve Türkler Sırpların hâkim olduğu bu devlet içinde de baskılara maruz kalmışlardır.¹²⁸

Yugoslavya'da yaşayan tüm halklara eşitlik tanımayı amaçlayan Tito yönetimi sırasında 1974'te kabul edilen Anayasa ile Kosova ve Vojvodina Sırbistan'ın denetiminde özerk bölgeler hâline gelmişlerdir. 27 Şubat 1974'te "Kosova Anayasası" onaylanmıştır.¹²⁹ Kosova halkını temsil eden ve "Federal Meclis"e karşı veto hakkına sahip "Kosova Meclisi" kurularak bölgede yaşayan Arnavutlara da bir takım politik haklar verilmiştir.¹³⁰ Bu yolla, Sırbistan'daki kanunların Kosova ve Vojvodina'daki parlamentolarının onaylarına sunulması zorunluluğu getirilmiştir. Ancak bu parlamentolardan geçen kanunların Sırbistan Parlamentosunun onayına sunulması zorunluluğu yoktur.¹³¹ Böylece, Kosova ve Vojvodina Sırbistan'ın kanun çıkarmasını engelleme gücüne sahip olmuşlardır. Bu gelişmeler Sırbistan'ın hem kendi içinde, hem de federal düzeydeki müzakere gücünü zayıflatmıştır.

Bu gelişmelere rağmen, Kosova'ya kurucu cumhuriyet statüsü verilmemesini haksızlık olarak gören Arnavut halkı 1981'den itibaren ayaklanmaya başlamıştır. Crampton bu etnik krizlerin başlamasını şöyle özetlemiştir:

Kosova'daki ilk kriz 11 Mart 1981'de Priştina Üniversitesi'ndeki bir kantinde öğrencilerin standartları protesto etmeleri ile başlamıştır. Bu şikâyetler hızlı bir şekilde üniversite yönetimine karşı protestolara dönüşmüş ve 25 Martta politik bir kargaşa halini almıştır. Protestocular özgür bir Kosova Cumhuriyeti ve hatta birkaç yerde de (münferit olarak) Arnavutluk'la birleşme çağrısı için caddelerdeydiler. Bunu takip eden iki ay içinde huzursuzluk sadece Kosova'da değil, Makedonya ve Karadağ'daki Arnavutlara da yayılmıştır. Yetkililer bu olaylara sert tepki

¹²⁸Yerasimos, **a.g.e.**, s. 79.

¹²⁹Hajredin Kuçi, **Independence of Kosova: Stabilizing or Destabilizing Factor in the Balkans?**, Houston, Jalifat Group, 2005, s. 39.

¹³⁰Shkelzen Maliqi, "The Albanian Movement in Kosova", **Yugoslavia and After: A Study in Fragmentation, Despair and Rebirth**, David A. Dyker ve Ivan Vejvoda (eds.), New York, Addison Wesley Longman Publishing, 1996, s. 149.

¹³¹Crnobrnja, **a.g.e.**, s. 94.

göstermişlerdir. Özellikle Hırvatistan ve Slovenya'dan olmak üzere bölgeye hızla birlikler gelmişlerdir.¹³²

Crampton, Kosova'da 1981'de başlayan krizlerin bir çok nedeni olduğunu belirtmektedir. Bunların arasında, 1968 sonrasında yapılan reformlara rağmen, Kosova Arnavutlarının kendilerini hâla sömürülen insanlar olarak görmeleri ve İslâm Dini'ni kabul etmiş olmaları nedeniyle ortaya çıkan ayrımcılığı göstermiştir. Bunlardan daha önemli gördüğü bir neden ise, 1968'den sonra, aralarında Enver Hoca'nın yazdığı anıları içeren ve "Arnavut Milliyetçiliği"ni empoze eden kitapların Kosova'ya girmesidir.¹³³ Aslında Arnavutlar için dilleri ulusal kimliklerini yansıtan en önemli unsurdur. Din-milliyet unsurları arasında ise aynı bağlantıyı kurmamaktadırlar. Dilleri, Arnavutlar için kendilerini Türklerden, Yunanlılardan ve Slavlardan ayıran önemli bir özelliktir.¹³⁴

Kosovalı Arnavutların mücadelesi karşısında Sırpların gösterdiği tepkiler, Miloseviç'in iktidara gelmesi ile daha da artmıştır. Sırbistan'daki tüm iletişim araçlarını radikal Sırp milliyetçiliğini körüklemek için kullanan Miloseviç, 1987'de Kosova'yı ziyaret etmiş ve Arnavutların kendilerine kötü muamelede bulundukları yönünde şikayet eden Kosova Sırplarıyla buluşarak onları kimsenin tekrar yenemeyeceğine dair vaatlerde bulunmuştur.¹³⁵

29 Haziran 1989'da Kosova Savaşı'nın 600. Yıldönümü'nde Sırplar büyük bir gösteri düzenlemişlerdir. Aynı yıl Anayasa'da yapılan değişiklikler çerçevesinde Kosova'nın özerkliğine son verilmiştir. Böylece, bölgenin kontrolü yıllar sonra yeniden Sırpların eline geçerken,¹³⁶ 1974 Anayasası ile Arnavutlara verilen haklar da geri alınmıştır. Kosova nüfusunun yüzde 90'ını oluşturmalarına rağmen, ikinci sınıf vatandaş muamelesi gören¹³⁷ Arnavutlar bu gelişmeleri büyük tepkiyle karşılamışlar ve Kosova'nın cumhuriyet statüsüne kavuşması için gösteriler başlatmışlardır. Arnavut işçiler genel greve gitmişler, madenciler tarafından da açlık grevi

¹³²Crampton, **a.g.e.**, s. 147.

¹³³Crampton, **a.g.e.**, s. 147.

¹³⁴Hall, **a.g.m.**, s. 126.

¹³⁵Cviic, **a.g.e.**, s. 63.

¹³⁶Ayrıntılı bilgi için bkz. Unrepresented Nations and Peoples Organization, "**Kosova History**.", <http://www.unpo.org>, (16.01.2006).

¹³⁷Maliqi, **a.g.m.**, s. 138.

başlatılmıştır.¹³⁸ Meydana gelen ayaklanmalar ve gösteriler sonucunda iki binden fazla Arnavut işçi tutuklanmış; gazeteciler, öğretmenler, tıp alanında çalışanlar, parti üyeleri sürülmüş ve sayısız öğrenci okullarından atılmıştır.¹³⁹ Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne sunulan bir rapora göre Mart 1989'a kadar 2233 kişi tutuklanmış ve 1105 kişi cezalandırılmıştır. Bunların yanında çok sayıda ölen ve yaralanan olmuştur.¹⁴⁰ Bu gelişmeler bölgede daha sonraları da çatışmaların yaşanmasına yol açmıştır.

Arnavutlar kendilerine karşı yapılan ayrımcılığa tepki gösterdikçe Sırp baskısı artmış ve durum şiddet boyutuna gelince de Kosovalı Arnavutlar tedbir almak ve kendilerini savunmak için, bir askeri örgüt olan "Kosova Kurtuluş Ordusu"nu (UÇK) kurmuşlardır.

Kosova'daki Sırp-Arnavut çekişmesi ilk başlarda "ulusal" nitelik taşıırken, sonraları Sırlar tarafından buna dinî bir boyut da eklenmiş ve Kosova'da Arnavutlara karşı yürüttükleri faaliyetlerini yükselmekte olan İslâm kökten dinciliğine karşı bir korunma olarak nitelendirmişlerdir.¹⁴¹

Kosova Parlamentosu'ndaki Arnavut temsilciler, 2 Temmuz 1989'da Kosova'nın Yugoslavya Federasyonu içinde ayrı bir cumhuriyet olmasına yönelik bir karar almış, 1990'da yeni bir anayasa hazırlamış ve 22 Eylül 1991'de de bağımsız "Kosova Cumhuriyeti"ni ilân etmişlerdir. Kosova Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ilişkin karar, 26-30 Eylül 1991'de yapılan referandum sonucunda Kosova'da kayıtlı tüm seçmenlerin yüzde 87'sinin oyuyla kabul edilmiştir.¹⁴² Sırlar bu gelişmeler üzerine, yerel yönetimlerdeki ve belediyelerdeki tüm Arnavutların görevlerine son vermiş ve daha sonra tüm sosyal/kültürel kurumların yönetim birimlerinde "etnik temizlik"

¹³⁸Cviic, **a.g.e.**, s. 64.

¹³⁹Andrew March ve Rudra Sil, "The Republic of Kosova (1989-1998) and the Resolution of Ethno-Separatist Conflict: Rethinking Sovereignty in the Post-Cold War Era.", University of Pennsylvania, Browne Center For International Politics, Political Science Department, Working Paper Series, January 1999, <http://www.ciaonet.org/wps/sir01/>, (18.11.2005).

¹⁴⁰M. Necati Özfatıra, **Hedefteki Ülke Kosova**, İzci Yayınları, İstanbul, 1998, s. 26.

¹⁴¹Buzov, **a.g.m.**, s. 41.

¹⁴²Gökçen Alpkaya, "Nato Müdahalesi Üzerine.", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, **Tartışma Metinleri Serisi**, 15 Haziran 1999, <http://politics.ankara.edu.tr/~alpkaya/kosova>, (11.10.2005), Frank Muenzel, "What Does Public International Law Have to Say About Kosova Independence?", <http://jurist.law.pitt.edu/simop.htm>'den aktarılmıştır.

programı uygulamışlardır.¹⁴³ Kosovalı Arnavutlar, 90'lar boyunca sıkı polis kontrolü altında tutulmuşlar; sağlık, eğitim ve istihdam olanaklarından eşit şekilde yararlanmaları engellemişlerdir.¹⁴⁴

Kosova'da 22 Mayıs 1992'de çok partili seçimler yapılmış ve en güçlü Arnavut partisi konumundaki "Demokratik Kosova Partisi" lideri İbrahim Rugova Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ancak, bu hükümet yalnızca Arnavutluk tarafından tanınmıştır.¹⁴⁵ Seçimlerden sonra Sırp baskısı giderek artmış, buna rağmen, Kosovalı Arnavutlar bir çok konuda kendi sistemlerini kurmuşlardır. İbrahim Rugova uluslararası toplumun Yugoslavya'da bir uzlaşma sağlayacağı inancıyla, halkını sabırlı olmaya davet etmiş ve ılımlı politikalar izlemiştir. Buna rağmen, 1995'te Bosna-Hersek savaşına son veren Dayton Barış Anlaşması'nda Kosova ile ilgili bir düzenlemenin olmaması Kosovalı Arnavutlar için büyük bir hayal kırıklığı olmuştur. Bu gelişme Rugova'nın konumunu da zayıflatmıştır.

Batılı devletlerin Kosova Arnavutlarının bağımsızlık isteklerine karşı tepkisiz kalmaları bu halk tarafından tepkilere yol açmış ve Rugova'nın barışçı politikaları da etkisini yitirmiş 1996'dan itibaren çatışmalar yoğunlaşmıştır.

C. AT/AB'nin Yugoslavya'nın Dağılmasına Karşı Tepkileri

Hırvatistan ve Slovenya'nın Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nden ayrılma kararları karşısında Almanya bu cumhuriyetleri desteklerken, AT üyelerinin genel tavırları federasyonun bütünlüğünün korunması yolunda olmuştur. Özellikle İngiltere ve Fransa bu konuda ısrarcı tavırlar sergilemişlerdir.

¹⁴³Maliqi, **a.g.m.**, s. 149.

¹⁴⁴Kuçi, **a.g.e.**, s. 69.

¹⁴⁵Veniamin Karakostanoglou, "The Kosova Question: Starting and Concluding The Yugoslav Crisis?," **Balkan Currents: Studies in the History, Culture and Society of a Divided Land**, A. Lawrence Tritle (ed.), Los Angeles, The Basil P. Caloyeras Center for Modern Greek Studies, Loyola Marymount University, 1994, s. 49.

AT Slovenya ile Sırbistan arasındaki savaş sırasında Yugoslavya'ya, Yugoslavya Ulusal Ordusu ile Slovenya arasında ateşkes sağlamak üzere o sıradaki, bir önceki ve bir sonraki dönem başkanı ülkelerin dışişleri bakanlarını göndermiştir. Ancak, Slovenlerin kararlılığı karşısında, bu diplomatik girişim başarısız olmuştur.¹⁴⁶

Daha sonra, Sırpların Hırvatistan'a saldırımları sonrasında çatışmalar çeşitli aralıklarla sürerken Eylül 1991'de, İngiltere eski Dışişleri Bakanı Lord Carrington Yugoslavya'da AT adına arabulucuk yapmak üzere görevlendirilmiştir. Carrington 7 Eylül 1991'de La Haye'de düzenlenen "Yugoslavya Konferansı"nda Yugoslavya'nın bütünlüğünün sağlanması için hazırladığı plânı açıklamıştır. Plân, Yugoslavya'yı oluşturan altı cumhuriyetin önce bağımsız devletler olarak tanınmasını, ardından da tercihe bağlı olarak aralarında tekrar bir çeşit bütünleşme oluşturmalarını ve Hırvatistan'ın "Krayina Bölgesi"ndeki Sırlara geniş bir özerklik tanınmasını öneriyordu. Bu plân federal cumhuriyetlerin çoğunluğu tarafından kabul edilmesine rağmen, Miloseviç tarafından reddedilmiştir.¹⁴⁷

Eylül 1991'de BM Güvenlik Konseyi Yugoslavya'daki tüm taraflara silah ambargosu uygulama kararı alırken, AT üyeleri ise ekonomik yaptırımlar uygulama konusunda görüş birliğine varmışlardır. Ancak, AT'nin tüm Yugoslavya'ya uygulamaya başladığı bu yaptırımlardan saldırıya uğrayanların da olumsuz etkilenmesi üzerine Sırbistan-Karadağ dışında kalan cumhuriyetlere yönelik yaptırımlar kaldırılmıştır.

16 Aralık 1991'de AT tarafından yapılan açıklamada bazı şartların yerine getirilmesi hâlinde, Yugoslavya'dan ayrılan cumhuriyetlerin 1992'nin ocak ayından itibaren tanınabileceği belirtilmiştir. Fransız Anayasa Hukuku uzmanı Robert Badinter başkanlığında kurulan "Badinter Komisyonu" cumhuriyetlerin tanınma şartlarını belirlemiştir. Komisyonun görevi; bağımsızlıklarını ilân eden

¹⁴⁶Friedman, **a.g.e.**, s. 37.

¹⁴⁷Friedman, **a.g.e.**, s. 38.

cumhuriyetlerin ekonomik durumlarını, insan hakları ve demokrasi alanlarındaki ilerlemelerini saptama ve rapor hazırlamak olarak belirlenmiştir.¹⁴⁸

Hırvatistan ile Sırbistan arasında 2 Ocak 1992’de imzalanan ateşkesin ardından 21 Şubat’ta BM bölgeye “Koruma Gücü”nü (UNPROFOR) yerleştirmiştir.¹⁴⁹ UNPROFOR’un ilk baştaki görevi, Hırvatistan’da BM tarafından korunma altına alınan üç bölgenin askerî unsurlardan arındırılması ve bu bölgelerde yaşayan insanların saldırılara karşı korunmasıydı. Sonraları bu misyonun Hırvatistan’daki görev alanı genişletilmiştir. Haziran 1992’de çatışmaların artması ve Bosna-Hersek’e sığırcılığı üzerine, UNPROFOR Saraybosna Havaalanı’nın güvenliğini sağlama sorumluluğunu da üstlenmiş ve Saraybosna ve çevresine insanî yardım ulaştırmaya başlamıştır. UNPROFOR’un Bosna-Hersek’teki görev alanı da giderek genişletilmiş ve mültecilere yardım; askerî uçuş yasağını denetleme ve ülkede oluşturulan beş “güvenli bölge”nin korunması gibi sorumlulukları da üstlenmiştir. Aralık 1992’de UNPROFOR Makedonya’ya da girerek sınır bölgelerinde ülkenin toprak bütünlüğünü ve güvenliğini tehlikeye atacak gelişmeleri izleme görevini üstlenmiştir.¹⁵⁰ AT, Yugoslavya’daki gelişmelere karşı askerî açıdan müdahale edemese de, üye ülke askerleri UNPROFOR’da görev yapmışlardır. Ancak, UNPROFOR güvenliğini sağlama konusunda etkili olamamıştır.

Almanya’nın “Badinter Komisyonu” raporunun sonuçlanmasını beklemeden Slovenya ve Hırvatistan’ı tanıdığını açıklaması, Eski Yugoslavya ve AT arasındaki ilişkiler açısından bir dönüm noktası olmuştur. Almanya, “Yugoslavya Krizi” konusunda baştan beri diğer AT ülkelerinden bağımsız bir politika izlemiştir. Bağcı Almanya’nın bu tutumunu Avrupa’da sadece ekonomik açıdan değil, aynı zamanda dışişleri ve güvenlik politikaları alanında da belirleyici olmak istemesine

¹⁴⁸İrfan Kaya Ülger, "Ortadoğu Sorunu ve Yugoslavya'nın Dağılmasının Avrupa Dış Politikası Çerçevesinde Analizi", **Stradigma Dergisi**, Eylül 2003, sayı 8, s. 1, http://www.stradigma.com/turkce/eylul2003/makale_04.html, John Zametica, "Yugoslav Conflict", **Adelph Paper** 270, Summer 1992, s. 61’den aktarılmıştır.

¹⁴⁹Friedman, **a.g.e.**, s. 38.

¹⁵⁰United Nations, Department of Public Information, Former Yugoslavia, **UNPROFOR, Profile**, http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unprof_p.htm, (17. 04. 2006).

bağlamıştır.¹⁵¹ Ayrıca, Almanya'nın bu tavrında, bu cumhuriyetlerle olan tarihî, kültürel bağları ve yoğun ticaretinin de etkisi de büyüktür.

Başbakan Helmut Kohl'ün 1 Temmuz 1991'de Yugoslavya'nın parçalanması hâlinde, “kendi kaderlerini kendileri tayin etme” prensibinin uygulanması ve bunun için de bu cumhuriyetlerin tanınması gerektiği yolundaki açıklaması Almanya'nın AT ortak politikasından sapacağı işaretlerini veriyordu. Kohl'e göre, Almanlar gibi kendi kaderlerini kendileri tayin ederek ulusal birliğe ulaşmayı başaranlar, bu hakkı Slovenlere ve Hırvatlara da tanımamazlık edemezdi.¹⁵²

Almanya'nın bağımsız tutumu ilk başlarda bu ülkenin bir güç hâline gelmesinden endişelenen İngiltere ve Fransa'yı rahatsız etmiş olsa da, daha sonra “tanıma” konusunda bu ülkeler de ikna olmuşlardır.

16-17 Aralık 1991'de “Badinter Komisyonu” tarafından hazırlanan raporda Yugoslavya'nın dağılma sürecinde olduğunu belirtilerek insan hakları, demokrasi ve azınlıkların korunması yolunda belirli kriterlerin sağlanması koşuluyla¹⁵³ bağımsızlıklarını ilân eden cumhuriyetlerin tanınacağı duyurulmuştur. Bu kriterlere sadece Makedonya ve Slovenya uyum sağlamış ve AT Komisyonu bu cumhuriyetlerin tanınmasını önermiştir. Slovenya ve Hırvatistan'ın - Hırvatistan'ın bağımsızlık koşullarına tam olarak uyum sağlayamamış olmasına rağmen - bağımsızlıkları 15 Ocak 1992'de AT tarafından tanınmış¹⁵⁴ ve böylece Yugoslavya'nın varlığı resmen sona ermiştir.¹⁵⁵ Bundan üç ay sonra ABD de AT'nin yolundan giderek Slovenya, Hırvatistan ve Bosna'nın bağımsızlıklarını tanımıştır. Bu gelişme, ABD'nin “Yugoslavya Politikası”nda meydana gelen büyük bir değişiklik olarak değerlendirilebilir. Zira, Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlık sinyalleri vermelerinden yalnızca on ay önce zamanın ABD Dışişleri Bakanı James Baker, Belgrad'a yaptığı ziyarette, ABD'nin Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını

¹⁵¹Bağcı, **a.g.e.**, s. 51.

¹⁵²Bağcı, **a.g.e.**, s. 52.

¹⁵³M. Allan Williams, “The Balkans: A European Challenge.”, **Reconstructing the Balkans**, Derek Hall and Darrick Danta (eds.), New York, John Wiley and Sons, 1996, s. 217.

¹⁵⁴Friedman, **a.g.e.**, s. 40.

¹⁵⁵Bernett, **a.g.e.**, s. 1.

hiçbir şekilde tanımayacağını duyurmuştur.¹⁵⁶ ABD'nin bu konuda AT'nin yolundan gitmesi bir bakıma bölgede gelecekte yapacakları işbirliğinin başlangıcı olarak nitelendirilebilir.

6 Nisan 1992'de Müslüman yönetimindeki Bosna-Hersek Cumhuriyeti de AT tarafından tanınmış, ancak, aynı gün Sırp'lar Bosna'ya saldırmıştır. Almanya, tanınmanın Sırp saldırılarını sona erdireceği görüşünü savunmuş olsa da, tanıma kararının ardından Yugoslavya'daki çatışmaların şiddeti daha da artmıştır.

Makedonya'nın tanınmasında ise, Badinter Komisyonu kriterlerine uyum sağlamış ve AT Komisyonu'nun bu cumhuriyetin de tanınmasını önermiş olmasına rağmen, Yunanistan'ın itirazı nedeniyle gecikme olmuştur. Makedonya'nın bir Yunan ülkesi, Makedonların ise Yunan kökenli olduklarını iddia eden Yunanistan bu ülkenin bağımsızlığını ilân etmesinden dolayı endişeye kapılmıştır. Yunanistan 'Makedonya' isminin kullanılmasına karşı olduğundan isim değişikliği talep etmiş ve bu yeni bağımsız cumhuriyetin kendisinden toprak talep etmeyeceğini garantilemesini istemiştir. Makedonya'nın taleplerini yerine getirmemesi üzerine Yunanistan bu ülkeye bir süre ekonomik yaptırımlar uygulamıştır. Ancak daha sonra BM duruma el koymuş ve Yunan ve Makedon Cumhurbaşkanları New York'da bir araya gelerek bir anlaşma imzalamışlardır.¹⁵⁷ Makedonya, "Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti" (geçici olarak)¹⁵⁸ diye anılmayı ve Yunanistan'dan hiçbir şekilde toprak talep etmeyeceğini de resmî olarak duyurmuştur. Yunanistan ise ülkeye karşı uyguladığı ambargoya son vermiştir.¹⁵⁹

Yunanistan Yugoslavya krizinin başından beri sürekli olarak Sırbistan'ı destekler bir tutum sergilemiştir. Yunanistan, Almanya'nın tersine, Yugoslavya'nın dağılmasına karşı çıkmış ve Sırp'ların Yugoslavya'yı bir arada tutarak, kendi yönetimleri altına alma fikrini desteklemiştir. Bunda, Sırp'larla olan tarihi bağların etkisi büyüktür. Zira Sırp'lar da Yunan halkı ile aynı dine mensuptur ve benzer

¹⁵⁶Bernett, **a.g.e.**, s. 2.

¹⁵⁷Klemencic ve Zagar, **a.g.e.**, s. 359.

¹⁵⁸Ancak daha sonra Makedonya'nın ismi konusunda Yunanistan'ın huzursuzluğu devam etmiş ve uygun bir isim bulunamaması Yunanistan'ın hem iç politikasında hem de uluslararası ilişkilerinde krizlere neden olmuştur.

¹⁵⁹Williams, **a.g.m.**, s. 219.

kültürel değerlere sahiptir. Yunanistan, daha da ileri giderek Sırlara karşı uygulanan ambargoyu delmiş ve bu cumhuriyete ağır silahlar da dahil olmak üzere, önemli miktarlarda malzeme sevkıyatında bulunmuştur. Ancak, daha sonraki gelişmeler paralelinde Yunanistan da diğer AT üyeleri ile ortak hareket etmeye başlamıştır.

Sırp ve Karadağlı temsilciler AT'nin ve bazı ülkelerin Karadağ'ın bağımsızlığına karşı çıkmaları ve bu konuda ısrarlı tutum sergilemeleri üzerine, (bunun daha fazla ayrılmalara ve çatışmalara yol açabileceği endişesi yüzünden) federal birliğin yeniden kurulması yolunda Mart 2002'de bir karar almışlar ve 14 Mart 2002'de AT Yüksek Temsilcisi Javier Solana nezaretinde "Belgrat Anlaşması" imzalanmıştır. Bu anlaşma doğrultusunda hazırlanıp Sırp ve Karadağ parlamentoları tarafından onaylanan "Anayasal Sözleşme" 4 Şubat 2003'de yürürlüğe girmiş,¹⁶⁰ "Federal Yugoslavya Cumhuriyeti", "Sırbistan ve Karadağ" adını almıştır. Yeni düzenlemeye göre, iki cumhuriyetin ortak bir dışışleri ve savunma politikası olsa da, para birimleri ve gümrük mevzuatları ayrıdır. Ayrıca, üç yıl sonra, her iki cumhuriyetin de birlikten ayrılma hakkı olacaktır.¹⁶¹

¹⁶⁰Julie Kim, "Serbia and Montenegro Union: Prospects and Policy Implications", Updated 19 April 2005,

<http://fpc.state.gov/documents/organization/47796.pdf>, (02. 01. 2006).

¹⁶¹Ayrıntılı bilgi için bkz. **Serbia and Montenegro**,

<http://www.encyclopedia.com/html/S/SerbMont.asp>, (12. 10.2005).

D. Dağılmadan Sonraki Gelişmeler ve AT/AB'nin Tutumu

Eski Yugoslavya'nın dağılması ve Federasyonu oluşturan cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını ilân etmeleri, bölgenin huzura kavuşması için yeterli olmamıştır. Bu ülkelerde farklı etnik kökenlerden geldiklerine inanan halkların bir arada yaşamak istememeleri ya da daha fazla hak talebinde bulunmaları çatışmaların ve huzursuzlukların dağılmadan sonra da devam etmesine neden olmuştur ve bu çatışmalar zamanla savaş hâline gelmiştir.

1. AT/AB'nin Dış Politika Süreçlerine Genel Bir Bakış

AT, Yugoslavya'daki çatışmaların başladığı ilk yıllarda güçlü ve kararlı bir tepki göstermekten uzak kalmıştır. Bu dış politika zayıflığı birlik üyelerinin tam anlamıyla ortak bir dış politika geliştirememiş olmalarına ve ulusal çıkarları doğrultusunda ayrı tavırlar sergilemelerine bağlanmaktadır.

AT'nin kurucusu olan devletler, II. Dünya Savaşı sırasında yerle bir olmuş Avrupa Kıtası'nın yeniden yapılanmasını tamamen barış temellerine oturtmayı amaçlamış ve bunu kendi aralarında sağlamışken, yıllar sonra Balkanlar'da çıkan çatışmalara karşı tepkisizlikleri, büyük eleştirilere maruz kalmalarına neden olmuştur. AT, bu sıralarda uluslararası ortamda itibar kaybına uğramış ve gücü tartışılmaya başlanmıştır.

AT'nin dış politika konusundaki zayıflığı, dış ilişkilerini ilk başlarda ekonomik ağırlıklı bir zeminde yürütmesine bağlanabilir. Bunda, AT ülkelerinin II. Dünya Savaşı sonrasında “kuvvet” kullanma yolunu değil, “barış” temellerine odaklanmayı tercih etmeleri ve bunun için de “ekonomik işbirliği” yolunu seçmeleri etkili olmuştur. Böylece, ilk başlarda AT'nin kendi iç dinamikleri daha çok,

ekonomik alanlarda şekillenmiş ve kurucu ülkelerin öncelikli amaçları ekonomik kalkınma olmuştur.

Siyasal dış politika ise, Roma Antlaşması'nın imzalanmasından 1970'li yıllara kadar, Topluluk için üzerinde çok fazla durulan konulardan biri olmamıştır. 1970'te kabul edilen “Davignon Raporu”, “Avrupa Siyasî İşbirliği” projesini başlatmıştır. Oybirliği ile karar alan üye ülke dışişleri bakanlarının bir araya gelmesi ile oluşan “Avrupa Siyasî İşbirliği” dış politika konusunda işbirliğinin çekirdeği olarak kabul edilebilir. Ancak bu işbirliği mekanizmasının Topluluk organlarından tamamen bağımsız olması ve kurucu antlaşmalarda yer almaması ciddi bir sorun olmuştur.¹⁶² “Avrupa Siyasî İşbirliği” üye ülkeler arasında dış politika konusunda yalnızca bir istişare mekanizması niteliği taşımaktan ileri gidememiştir.¹⁶³

1986 tarihli “Tek Avrupa Senedi”, söz konusu işbirliğinin kurumsal hâle getirilmesi açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Bu çerçevede, “Avrupa Konseyi”, “Dışişleri Bakanları” ve “Siyasî Komite” düzeyinde, daha ileri boyutta bir siyasî işbirliği mekanizması işlemeye başlamıştır. Buna rağmen, üye ülkeler arasında ortak tutumların benimsenmesi konusunda önemli bir gelişme sağlanamamıştır.¹⁶⁴

Soğuk Savaş Dönemi'nin ardından Eski Yugoslavya cumhuriyetlerindeki gelişmeler AT/AB için çok önemli bir deneyim olmuştur ve AT/AB'nin dış politika konusunda zayıf kaldığı ve daha ileri adımlar atılmasının gerekliliği somut olarak ortaya çıkmıştır.

¹⁶²Mehmet Özcan, “AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası”, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, **Turkish Weekly**, Türkçe Sayfalar, Makale, 29. 10. 2004, <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=18>, (25.01.2006).

¹⁶³Europa, Activities of the European Union, **The Common Foreign and Security Policy**, Summaries of Legislation, <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/r00001.htm>, (08.03.2006).

¹⁶⁴Ayrıntılı bilgi için bkz. Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği web sitesinde “**Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası**.”, <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?pId=8&lang=0>, (01.01.2006).

1993'te yürürlüğe giren “Maastricht Antlaşması” ile “Avrupa Siyasî İşbirliği”, “Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası” (ODGP) hâline dönüştürülmüştür. Antlaşmanın II. Maddesi'nde, Birliğin amaçlarından birinin özellikle, ortak bir savunmaya doğru gidecek olan ve aşamalı bir şekilde ortak bir savunma politikasının oluşumunu da içeren, ortak bir dışışleri ve güvenlik politikasının oluşturulması yoluyla kimliğini uluslararası düzeyde kabul ettirmek olduğu belirtilmiştir.¹⁶⁵

1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren “Amsterdam Antlaşması”yla “Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası”nın kapsamı genişletilerek¹⁶⁶ içine “Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası” (OGSP) eklenmiştir. Bu politika kapsamında “Acil Müdahale ve Siyasî Plânlama Ünitesi” ile “Avrupa Konseyi Yüksek Temsilciliği”¹⁶⁷ oluşturulmuştur. Böylece, “Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası” alanına giren gelişmeler karşısında, AB Konseyi belirli “ortak tutum” ya da “ortak hareket” kararı alabilecektir. Amsterdam Antlaşması'yla getirilen düzenlemeye göre “ODGP” ile ilgili kararlar yine oybirliği ile alınmakta ancak karara katılmak istemeyen üye devlet çekimser kalabilmektedir. Bu durumda çekimser kalan üye devletin karar aşamasına katılmayışi kararın alınmasına engel olmayacaktır. Çekimser kalan üye devlet ortak hareket alanında yer alıp almayacağına kendisi karar verecektir. Çekimser kalan üye devletlerin oy ağırlığının üçte birden fazla olması durumunda ise alınan karar geçersiz sayılacaktır.¹⁶⁸ Böylece, “ODGP” yine uluslararası düzeyde kalmış, bu politikayı desteklemesi için ihtiyaç duyulan bir savunma gücü de oluşturulamamıştır.

Özellikle Kosova'daki savaş sırasında AB'nin zayıf kalmasının da etkisiyle üye devletlerin ODGP'nin ancak önemli bir savunma gücüyle desteklendiğinde başarılı olabileceğini vurgulamaları sonucunda, Haziran 1999'da düzenlenen “Köln

¹⁶⁵Europa, Activities of the European Union, The common foreign and security policy, Summaries of Legislation, **Foreign and Security Policy**, <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/r00001.htm>, (08.03.2006).

¹⁶⁶Council of the European Union, Cologne European Council, 3-4 June 1999, Annex III of the Presidency Conclusions, “**Presidency Report on Strengthening of the Common European Policy on Security and Defence**” (Introduction), <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/Cologne%20European%20Council%20Annex%20III%20of%20the%20Presidency%20conclusions.pdf>, (22.12.2005).

¹⁶⁷“Yüksek Temsilcilik” makamının oluşturulmasındaki temel amaç AB'nin dış temsiliyetinde uyumun sağlanması ve uluslararası sistemde AB'den tek bir sesin çıkmasıdır.

¹⁶⁸Özcan, a.g.m.

Zirvesi” nde, “Petersberg Görevleri”¹⁶⁹ olarak anılan kriz yönetim görevleri OGSP’nin güçlendirilmesi sürecinin merkezine yerleştirilmiştir. Bu görevler insanî yardım ve kurtarma; barışı koruma ve barış yapma dahil, kriz yönetiminde muharebe kuvveti görevlerinden oluşmaktadır. Aynı zirvede, AB Konseyi, “Birliğin askerî güçle desteklenen özerk eylem kapasitesi kazanması ve NATO’nun girişimlerinden bağımsız şekilde uluslararası krizlere müdahale etmeye hazır bulunması” na karar vermiştir.¹⁷⁰

Aralık 1999’da gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi’nin, askerî kabiliyetler konusunda ana hedefin belirlenmesi açısından ayrı bir önemi vardır. Bu çerçevede 2003’e kadar, Petersberg Görevleri’ni yerine getirebilecek 60,000 kişilik “Acil Müdahale Gücü”nün oluşturulması ve bu gücü altmış gün içinde yerleştirme ve en az bir yıl süreyle tutma yeteneğine ulaşılması yönünde karar alınmıştır.¹⁷¹

Görüldüğü gibi, AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası’nı değişen dünya düzeni içinde ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar temelinde oluşturmuş ve geliştirmiştir. Dedeoğlu’nun belirttiği gibi, “bütünleşme” yolunda ilerlenip diğer aşamalara geçildiğinde, her aşamaya uygun düşecek yeni anlaşmalar, yeni kurumlar, destekleyici yapılar oluşturulmaktadır.¹⁷² Nitekim, dış politika konusunda geçmişteki olumsuz tecrübelerinden ders alan AB, günümüzde çok daha ileri bir noktadadır. Özellikle Batı Balkanlara yönelik olarak başlattığı süreçler hem AB’nin uluslararası gücü, hem de bölge ve Kıta güvenliği açısından büyük önem taşımaktadır. Politik yaklaşımların yanında, gerekli ve yerinde kullanılan askerî gücün de etkisi kanıtlanmış olduğundan, AB bu konuda da tedbirli olma yoluna gitmiştir. Ayrıca, ODGP çerçevesinde getirilen yeni düzenlemeler AB’nin NATO’yla sıkı işbirliği içinde hareket etmesini sağlamıştır.

¹⁶⁹19 Haziran 1992’de kabul edilen Petersberg Deklarasyonu ile Batı Avrupa Birliği’nin (BAB) AB’nin savunma unsuru olarak geliştirilmesine karar verilmiş ve görevleri “Petersberg Görevleri” adı altında tanımlanmıştır.

¹⁷⁰Council of the European Union, “**European Security and Defence Policy**”, http://ue.eu.int/cms3_fo/showPage.asp?id=261&lang=EN , (13. 09.2005).

¹⁷¹Ayrıntılı bilgi için bkz. Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği web sitesinde “**Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası.**”, <http://www.deltur.cec.eu.int/default.asp?pId=8&lang=0>, (22.11.2005).

¹⁷²Beril Dedeoğlu, “Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci I: Tarihsel Birikimler”, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Beril, Dedeoğlu (ed.), İstanbul, Boyut Yayınları, 2003, s. 17.

2. Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerindeki Savaşlar ve AT/AB

a. Bosna-Hersek

aa. Boşnak, Sırp ve Hırvatlar Arasındaki Savaş ve AB'nin Tutumu

Bosna-Hersek'in 3 Mart 1992'de¹⁷³ bağımsızlığını ilân etmesi ve bu kararın yapılan referandumlarla Müslümanlar ve Hırvatlar tarafından onaylanması, ülkede yaşayan Sırlar tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Bosna'nın bağımsızlığının Nisan 1992'de AT ve ABD tarafından tanınması karşısında daha fazla endişelenen Sırlar, "Bosna Sırp Cumhuriyeti"ni kurduklarını ilân etmiş ve "Federal Ordu"nun desteğiyle ülkede yaşayan Müslümanlara saldırmaya başlamışlardır.

Bosna-Hersek'in merkezî konumundan dolayı çevresinin kontrol altına alınmasının kolay olması, "Yugoslavya Federal Ordusu" askerlerinin ağırlıklı olarak bu cumhuriyet topraklarında konuşlandırılmasına sebep olmuştur.¹⁷⁴ Bu, dağılma sonrasında Sırlar için Bosna'nın önemini arttırmıştır.

Sırlar, öncelikle Müslümanların yoğun olarak yaşadıkları kentleri ele geçirmeyi hedeflemişler, savunmasız kalan Bosnalı Müslümanları evlerinden sürerek göçe zorlamış, toplama kamplarına götürerek katletmişlerdir. Amaçları, bu insanları tamamen yok etmek olmuştur. Zamanın Sırp liderlerinden biri olan Vladimir Srebrov bunu şu sözleri ile açıkça ifade etmiştir:

Müslümanların yüzde ellisinin öldürülmesi, bir kısmının Ortodoksa çevrilmesi, zengin olan çok az bir kısmının ise, para karşılığı canlarının bağışlanması ve Türkiye'ye gönderilmesi planlanıyordu. Amaç, Bosna-Hersek'in Müslümanlardan tamamen arındırılmasıydı.¹⁷⁵

¹⁷³Metta Spencer, "What Happened in Yugoslavia?", **The Lessons of Yugoslavia: Research on Russia and Eastern Europe**, Metta Spencer (ed.), London, Elsevier Science, 2000, s. 21.

¹⁷⁴Cviic, a.g.e., s. 83.

¹⁷⁵Jorgen Wouters, "Ethnic Cleansing: a New Phrase for an Old Habit: Wiping People off the Map", **ABC News**, 21. 04. 1999, <http://www.abcnews.go.com>, (20.01.2006).

Bosna-Hersek’li Hırvatlar ise, ilk başlarda, Hırvatistan’ın da desteğini alarak Müslümanlarla birlikte Sırlara karşı mücadele etmiş olsalar da, bu dayanışma çok uzun sürmemiş, geleneksel anlamda Sırlara rakip olan Hırvatlar da, zamanla Sırlar gibi Bosna-Hersek’teki topraklarını genişletme yoluna gitmişlerdir.¹⁷⁶ Bosnalı Müslüman liderlerin 1991’de Hırvatistan’daki savaşta tarafsız kalmaları Bosna’daki Hırvatları, Bosna’nın Sırlar ve Hırvatlar arasında paylaşılması için Tudjman ve Miloseviç arasında yapılan konuşmalar ise Müslümanları endişelendirmiştir. Bu gerginlik, 1992’nin ikinci yarısında Bosna’nın doğusu ve kuzey-batısındaki Müslümanların Sırlar tarafından evlerinden sürülmeleri sonucunda Hırvatların yoğun olarak yaşadıkları, Hırvatistan sınırına yakın bölgeye doğru göç etmeleri ile artmış ve zamanla savaşa dönüşmüştür.

Bosna’daki savaşlar sırasında en savunmasız kalan halk Boşnak Müslümanlar olmuştur. Sırlar ve Hırvatlar kendilerine çok yakın olan anavatanlarından destek alabilmelerine rağmen, Müslümanların böyle bir olanakları olmamıştır.

Sırlar, Müslümanlara karşı saldırılarını sürdürürken, BM bu gelişmeler karşısında Müslümanlara yardımda bulunmaya başlamış, yiyecek ve ilaç temininin rahat yapılabilmesi için Bosna’ya askerlerini yerleştirmiştir. Ancak, BM askerlerine kesinlikle askerî müdahalede bulunmamaları için talimat verilmiştir.¹⁷⁷

1992-93 yıllarında, Sırbistan-Karadağ “Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi” tarafından, daha önce hiçbir ülkeye uygulanmamış en kapsamlı yaptırımlarla cezalandırılmıştır. Ekonomik ambargonun yanında, diplomatik ve kültürel ilişkilerin kesilmesini içeren yaptırımların uygulanmasına ilk kez 30 Mayıs 1992’de karar verilmiştir. Sırbistan-Karadağ’dan yapılan tüm ithalat ve ilaç, gıda

¹⁷⁶Ivanov, a.g.e., s. 90.

¹⁷⁷Ayrıntılı bilgi için bkz. “**Genocide in the 20th Century: Bosnia-Herzegovina 1993-1995.**”, <http://www.historyplace.com/worldhistory/genocide/bosnia.htm>, (07.12.2005).

dışında, ÷lkeye yapılan tüm ihracatlar yasaklanmıştır.¹⁷⁸ Aynı yıl, BM Güvenlik Konseyi tarafından savaşıan taraflara silah ambargosu da uygulamaya başlanmıştır. Bosna Savaşı sırasında yapılan en büyük hatalardan biri, Batının silah ambargosunu yalnızca Sırlara değil, tüm bölgeye uygulamasıdır. Bu uygulama silahlanma açısından zayıf ve etrafında yardım görebileceğı hiçbir komşusu olmayan, sürekli olarak saldırıya uğrayan Müslüman Boşnakların daha da savunmasız kalmalarına neden olmuştur. Sırbistan'ın eski federasyon içinde yoğun olarak silah üreten ve satan cumhuriyetlerin başında gelmesinden dolayı bu ambargoya direnebilmesine rağmen, yaptırımlar zaman ilerledikçe başarısız ekonomi politikalarıyla birleşince, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nde çok büyük bir ekonomik krizin çıkmasına yol açmıştır. O sıralarda ÷lke, Eski Yugoslavya cumhuriyetleri arasında, uluslararası düzeyde tanınmayan tek devlet olarak kalmıştır.¹⁷⁹

AT/AB'nin dış politika ve güvenlik alanlarındaki zayıflığı, özellikle Bosna'daki savaşıın başlamasından sonra su yüzüne çıkmıştır. AT/AB'de BM gibi, Bosna'daki savaşı durdurmak için uzun bir süre boyunca güç kullanılmasına karşı bir tutum sergilemiş, sorunu barışçı yöntemlerle çözme çabaları ise tek başına etkili olmamıştır. Özellikle İngiltere ve Fransa, NATO'nun Bosna-Hersek'e müdahalesi hâlinde burada görev yapan 10.000'e yakın Barış Gücü askerinin hayatının tehlikeye gireceğini ifade etmişlerdir. Yunanistan ise ulusal çıkarları gereğı Balkanlar'a yapılacak müdahalenin krizi daha da büyüteceğini savunmuştur.¹⁸⁰

Çatışmaların yakın AT/AB ÷lkelerini etkileme, hatta bu ÷lkelere sıcırama olasılığı daha sonraları AT/AB'nin durumun ciddiyetini kavramasına yol açmıştır. Böylece AT/AB ÷lkeleri daha duyarlı davranarak bölge üzerinde ortak hareket etmeye başlamışlardır.

¹⁷⁸Jovan Teokarevic, "Neither War nor Peace", **Yugoslavia and After: A Study in Fragmentation, Despair and Rebirth**, David A. Dyker and Ivan Vejvoda (eds.), New York, Addison Wesley Longman Publishing, 1996, s. 185.

¹⁷⁹Teokarevic, **a.g.m.**, s. 179.

¹⁸⁰Mustafa Selver, **Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003, s. 140-141.

AT'nin Mayıs 1992'de Sırlara karşı muhtelif yaptırım ve ambargo kararı alması da Sırları durdurmak için beklenen etkiyi sağlayamamış, yine AT'nin öncülüğünde gerçekleştirilen çok sayıda ateşkes de başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

26-28 Ağustos 1992'de, soruna çözüm bulmak için Londra'da AT ve BM liderliğinde ilgili tarafların katıldığı “Londra Konferansı” düzenlenmiştir. Bu konferansta AT adına Lord Owen ve BM adına Cyrus Vance Bosna-Hersek Krizi'ne çözüm bulmak üzere ortaklaşa bir plân hazırlamak için görevlendirilmişlerdir.¹⁸¹ Lord Owen ile Cyrus Vance, 3 Eylül 1992'de eş başkan olarak soruna çözüm bulmak amacıyla Cenevre'de göreve başlamışlardır.¹⁸² Owen ve Vance Ocak 1993'te, “Vance-Owen Planı” olarak anılan bir plâna imza atmışlardır. Bu plân, üç etnik grubun kontrolü altında, geniş çaplı özerkliğe sahip eyâletlerden oluşacak bir “Bosna-Hersek Federasyonu”nun kurulmasını öneriyordu.¹⁸³ Bosna-Hersek Cumhurbaşkanı Alia İzzet Begoviç haritada yapılacak bazı değişikliklerden sonra plânı kabul edebileceğini açıklamış ve bu değişiklikler yapıldıktan sonra da plânı imzalamıştır. Merkezîyetçilikten uzak ve gevşek bir yapılandırmayı öngören bu plân, Sırp lideri Radovan Karadziç tarafından imzalanmasına rağmen Sırp Parlamentosu tarafından reddedilmiştir. Sırlar, bu plâna göre toprak kazanımı açısından avantaj elde edecek olsalar da, çoğunlukta oldukları tüm toprakların Sırbistan'a bağlanmasını istiyorlardı. Bosna Sırları, yapılan referandumla plânı reddetmesi üzerine, bu plân kabul edilebilirliğini tamamen yitirmiştir.

1993'te Bosna'daki altı Müslüman şehri BM tarafından, “Güvenli Bölge” ilân edilmiştir. Amaç, sınırları korunabilir hâle getirerek barış için bir zemin hazırlamak olmuşsa da¹⁸⁴ Sırlar bu bölgelere saldırılara devam etmiş ve hatta BM barış güçlerini de hedef almışlardır. Bu gelişmeler üzerine NATO güçleri Sırlara karşı küçük çaplı hava saldırıları düzenlemişlerdir.

¹⁸¹Selver, **a.g.e.**, s. 145.

¹⁸²Selver, **a.g.e.**, s. 141.

¹⁸³Frazer Cameron, American Foreign Service Association, “Europe, Yugoslavia and The Blame Game”, **Foreign Service Journal**, Şubat 2000, <http://www.afsa.org/fsj/feb00/cameron.cfm>, (17.01.2006).

¹⁸⁴Ayrıntılı bilgi için bkz. California Institute of Technology's Information Technology Services, “Bosnia History”, <http://www.its.caltech.edu/~bosnia/history/history.html>, (08.09.2005).

Bosnalı Müslümanlarla Hırvatlar arasındaki savaş ABD'nin girişimiyle yapılan ateşkesle sona ermiş ve 18 Mart 1994'te "Washington Barış Anlaşması" imzalanarak "Hırvat-Müslüman Federasyonu" kurulmuştur.¹⁸⁵ Bu federasyon, Bosnalı Sırlara da açık tutulmasına rağmen.¹⁸⁶ Karadziç yönetimi tarafından reddedilmiştir.¹⁸⁷ Bu anlaşma Bosna Savaşı'nda önemli bir dönüm noktası olmuştur. En azından iki toplum arasında uzlaşma sağlanmıştır.

6 Şubat 1994'te, Sırların Saraybosna'daki bir pazar yerinde 68 Müslüman'ı katletmeleri ve bu görüntülerin uluslararası haber kanallarından yansıtılması tüm dünyayı ayağa kaldırmış ve Sırlara karşı büyük çaplı askerî müdahalenin yapılması için çağrılar artmıştır.

1994 ilkbaharında "Hırvat-Boşnak Federasyonu"yla Bosnalı Sırlar arasında antlaşma zemini oluşturma çabaları hız kazanmış, ABD, Rusya, İngiltere, Fransa ve Almanya'nın bir araya geldiği "Beşli Temas Grubu" oluşturulmuştur. Grup üç temel ilke üzerinde çalışmıştır. Bu ilkeler:

- Bosna'nın bütünlüğünün korunması,
- Bunun Federasyon ve Bosnalı Sırlar tarafından sağlanması,
- Taraflar üzerinde karşılıklı anlaşmaya varılacak yapısal prensiplere bağlı kalmasıdır.

Temmuz 1994'te Temas Grubu "Boşnak-Hırvat Federasyonu"yla Bosnalı Sırlar arasında yüzde 51/49 oranlarını öneren haritayı sunmuştur. Bu ilkeler Müslüman ve Hırvatlar tarafından kabul görürken, Bosnalı Sırlar tarafından reddedilmiştir.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. "Bosnian War.", http://www.biography.ms/History_of_Bosnia_and_Herzegovina.html#Bosnian_War, (17.10.2005).

¹⁸⁶ Cviic, a.g.e., s. 86.

¹⁸⁷ Cviic, a.g.e., s. 87.

¹⁸⁸ Selver, a.g.e., s. 157-158.

Sırp, en korkunç katliamı 11 Temmuz 1995'te, BM tarafından ilân edilen “güvenli bölgeler”den biri olan Srebrenika’da gerçekleştirmişler ve binlerce Müslümanı öldürmüşlerdir.¹⁸⁹ Bu katliamlar dünya kamuoyu tarafından çok büyük tepkiyle karşılanmıştır. Bu gelişmeler sonucunda, savaşın küçük çaplı hava akınları ve diplomatik çabalarla durdurulamayacağı daha iyi anlaşılmıştır. Bosnalı Müslümanların kurtulması için Batının askerî gücünü kullanması kaçınılmaz hâle gelmiştir.

Tüm bu gelişmelerde görüldüğü gibi, Bosna-Hersek'teki savaş sırasında AT/AB çok etkin rol oynamamış, somut adımlar atamamıştır. Birlik, bazı diplomatik girişimler başlatmış ve bazılarının içinde yer almış olmasına rağmen, bu çabalar savaşı ve katliamları engelleyememiştir. Diplomatik çabaların tıkanması üzerine askerî harekâtın zorunlu olduğu noktaya gelindiğinde ise, savunma bakımından zayıf olana AB, duruma tek başına müdahale edememiş ve AB ülkeleri ancak, NATO'nun askerî girişimlerinde yer alabilmişlerdir.

bb. Uluslararası Müdahale ve Dayton Barış Anlaşması

Sırpların Boşnaklara karşı işledikleri cinayetlere ve insanlık suçlarına karşı dünyadan gelen tepkiler arttıkça uluslararası müdahale artık kaçınılmaz hâle gelmiştir. 30 Ağustos 1995'te, NATO, ABD liderliğinde, Bosna'daki Sırp mevzîlerini hedef alan ağır bir bombardıman başlatmıştır. Bu sırada, Müslüman-Hırvat birlikleri de Sırlara karşı mücadele ederek Bosna'yı geri almışlardır. Bu gelişmeler üzerine Miloseviç, barış için yapılan görüşme talebini kabul etmiş ve savaşan tarafların liderleri 1 Kasım 1995'te ABD'de bir araya gelmişlerdir.¹⁹⁰ Miloseviç'in geri adım atmasında, Batının diplomatik girişimlerinin askerî yaptırımlarla desteklenmesi etkili olmuştur.

¹⁸⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. “Genocide in the 20th Century, Bosnia-Herzegovina (1992-1995)”, <http://www.historyplace.com/worldhistory/genocide/bosnia.htm>, (02.11.2005).

¹⁹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. “Genocide in the 20th Century: Bosnia-Herzegovina 1993-1995”, <http://www.historyplace.com/worldhistory/genocide/bosnia.htm>, (02.11.2005).

Bosna-Hersek'te 1992-1995 yılları arasındaki şiddetli çatışmalara son veren “Dayton Barış Anlaşması” 14 Aralık 1995'te imzalanmıştır. Bu anlaşma, Bosna'daki vahşeti tamamen durduran ilk başarılı girişim olmuştur.¹⁹¹ Böylece, üç buçuk yıl süren Bosna Savaşı sona ermiş, yaptırımlar tamamen kaldırılmıştır.¹⁹²

Bosna Savaşı'nı sonlandıran Dayton Barış Anlaşması'nın¹⁹³ bir eki olan “Bosna-Hersek Anayasası” gereğince, Bosna-Hersek Cumhuriyeti, Boşnaklarla Hırvatların oluşturduğu “Bosna-Hersek Federasyonu” ve Sırpların oluşturduğu “Sırp Cumhuriyeti” olmak üzere iki birimden meydana gelen bir devlet hâline gelmiştir. Bosna-Hersek topraklarının yüzde kırk dokuzu Sırp Cumhuriyeti'ne, yüzde elli biri ise, Müslüman-Boşnak Federasyonu'na verilmiş,¹⁹⁴ ülkede yaşayan tüm vatandaşlara her iki tarafa da özgürce seyahat etme hakkı tanınmıştır.

Anlaşmayla, Eylül 1996'da yapılması plânlanan seçime kadarki bir yıllık süre boyunca ülkede uluslararası bir yönetim sağlanması koşulu getirilmiştir. Seçimden sonra da merkezî devlet otoritelerine verilen yetkilerin asgarî seviyede tutulmasına karar verilmiştir.¹⁹⁵

Dayton Anlaşması'nın sivil koşullarının uygulanması ve denetlenmesi için “Yüksek Temsilcilik Ofisi” (OHR) kurulmuş ve bu ofis çok önemli yetkilerle donatılmıştır. Bunların başlıcaları: anlaşmanın sivil koşullarının uygulanmasını sağlamak ve denetlemek; tarafların şikâyetlerini değerlendirmek; ülkedeki sivil örgütlerin faaliyetlerini denetlemek; anlaşmanın sivil uygulamaları ile ilgili sorunları çözmek; ülkeye mâli yardımda bulunan örgütlerle ve devletlerle yapılacak toplantılara katılmak ve BM'ye, AB'ye, ABD ve Rusya Federasyonu'na anlaşmanın uygulanmasıyla ilgili düzenli bilgi vermektir. Yüksek Temsilcilik'in başında

¹⁹¹Minchev, **a.g.m.**, s. 8.

¹⁹²Teokarevic, **a.g.m.**, s. 186.

¹⁹³Anlaşmanın tam metni için bkz. Office of the High Representative and EU Special Representative, “**Ohrid Framework Agreement**”, <http://www.ohr.int/gfa/gfa-home.htm>, (19.12.2005).

¹⁹⁴Steven Erlanger, “The Dayton Accords: A Status Report”, **The New York Times on the Web**, June 10, 1996,

<http://www.nytimes.com/specials/bosnia/context/dayton.html>, (28.11.2005).

¹⁹⁵David Chandler, **Bosnia: Faking Democracy After Dayton**, 2000, London, Pluto Press s. 1.

“Yüksek Temsilci” bulunmaktadır.¹⁹⁶ Yüksek Temsilci, uluslararası toplumun bu ülkedeki en üst düzey temsilcisi olarak görev yapmaktadır. Daha sonraki yıllarda “Yüksek Temsilcilik”in yetkileri artırılmıştır. Yüksek Temsilciye gerekli gördüğü hâllerde, seçim veya atamayla göreve gelmiş politikacıları/yöneticileri görevden alma, yasa çıkarma ya da mevcut yasaları değiştirme gibi yetkiler de verilmiştir.¹⁹⁷

Dayton Anlaşması uyarınca, Bosna-Hersek’teki askerî faaliyetler tamamıyla NATO kontrolünde düzenlenecektir. Anlaşmaya göre, tüm yabancı kuvvetler ülkeden çekilecek ve ülkede kalacak yerli kuvvetler Bosna-Hersek’in bütünlük ve bağımsızlığına saygı çerçevesinde hareket edeceklerdir.¹⁹⁸ Anlaşmanın imzalanmasından bir gün sonra BM Güvenlik Konseyi, çıkardığı 1031 No’lu Kararla NATO’ya Anlaşmanın askerî şartlarını uygulama yetkisi vermiştir. Dayton Anlaşması’yla, Bosna-Hersek’te iki ayrı ordunun varlığı da onaylanmıştır. Bunlar “Boşnak-Hırvat Federasyon Ordusu” ve “Sırp Cumhuriyeti Ordusu”dur.¹⁹⁹ Ancak bu orduların, ülkede konuşlandırılan NATO askerlerinin denetiminde olmasına karar verilmiştir .

Dayton’un en önemli iki temel işlevi, taraflar arasında ateşkes sağlaması ve ülkede demokratikleşme sürecini başlatmasıdır. Anlaşmaya çeşitli eleştiriler getirilse de, savaşın sona ermesini sağlaması bile tek başına çok önemli bir gelişmedir. Zira savaş çok büyük yıkımlara sebep olmuş, 215 bin insan hayatını kaybetmiş,²⁰⁰ binlerce kadın tecavüze uğramış ve milyonlarca insan evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Bunun yanında okullar, hastaneler, kamu binaları, sanayî tesisleri yıkılmış, ülke ekonomisi de çok büyük zarar görmüştür. Anlaşma, tarafların birbirlerinin eşit egemenlik haklarına saygılı olmalarını ve anlaşmazlıkları barışçıl yöntemlerle

¹⁹⁶OHR hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Office of the High Representative and the EU Special Representative**, www.ohr.int, (09.01.2006).

¹⁹⁷Aralık 2004’te, Bosna-Hersek’te görev yapan Yüksek Temsilci Paddy Ashdown ülkenin ICTY’yle etkili işbirliği yapmadığını bildirerek dokuz Bosnalı Sırp bürokrati görevden almış ve ayrıca 2005’in sonuna kadar, Bosna-Hersek’i oluşturan iki yönetimin Savunma Bakanlıklarının lağvedilmesi talimatını vermiştir. Bu, ülkede bir politik krizin yaşanmasına sebep olmuş ve “Sırp Cumhuriyeti”ndeki beş bakan görevlerinden istifa etmişlerdir.

¹⁹⁸Chandler, **a.g.e.**, s. 44.

¹⁹⁹David Lightburn, “Güvenlik İçin Çözüm Yolları.”, **NATO Dergisi**, Kış 2000-2001, s. 12.

²⁰⁰Sabrina Ramet, **Balkan Babel: The Disintegration of Yugoslavia**, Colorado, Westview Pres, 1999, s. 239.

çözmelerini şart koşmuştur. Taraflar anlaşmayı imzalayarak birbirlerini resmî olarak tanımışlar, insan haklarına (mültecilerin ve yerlerinden edilen vatandaşların hakları da dahil olmak üzere) saygı gösterme yükümlülüğü altına girmişler, barış kararlarının uygulanması ve savaş suçları ile uluslararası insanlık yasasını ihlâl eden diğer eylemlerin soruşturulması için çalışan ilgili tüm taraf ve kuruluşlarla tam bir işbirliği içinde olmayı da kabul etmişlerdir.²⁰¹

Dayton Anlaşması'nın uygulamaya konulmasından sonra ülkede uluslararası kurumlar gözetiminde seçimler yapılmış ve böylece demokratik çoğulculuk artmıştır. Savaş sırasında bölgede görev yapmış olan “Birleşmiş Milletler Koruma Gücü” (UNPROFOR) ülkeden çekilerek bu görevini NATO'nun “Uygulama Gücü”ne (IFOR) bırakmıştır. IFOR'un temel görevleri barışı, güvenliği, istikrarı sağlamak ve Dayton Anlaşması'nın askerî yönlerinin uygulanmasını güvence altına almak olarak belirlenmiştir. 1997'de IFOR'un adı SFOR (İstikrar Gücü) olarak değiştirilmiş ve asker sayısı azaltılmıştır.²⁰²

Ülkede NATO güçlerinin konuşlandırılması ile güvenlik sağlanmış, ihtilaf sırasında yerlerinden edilmiş insanlar evlerine dönmüş ve yeniden yapılanma çalışmaları için ülkeye milyarlarca Avro tutarında bağış yapılmıştır. Dünya Bankası'nın yayınladığı Ağustos raporunda, "2000 Yılına gelindiğinde konutlar; okullar; su ve kanalizasyon sistemleri; yollar; haberleşme ve elektrik hizmetlerinin büyük bölümü savaş öncesi standartlara yakın şekilde yeniden inşa edildi" ifadesi yer almıştır.²⁰³

2004'te yapılan NATO'nun İstanbul Zirvesi'nde ise, 2004'ün sonunda “SFOR”un Bosna-Hersek'teki görevinin sonlandırılmasına ve bunun yerine ülkede AB askerî gücünün konuşlandırılmasına karar verilmiştir. Bu karar doğrultusunda

²⁰¹US Department of State, **Summary of The Dayton Peace Agreement**, General Framework, Fact Sheet released by the Bureau of Public Affairs, 11. 12. 1995, www.state.gov/www/regions/eur/bosnia/, (22.01.1996).

²⁰²Ayrıntı için bkz. NATO, “**SFOR**”, <http://nato.int/sfor/docu/d981116.a.htm>, (22.12.2005).

²⁰³Svetla Dimitrova, “Dayton Barış Anlaşması BH'nin Önünü Açtı.”, **Southeast European Times**, Sofia, 14. 12. 2004, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2004/12/14/feature-01_ (23. 12. 2005).

“SFOR”, görevini 2 Aralık 2004’te AB’nin askerî gücü olan “EUFOR”a devretmiştir.

BM Güvenlik Konseyi, “Eski Yugoslavya toprakları üzerinde 1991’den beri uluslararası beşerî hukuku ciddi biçimde ihlâl eden kişilerin yargılanması için La Haye’de uluslararası bir mahkeme kurulması” yönünde bir karar almıştır. Bugün, “Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi” (ICTY) adıyla bilinen bu mahkeme,²⁰⁴ 25 Mayıs 1993’te kurularak 1996’da çalışmalarına başlamıştır.²⁰⁵ Bu mahkemenin kurulması da barış için atılmış önemli adımlardan birisidir.

b. Kosova

aa. Kosova’daki Savaş ve AB’nin Tutumu

Yugoslavya’nın dağılmasından sonra Kosova, AT/AB ve diğer uluslararası kuruluşlar tarafından diğer cumhuriyetler statüsünde görülmediğinden ikinci plâna itilmiştir. AT’nin girişimiyle Eylül 1991’de İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Carrington başkanlığında La Haye’de düzenlenen “Yugoslavya Konferansı”na Kosova temsilcilerinin davet edilmemesi, bunun açık bir göstergesidir. Aralık 1991’de ise AT, diğer cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını tanıyacağını açıklamış ancak, Kosova’nın, bağımsızlığının tanınması için yaptığı başvuruyu reddetmiştir.²⁰⁶

AT/AB’nin 16 Aralık 1991 tarihli “Yugoslavya Deklarasyonu” ile, tüm Eski Yugoslavya cumhuriyetlerinin birbirini tanımalarını, sınırları içindeki azınlık haklarına saygı göstermelerini ve azınlıkların çoğunlukta oldukları bölgelerin özerkliklerini garantilemelerini talep etmesine rağmen,²⁰⁷ 1996’da Federal Yugoslavya Cumhuriyeti’ni (Bugünkü “Sırbistan ve Karadağ”) tanıma kararı aldığında Kosovalı Arnavutlar için “özerklik prensibi” yok sayılmıştır.

²⁰⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. NATO, Online Library, **Nato Review**, www.nato.int/docu/review/2002, (21.01.2006).

²⁰⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. “**Bosnian War.**”, http://www.biography.ms/History_of_Bosnia_and_Herzegovina.html#Bosnian_War, (07.01.2006).

²⁰⁶ Kuçi, **a.g.e.**, s. 81.

²⁰⁷ Kuçi, **a.g.e.**, s. 82

Kosova’da İbrahim Rugova’nın iktidarda olduğu 1992-1997 yılları arasındaki dönem nispeten sakin geçmiştir. Ancak, 1998’de Sırp askerlerinin Drenitsa Bölgesi’ne saldırarak, onlarca Arnavutçu öldürmesi bölgede sıcak çatışmaların başlamasına yol açmıştır ve bu çatışmalar giderek savaş hâlini almıştır.

Kosova Cumhuriyeti Türkiye Temsilcisi Enver Tali Kosova’da 1989’dan sonra yaşanan gelişmeleri şöyle özetlemektedir:

Her şey, 1989’da Sırbistan’ın parlamentoyu ortadan kaldırmasıyla, Arnavutların elinden otonominin ve özgürlüğün alınmasıyla sona erdi. Yani bir bakıma Kosova tamamen işgal altına girmiş oldu. Bu arada Kosova’da ne kadar devlet teşekkülü varsa kapatıldı, polis zoruyla bütün müesseselerin faaliyetleri durduruldu. Ancak bizler hükümetimizi yok etmedik, bütün teşekküllerimizle yine ayakta kaldık, anayasamızı oluşturduk, kendi devletimizi ve parlamentomuzu kurduk, başkanımızı ve bakanlıklarımızı oluşturduk. Sırp polisi ve Sırp ordusu, tarafından baskılar devam etti. Ama Kosova hiçbir zaman iflas etmedi.²⁰⁸

AB ve diğer söz sahibi uluslararası kuruluşlar Kosova’da gelişen olaylara karşı, rutin hâle gelen sıradan toplantılar düzenlemek dışında²⁰⁹ etkili bir tepki verememişlerdir. Böylece, Bosna Savaşı’ndan sonra Kosova’daki savaş AB’nin dış politika konusundaki zayıflığını bir kez daha ortaya koymuştur.

Kosova’daki Sırp saldırıları zamanla etnik temizlik hâlini almış ve binlerce Arnavut öldürülmüş, başka ülkelere göç etmek zorunda bırakılmıştır. Mart 1998’den sonra kanlı çatışmalara dönen Kosova olaylarına çözüm bulmak üzere, ABD’nin önderliğinde Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya ve Rusya temsilcilerinden oluşan temas grubu, Sırp yönetiminden bu vahşete son vermelerini ve Arnavut liderlerle

²⁰⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bilim Araştırma Vakfı, “**Kosova Sorunu ve Balkanların Geleceği**” konulu konferans, 25 Mart 1998, http://www.bilimaramavakfi.org/kosova_konferansi.html, (10. 01. 2006).

²⁰⁹ Kuçi, **a.g.e.**, s. 99.

temasa geçmelerini istemiştir. AB, bu sıralarda Kosova sorununun hâlâ diplomatik uzlaşma yöntemiyle çözülebileceği inancındadır.

“Temas Grubu” nun girişimleriyle Sırp yetkililer ile Arnavut liderler arasında görüşmeler sağlanmış, ancak ne Sırlar Kosova’nın bağımsızlığını kabul etmeye yanaşmış, ne de Kosovalı Arnavutlar bağımsızlıklarını elde etme isteklerinden vaz geçmişlerdir.

1998’in sonuna gelindiğinde BM, NATO ve AB’nin Sırları durdurmak için henüz hiçbir etkili bir girişimde bulunmamışlardır ve bu da Sırların katliamlarını rahatça sürdürmeleri için bir zemin hazırlamıştır.

Şubat 1999’da Fransa’nın Rambouillet Kasabası’nda Sırlar ve Arnavutlar arasında görüşmeler başlamış, Kosova Kurtuluş Ordusu’nun da katıldığı bu görüşmeler sonucunda 18 Mart 1999’da bir antlaşma imzaya sunulmuştur. Antlaşmaya göre; Kosova’ya kapsamlı bir özerklik tanınacak ve Kosova Kurtuluş Ordusu için de geçerli olmak üzere, kapsamlı bir silahsızlandırmaya gidilecektir. Uygulamanın denetlenmesi için 28.000 NATO askeri bölgeye gelecektir. Anlaşmanın Arnavut temsilciler tarafından imzalanmasına rağmen, Sırp tarafı hazır olmadığını belirtmiş ve müzakerelerin devam etmesini talep etmiştir. Bu, ne Kosova delegasyonu ne de uluslararası toplum açısından kabul görmüş ve 19 Mart 1999’da Konferansın başarısızlıkla sonuçlandığı ve bundan Sırp-Yugoslav tarafının sorumlu olduğu açıklanmıştır.²¹⁰

Tüm girişimlerin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Sırp Kuvvetleri yeniden yoğun saldırıya geçmişlerdir.

²¹⁰Kuçi, **a.g.e.**, s. 110.

bb. Uluslararası Müdahale ve BM'nin 1244 Sayılı Kararı

Kosova'daki savaşı bitirmek üzere başlatılan tüm uluslararası barış girişimlerinin Bosna'daki gibi başarısızlıkla sonuçlanması üzerine, diplomatik yollar tıkanmış ve NATO 23 Mart 1999'da hava saldırısı için operasyon kararı almıştır. İtalya ve Amerika'daki üslerden havalanan uçaklar Sırbistan'daki önemli stratejik hedefleri bombalamışlardır. 24 Mart 1999'da ise NATO'nun esas hava saldırısı başlamıştır. Bu saldırıda İtalya'daki hava üssünden kalkan uçaklar Belgrad, Novi Sad, Priştina, Podgorica'daki hedefleri vurmuşlardır. Ancak, NATO'nun hava saldırılarını bitirmesinden sonra, Sırp polis ve askerî birlikleri yeniden saldırıya geçerek Bosna-Hersek'te bulunan SFOR bölgesini hedef almışlar, Bosna-Hersek hava sahasına girmişlerdir. Bunun üzerine, NATO yeniden hava saldırılarına başlamıştır. NATO yetkilileri, bombardımanın Yugoslavya Federal Cumhuriyeti tarafından bütün Yugoslav birliklerinin geri çekilmesinin kabul edilmesi, mültecilerin evlerine geri dönüşünün sağlanması ve uluslararası toplumun Kosovalıları emniyete alacak plâni Yugoslavya'ya kabul ettirmesine kadar devam edeceğini belirtmişlerdir.²¹¹

Bu durumda, daha önce anlaşmaya yanaşmayan Sırp, çaresiz kalmıştır. Bu gelişme, bazı durumlarda diplomatik ve barışçıl yolların sorunları çözmekte yetersiz kaldığını ve askerî gücün kullanılmasının şart olduğunu kanıtlamıştır. Zira bu operasyonun yapılmasında geç kalınmış olması, binlerce masum insanın ölümüne sebep olmuştur.

Haziran 1999'da NATO'yla Yugoslavya Federal Cumhuriyeti arasında bir anlaşma yapılmış²¹² ve bundan kısa bir süre sonra BM 1244 sayılı Karar'ı almıştır.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin aldığı bu karar aşağıdaki genel prensiplere dayandırılmıştır:²¹³

²¹¹Selver, **a.g.e.**, s. 117-121.

²¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. PBS, "**A Kosova Chronology**", <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/kosovo/etc/cron.html> , (04.02.2006).

²¹³Kuçi, **a.g.e.**, s. 113.

- Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin Kosova'daki şiddete son vermesi ve bölgedeki tüm askerlerini ve polis gücünü geri çekmesi,
- Çekilmeden sonra, üzerinde anlaşmaya varılacak sayıda Yugoslav ve Sırp asker ve polis gücünün Kosova'ya geri dönmesinin sağlanması,
- Tüm Kosova halkı için güvenliğin ve barışın sağlanması,
- Ülkede insan haklarının geliştirilmesi,
- Sosyal ve ekonomik yapılanmanın sağlanması,
- Seçimlerin yapılması,
- Tüm mültecilerin Kosova'ya güvenli bir biçimde geri dönmelerinin sağlanması için uluslararası toplumun desteği ile sivil bir yönetimin (ilk etapta on iki ay için ve Güvenlik Konseyi aksine karar alana kadar devam etmek üzere) oluşturulması,
- Bu yönetimin denetlenmesi için BM Genel Sekreteri tarafından "Özel Temsilci" nin atanması,
- NATO liderliğindeki uluslararası Barış Gücü'nün (KFOR) Kosova'da konuşlandırılması.

Bu karar, Kosova'da barışın ve güvenliğin sağlanmasına yönelik olarak atılmış önemli bir adımdır. Karar doğrultusunda bölgede BM denetiminde sivil bir yönetim kurulmuş, bölgenin statüsü tam olarak belirlenene kadar, yönetimi BM'nin sağlamasına karar verilmiştir. BM misyonu, ekonomik ve sosyal yapılanmaya liderlik etmekten, seçimlerin gerçekleşmesinden, insan haklarının uygulanmasını sağlamaktan, mültecilerin geri dönüşünden ve Kosova'nın gelecekteki statüsünün belirlenmesinin kolaylaştırılmasından sorumludur. 1244 Sayılı Karar'la ayrıca, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti askerleri bölgeden tamamen çekilmiştir. Halkın güvenliğinin sağlanması için bölgeye NATO ve Rusya Federasyonu askerlerinden oluşan "Barış Gücü" (KFOR) yerleştirilmiştir. Tüm bu uygulamalara rağmen, Kosova resmî olarak halen "Sırbistan ve Karadağ"ın bir parçasıdır.²¹⁴

²¹⁴United Kingdom Foreign Commonwealth Office, Countries and Regions, "**South Eastern Europe**", <http://www.fco.gov.uk/servlet/Front?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&c=Page&cid=1007029394725> , (25.11.2005).

Bosna’da olduğu gibi, Kosova’da da savaşıyan tarafları barış yapmaya iten en önemli etken “askerî güç” olmuştur. AB ve diğer uluslararası kuruluşlar şiddete dayanmayan diplomatik çözümler üretmeye çalışmış olsalar da bu çabalar askerî hareketlerle desteklenmedikçe başarılı olamamıştır. AB, günümüzde halen çatışmaların radikal çözümü için işbirliği ve barışçıl yöntemlerin esas olduğuna inanarak bu yolda politikalar geliştirme çabalarını sürdürse de, Bosna ve Kosova tecrübelerinden sonra, askerî anlamda da tedbirli olmaya yönelik ileri adımlar atma kararı almıştır.

c. Makedonya Cumhuriyeti

aa. Arnavut-Makedon Çatışması

1974 Yugoslav Anayasası’na göre Makedonya Cumhuriyeti’nin üç kurucu milletinden biri Arnavutlardı. 1991’de Makedonya’nın bağımsızlığını ilân etmesi ile başlayan yeniden yapılanma sürecinde kabul edilen 1991 Anayasası ise, ülkede Makedonlardan sonra en kalabalık grubu oluşturan ve dolayısıyla ikinci kurucu ulus konumunda olmak isteyen Arnavutları tatmin etmemiştir. Arnavutlar, yeni anayasanın kendilerini “azınlık” konumuna getirdiğini ileri sürerek “kurucu millet” statüsünü yeniden kazanmayı, bir Arnavut üniversitesinin açılmasını, devlet organlarında etnik ayrımcılık yapılmamasını,²¹⁵ Arnavutça’nın resmî dil olarak kabul edilmesini, kamu sektöründeki istihdam olanaklarından eşit şartlarda yararlanmayı, Arnavutça eğitim veren üniversitelerin devlet tarafından finanse edilmesini ve Arnavut bayrağının ve diğer sembollerinin kullanımının serbest bırakılmasını²¹⁶ talep etmişlerdir

²¹⁵Bilgin Çelik, “Balkanlar’da Arnavut Sorunu.”, Dokuz Eylül Üniversitesi, **Kişisel Sayfalar**, Bilgin Çelik, Balkanlar, 24. 01. 2005, <http://kisi.deu.edu.tr/bilgin.celik/Makale%201.html>, (11.01.2006), “Makedonya Bıçak Sirtında: Balkanlar’ın Eski ‘Model Ülkesi’, Yeni İstikrarsızlık Unsuru mu?”, Birgül Demirtaş ve Coşkun-Emir Türkoğlu, **Makedonya Sorunu Düünden Bugüne**, ASAM Yayınları, Ankara 2002, s. 119-151’den aktarılmıştır.

²¹⁶Ayrıntılı bilgi için bkz. National Albanian American Council, “**The Conflict in Macedonia**” (Summary Fact Sheet), <http://www.naac.org/macedonia/summary.html>, (22.01.2006).

Arnavutların böyle bir mücadele içine girmeleri, eski rejimde kendilerine daha fazla hak tanımış olmasından ve daha sonra kurulan Makedonya Cumhuriyeti'nde özellikle eğitim ve istihdam açısından ırkçı ayrımcılıkla karşılaşmalarından kaynaklanmıştır.

Makedonlar açısından ise, o yıllarda Arnavutların “kurucu ulus” olarak tanınmaları ve Arnavutça'nın resmî bir dil olarak kabul edilmesi söz konusu bile değildi. Arnavutların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerin özerkliği ve eğitimin tüm düzeylerinde Arnavutça'nın kullanılması taleplerinin gerçekleşmesi de imkânsız görünüyordu. Makedonlar bu taleplerin ayrılmalara yol açacağını düşünüyorlardı.²¹⁷

Bu anlaşmazlıklar yüzünden Makedonya'da Makedon güvenlik güçleri ile silahlı Arnavutlar arasında 2001'de başlayan çarpışmalar ülkede çok sayıda insanın ölümüne, göç etmesine ve evsiz kalmasına neden olmuştur.

Ocak 1992'de Makedonya'nın bağımsızlığı için yapılan referandumu boykot eden Arnavutlar, özerkliklerini kazanmak için kendi referandumlarını düzenlemişlerdir. Ancak, gösterdikleri tüm çabalara rağmen, ülkede azınlık muamelesi görmeye devam etmişlerdir.

Haklarını elde etme çabalarından vazgeçmeyen Arnavutlar, 1995'te Tetova'da bir Arnavut üniversitesi kurduklarını ilân etmişlerdir. Makedon Hükümeti ise bunu, yasal olmayan bir girişim olarak değerlendirmiştir. 1997'de, Arnavutlar, Tetova ve Gostivar'daki hükümet binalarından Makedon bayraklarını indirerek Arnavut bayraklarını çekmişlerdir. 1998'de Makedon polis istasyonlarına ve mahkeme binalarına saldırılar düzenlenmiştir. Saldırıları “Ulusal Kurtuluş Ordusu” üstlenmiştir. Bu olaylarda altı Arnavut tutuklanmış ve terörizm suçundan beş ilâ on yıl arasında hapis cezasına çarptırılmıştır.²¹⁸

²¹⁷Ivanov, a.g.e., s. 76-78.

²¹⁸Ayrıntılı bilgi için bkz. The Albanian Connection, “**Chronology of Macedonia Conflict**”, <http://www.alb-net.com/pipermail/albsa-info/2001-March>, (19.01.2006).

2001’de etnik Arnavut isyancılar yine “Ulusal Kurtuluş Ordusu” adı altında Makedon güvenlik güçlerine ve daha sonra Tetova ve başkent Üsküp yakınlarındaki köylere saldırıda bulunmuşlardır.²¹⁹ Daha sonra çatışmalar yoğunlaşarak devam etmiştir. Bu gelişmelerden endişe duyan Makedonya Devleti çatışmaların yayılma riskine karşı, uluslararası camianın yardımını talep etmiştir.

bb. Uluslararası Müdahale ve Ohrid Anlaşması

13 Ağustos 2001’de, hükümeti oluşturan iki etnik Arnavut partisi ve iki Slav Makedon partisi özellikle ABD ve AB’nin ısrarlı tutumları sonucunda²²⁰ Ohrid’de bir araya gelerek resmî bir barış anlaşması imzalamışlardır.

NATO 22 Ağustos 2001’de “Essential Harvest” operasyonunu başlatmış ve toplam 4,500 askerini Makedonya’da konuşlandırmıştır. Bu operasyon, isyancılara ait silahların toplanmasıyla 26 Eylül 2001’de tamamlanmıştır.²²¹

Ohrid Anlaşması’nda, politik amaçlı şiddetin hiçbir şekilde kullanılamayacağı ve Makedonya Cumhuriyeti’nin istikrarlı ve demokratik bir geleceğe sahip olması için sadece barışçıl çözümlerin kabul edilebilirliği vurgulanmıştır. Anlaşma, sivil toplumun barış ve uyum içinde gelişmesini sağlayacak ve tüm Makedonya vatandaşlarının menfaatlerini gözetecek şekilde hazırlanmıştır.²²² Bu bağlamda, etnik Arnavutların eşitlik taleplerini karşılayacak bir dizi politik ve Anayasal düzenleme yapılmıştır.

²¹⁹Julie Kim, “**Macedonia: Country Background and Recent Conflict**”, Federation of American Scientists, <http://www.fas.org/man/crs/RL30900.pdf+macedonia+CONFL%C4%B0CT+BETWEEN&hl=tr>, (08.03.2006).

²²⁰Radoslava Stefanova, “New Security Challenges in the Balkans”, **Security Dialogue**, J., Peter, Burgess (ed.), London, Sage Publications, cilt 34, sayı 2, Haziran 2003, s.178.

²²¹Kim, **a.g.m.**

²²²Ayrıntılı bilgi için bkz. Council of Europe, Legal Affairs, “**Ohrid Framework Agreement**”, http://www.coe.int/T/E/Legal_Affairs/Legal_Cooperation/Police_And_Internal_Security/OHRID%20Agreement%2013august2001.Asp,13.08.2001, (22.12.2005).

Anlaşma, Anayasa'ya Makedonya Cumhuriyeti'nin tüm vatandaşlarına eşit hak ve sorumluluk veren bir devlet olduğu ifadesinin konulmasını, Arnavutça'nın ülkede resmî dil olarak kullanılmasını, Makedonlardan farklı dilleri konuşanlara da üniversite eğitimi olanaklarının sağlanmasını, kamu kurumlarında "eşit temsiliyet" in anayasal prensiplerden biri hâline gelmesini ve KLA'nın silahlarının NATO birlikleri tarafından toplanmasını sağlamıştır.²²³ Anlaşmada hiçbir etnik grup ayrımı yapılmamış, sadece "Makedonya Vatandaşları" ifadesi kullanılmıştır.²²⁴

Makedonya Cumhurbaşkanı Boris Trajkovski yapılan değişikliklerle ilgili görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

Makedonya Cumhuriyeti etnik gruplar değil, demokratik değer ve idealler üzerine inşa edilmektedir. Bu değer ve idealler ekonomik fırsatları, dil ve eğitim olanaklarını, dinsel hakları ve politik süreçleri de kapsamaktadır. Ülke sosyalist geçmişinden piyasa odaklı geleceğine uzandıkça Etnik Arnavut ve Makedon toplulukları daha fazla entegre olmaktadır. Farklı etnik toplulukların entegrasyonunu sağlamak için hükümet piyasa reformunu sürdürürken, diğer yandan da topluma ekonomik fırsatlar sağlama politikasını üstlenmiştir. Anayasa, ilk ve orta öğretim için azınlıklara kendi dillerinde eğitim hakkı tanımaktadır. İlk öğretimi Makedonca, Arnavutça, Türkçe ya da Sırpça yapmak mümkündür. Makedonya üç temel inancın yuvasıdır: İslâm, Katolik ve Ortodoks Hristiyanlığı. Makedonya vatandaşları kapsamlı din özgürlüğünden yararlanmaktadır. Tüm vatandaşlar demokratik süreçte yer almakta serbesttirler. Şu anda Makedonya Arnavutları koalisyon hükümetinde 6 bakanlığa sahiptirler. Makedonya'nın bir çok önemli şehirlerinde Arnavutlar belediye başkanı pozisyonundadırlar ve yüzlercesi şehir ve belediye meclisi üyeliklerine seçilmişlerdir. Makedonya Cumhuriyeti tüm yurttaşları için piyasa ekonomisi ve demokratik reformlar aracılığıyla ekonomik refah ve politik hakların geliştirilmesine yönelik politikalar üstlenmiştir. Bu politikalar yurttaşlara etnik ya da dinsel geçmişleri ne olursa olsun, iş olanaklarına erişim, eğitim imkanları, kültürel temsil ve politik katılım hakkı verecektir. Makedonya Cumhuriyeti

²²³ 'Essential Harvest' operasyonu ile 3,875 silah toplamıştır. NATO, daha sonra bunun devamı olarak 'Amber Fox' operasyonunu düzenlemiştir.

²²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. New York University School of Law, **Constitutional Watch**, A country-by-country update on constitutional politics in Eastern Europe and the ex-USSR, Fall 2001, <http://www.law.nyu.edu/eecr/vol10num4/constitutionwatch/macedonia.html>, (02.01.2006).

demokratik gelişim politikasını üstlenmiştir ve bu süreç teröristler ile uzlaşmayı içermez. Bu ve benzeri diğer sorunları çözmenin yolu demokratik kanallar aracılığıyla seçilmiş görevliler, yurttaş dernekleri ve vatandaşlara dayanmaktır.²²⁵

Cumhurbaşkanı'nın tüm bu ifadeleri Makedonya Cumhuriyeti'nde Ohrid Anlaşması'ndan sonra yapılan reformların bir özetidir ve ülkenin insan hakları, demokratikleşme, serbest ekonomiye geçiş, bölgesel işbirliği ve daha pek çok konudaki kararlılığını göstermektedir.

²²⁵Ayrıntılı bilgi için bkz. “**Makedonya Sorunu**”,
<http://www.netbul.com/superstar/ozeldosyalar/sicakhaber/makedonya/makedonyasorunu.asp>,
(11.01.2006).

II. ESKİ YUGOSLAVYA KRİZLERİNİN ARDINDAN AB’NİN BÖLGEYE İLİŞKİN POLİTİKALARI

A. Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerindeki İstikrarın AB Açısından Önemi

Balkan Yarımadası’nın stratejik önemi, Avrupa’yı Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Anadolu üzerinden Asya’ya bağlaması ve Karadeniz, Ege Denizi ve Akdeniz’i kontrol edebilen konumundan²²⁶ kaynaklanmaktadır. Yarımada Avrupa Kıtası’nın doğuya açılan kapısıdır ve geçmişten günümüze göç, ulaşım, ticaret yollarının geçiş güzergâhında bulunmaktadır. Bu özelliklerinden dolayı Yarımada, tarih boyunca yoğun istilâlara uğramış ve göçler almış, bunun doğal sonucu olarak da çeşitli zamanlarda din, mezhep ve etnik köken farklılıklarından kaynaklanan çatışmalara ve savaşlara sahne olmuştur. Balkan Yarımadası’nda bu çatışmaların en yoğun yaşandığı bölge ise “Eski Yugoslavya” topraklarıdır. Bunun temel nedeni, bu bölgenin etnik dokusundaki çeşitliliğin çok fazla olmasıdır.

AB için Balkan ülkeleri arasında “Eski Yugoslavya”nın çözülmesiyle kurulan yeni devletlerin, özellikle “Soğuk Savaş Dönemi” sonrasında geçirdikleri süreçler nedeniyle ayrı bir önemi vardır.

Soğuk Savaş’ın sona ermesi Avrupa’nın güvenliği açısından çok önemli bir gelişme olurken ve o yıllarda ortak bir “Avrupa Savunma ve Güvenlik Mekanizması”nın oluşturulması yolunda adımlar atılırken, özellikle Yugoslavya cumhuriyetlerinde çıkan krizler ve savaşlar kıta için yeni bir tehdit unsuru hâline gelmiştir. AT/AB ülkeleri II. Dünya Savaşı’nın bitiminden günümüze kadar barış içinde yaşamışlardır. Bu, Avrupa tarihindeki en uzun barış dönemi olmuştur.²²⁷ Ancak, Soğuk Savaş sonrasında girilen yeni dönemde Yugoslavya cumhuriyetlerde

²²⁶Osman Metin Öztürk, “Türk Dış Politikasında Balkanlar”, **Balkan Diplomasisi**, Ankara, ASAM Yayınları, 2001, s. 2-3.

²²⁷Edy Korthals Altes, “**The Contribution of the EU to Peace and Security in an Unbalanced World**”, Pugwash Conferences on Science and World Affairs, 15.01.2005, www.pugwash.nl/EUForeignPolicy_EdyKAltes05.pdf, (23.01.2006).

başlayan istikrarsızlıkların ve güvenlik sorunlarının özellikle bazı sınırdaş AB üyelerine yansması ve hatta sıçraması olasılığı yüksektir. Keza AB üyeleri bu ülkelerle aynı kıtayı paylaşmaktadır ve günümüzde AB üyesi konumunda olan bazı devletlerin Eski Yugoslavya cumhuriyetleri ile tarihi bağları vardır.

Eski Yugoslavya cumhuriyetlerindeki istikrarsızlıkların AB'yi etkileme riski yeni genişleme dalgalarına paralel olarak giderek daha da artmıştır. Örneğin çok yakın zamanda AB üyesi olan Macaristan, Yugoslavya'nın federal yapısını uzun zaman özellikle Voyvodina'da yaşayan Macar azınlık bakımından tatminkâr bulsa da, 80'lerden sonraki gelişmeler bu azınlığın güvenliğini de tehdit etmiştir. Macaristan, çok güçlü bir milliyetçiliğin hâkim olduğu bağımsız bir Sırbistan'da Macar azınlığın durumunun tehlikeye gireceğinden endişe duymuştur. Nitekim, 1988'den sonra, Sırp milliyetçilerinin "Voyvodina Macarları"na baskısı artmış ve 1991-2 yıllarında "etnik temizlik" politikası bu halka da uygulanmıştır.²²⁸ Dolayısıyla, günümüzde bir AB üyesi olan Macaristan için bu ülkelerdeki gelişmeler önem teşkil etmektedir. Benzer durumlar Yugoslavya topraklarında yeniden yapılanan ülke sınırlarında kendi etnik kökenlerinden gelen insanların yaşaması ve bu ülkelerden bazıları ile toprak sorunları olmasından dolayı Yunanistan, Bulgaristan, Slovenya ve Türkiye gibi bazı diğer AB üyeleri veya adayları için de geçerlidir. Yakın gelecekte AB içinde yer almaya hazırlanan Bulgaristan'ın uzun zamandan beri Makedonya toprakları üzerinde iddiaları vardır. Aynı şey AB üyesi olan Yunanistan için de geçerlidir. Sonuç olarak, bu ülkelerin çeşitli sebeplerle tarihî hesaplaşmaları yeniden gündeme getirmeleri ve hatta eski Yugoslavya cumhuriyetlerinde çıkan çatışmalara müdahale etmeleri söz konusu olabilir.

Eski Yugoslavya bölgesindeki istikrarsızlığın çok daha ileri boyutlarda etkileri de söz konusudur. Buradaki etnik çatışmaların şekil değiştirerek bir pan-İslamist, pan-Türkist veya pan-Slavist harekete dönüşmesi de olasıdır.²²⁹ Keza, İranlı yetkililerin Yugoslavya'daki çatışmalar sırasındaki ifadeleri, Slav Müslümanlara doğrudan askerî müdahale ile yardım etme konusundaki gönüllülüklerini ortaya

²²⁸Cviic, **a.g.e.**, s.117-118.

²²⁹Jacob W. Kipp ve Timothy L. Thomas, "International Ramifications of Yugoslavia's Serial Wars: the Challenge of Ethno-national Conflicts for a Post - Cold-War European Order", **European Security** , Winter 93, cilt 1, sayı 4 , s. 146-193.

koymuştur. İranlı Ayetullah Ali Hamaney'in "Batılı hükümetler Müslümanların katledilmesini durduramazlarsa, bizim Müslüman savaşılarımızın Sırlara, yaptıklarını ödetmelerine izin vermek zorundadırlar." şeklindeki sözleri de bunu destekler niteliktedir.²³⁰ Batı basını 1992 itibarıyla Bosna'daki Türk, İranlı ve Suudi savaşçıların sayısında artış olduğunu bildirmiştir.²³¹ Aynı husus Slavlar açısından da geçerlidir. "Radio Free Europe"da, Kosova'daki gönüllü Rus askerlerinin varlığının "Pentagon" tarafından doğrulandığı belirtilmiştir.²³² Rusya'nın Sırbistan'a savaş sırasında verdiği destek Sırların "Slav" kökenli ve Ortodoks Dini'ne mensup olmalarından kaynaklanmaktadır. Ruslar geçmişte de benzer tavırlar sergilemişler ve Osmanlı yönetimi sırasında Slav Balkan halklarını sürekli kışkırtarak isyanların çıkmasını sağlamışlardır. Sırların 1876'da Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açmaları da Rusların kışkırtmaları ile gerçekleşmiş ve hatta Ruslar Türk idaresindeki Slav kardeşlerini kurtarmak için "Slavlara Yardım Cemiyeti" kurmuşlardır. Türklere karşı savaşan Karadağ ve Sırp kuvvetlerinin başkomutanlığına bir Rus general getirilmiştir.²³³

Eski Yugoslavya'daki istikrarsızlıklar Türkiye'yi de yakından ilgilendirmektedir. Türkiye, özellikle Bosna-Hersek ve Kosova'da yıllarca devam eden insanlık trajedisi karşısında bu topraklarda yaşayan Türkler ve Müslümanlar açısından büyük endişe duymuştur. Batı Balkanlar'daki istikrarsızlık ve güvenlik sorunları, yakın coğrafi konumu, bölge ülkeleri ile tarihi bağları olması ve bu ülkelerde çok sayıda Türk kökenli vatandaşın yaşaması dolayısıyla Türkiye için de bir tehdit unsuru teşkil etmektedir.

Görüldüğü gibi, Eski Yugoslavya cumhuriyetlerinde çıkan çatışmalar ve savaşlar bu sınırlar içinde kalmayıp, bu ülkelerle çeşitli bağları olan diğer ülkeleri de

²³⁰Jacob W. Kipp ve Timothy L. Thomas, "International Ramifications of Yugoslavia's Serial Wars: the Challenge of Ethno-national Conflicts for a Post Cold War European Order", **European Security**, Winter 93, cilt 1, sayı 4, **The Kansas City Star**, October 9, 1992'den aktarılmıştır.

²³¹Jacob W. Kipp ve Mr. Timothy L. Thomas, "International Ramifications of Yugoslavia's Serial Wars: the Challenge of Ethno-national Conflicts for a Post - Cold-War, European Order", **European Security**, Winter 93, cilt 1, sayı 4, **Newsweek**, (October 5, 1992), s. 52-53'den aktarılmıştır.

²³²Radio Free Europe / Radio Liberty, "Pentagon Confirms Presence of Russian Volunteers In Kosova", **Newsline**, 23 Haziran 1999, cilt 3, sayı 122, <http://www.rferl.org>, (10.06.2005).

²³³Hans Kohn, **Panislavizm ve Rus Milliyetçiliği**, çev. Ağâh Oktay Güner, Ankara, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1991, s. 10.

içine çekme potansiyeline sahiptir. Bu, Avrupa Kıtası ve hatta Dünya güvenliği açısından büyük bir tehdit oluşturmaktadır.

Eski Yugoslavya cumhuriyetlerindeki çatışmaların ve istikrarsızlıkların AB ülkelerine verdiği en büyük zararlardan birisi de bu bölgeden kaçan veya kaçmaya zorlanan mültecilerin kendi topraklarına sığınmalarının yarattığı sosyal ve ekonomik sıkıntılardır. 1994'ün ilk yarısında bu ülkelerden Avrupa ülkelerine çok sayıda insan göç etmiştir.²³⁴ Bu sığınmalar ekonomik yükün yanında, söz konusu ülkelerdeki ırkçılık hareketlerinin de artmasına neden olmuştur.

AB'yi olumsuz etkileyen bir başka faktör ise, bu ülkelerden geçen yolların AB üye ülkelerine bağlanması ve güvenlik sorunlarının ulaştırmaya, dolayısıyla da ülke ekonomilerine zarar vermesidir.

Eski Yugoslavya cumhuriyetlerinin ekonomilerinin kötüye gitmesi ve yönetimin zayıflamasıyla siyasî ve ekonomik sıkıntıların beraberinde getirdiği kaçakçılık, sınırların/gümrüklerin denetimsizliği ve işsizlik gibi problemler de AB'yi doğrudan etkileyen faktörlerdir. Bölgedeki istikrarsızlık nedeniyle yeterli yatırımların yapılmaması, işsizlik, ekonomik geri kalmışlık gibi nedenler bölgede gayrı meşru faaliyetlerin artmasına neden olmuştur. Bazı yazarlar, on yıl süren savaşların ve istikrarsızlıkların organize suç şebekeleri için mükemmel koşullar oluşturduğunu ve bölgede yerleşen çetelerin insan ticareti, eroin (AB üye ülkelerinde yakalanan eroinin üçte ikisi bu yolla girmektedir) ve sigara kaçakçılığı olaylarına karıştıklarını belirtmektedir.²³⁵ Güney Doğu Avrupa bu illegal ürünlerin AB'ye girişinde de transit bölge niteliğini taşımaktadır. Bölge, kadın ticareti; özellikle Afganistan ve Burma'dan gelen eroinin ve bir çok bölgede üretilen sigaranın geçişi;

²³⁴Williams, **a.g.m.**, s. 214.

²³⁵Chris Patten, "EU Strategy in the Balkans", The International Crisis Group, Brussels, 10 July 2001, http://ec.europa.eu/comm/external_relations/news/patten/sp_balkans.htm (26. 03. 2006).

Doğu Avrupa, Rusya ve hatta Güney Amerika'dan gelen silahların Avrupa'ya sokulması için adeta bir sıçrama tahtası niteliğindedir. Göçmenlerin çoğu AB ülkelerine daha çok bu bölgeden girmektedirler.²³⁶

Tüm bu nedenlerle, Eski Yugoslavya cumhuriyetlerinin istikrara kavuşması AB için çok önemlidir. Bu ülkelerin karşılaştığı tüm sıkıntılar AB ülkelerine de yansımakta ve bu ülkelere büyük zararlar vermektedir. AB'nin bu ülkeleri kendi yapılarına entegre etme ve istikrara kavuşturma girişimleri aslında iki taraflı menfaat sağlayacak ve kendi üyelerinin refahına ve güvenliğine de katkıda bulunacaktır.

Dedeoğlu, devletlerin tarihsel, dinsel, kültürel benzerliklerinin bulunması, benzer sosyo-ekonomik evreler geçirmiş olmaları ile rejimlerinin, siyasal sistem ve yapılarının aynı kategorilerde düzenlenmiş olmasının bütünleşme bakımından itici güç oluşturduğunu ifade etmiştir.²³⁷ Batı Avrupalı devletlerin AB çatısı altında toplanmalarında, çoğunun benzer yanlarının ağır basmasının rolü büyüktür ve bu bütünleşme Dedeoğlu'nun ifadelerini desteklemektedir. Eski Yugoslavya cumhuriyetlerinin ise bu devletlerin çoğundan farklı süreçler geçirmiş olmaları bu ülkelerle uyum sağlamalarını zorlaştırmaktadır. Ancak, geçmişlerinde Batı Avrupalı devletlerden farklı siyasî, sosyal ve ekonomik süreçler geçirmiş olan bir çok ülkenin aradaki açıkları kapatarak günümüzde AB üyesi olmaları Eski Yugoslavya cumhuriyetleri için de önemli bir örnek teşkil etmektedir. Eski Yugoslavya cumhuriyetlerine özgü en büyük sorun, bu ülkelerin çoğunun etnik doku bakımından çok karışık olmalarıdır. Ancak, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlık hakları gibi AB normlarının gerçek anlamda benimsenip bu ülkelerde yerleştiği ve sosyo-ekonomik problemler çözüme kavuştuğu zaman bu ülkelerin de AB içinde yer almaları hayâl değildir. Nitekim bu cumhuriyetler AB'nin "Feira Zirvesi"nde "potansiyel adaylar" ilân edilmişlerdir ve bu ülkelerin tam üyeliğe hazırlanmaları için bir takım süreçler başlatılmıştır.

²³⁶ Misha Glenny, "Migration Policies of Western European Governments and the Fight Against Organised Crime in SEE", **Journal of Southeast European and Black Sea Studies**, cilt 4, sayı 2, May 2004, s. 250.

²³⁷ Dedeoğlu, **a.g.m.**, s. 18.

Soğuk Savaş Dönemi'nin bitiminden günümüze kadarki süreçte gelinen noktada bir değerlendirme yapılacak olursa, Eski Yugoslavya cumhuriyetlerinde çok önemli adımların atılarak olumlu gelişmelerin kaydedildiği ve bunda AB'nin önemli rolü olduğu söylenebilir. Chris Patten, "AB haritası Batı Balkan ülkeleri olmadan tamamlanmış sayılamaz. AB bu ülkelerin üyeliğe hazırlanmaları için elinden geleni yapacaktır ve bizim arzumuz, bir gün bu ülkelerin üyeliğinin gerçekleştiğini görmektir."²³⁸ ve "Balkanlar Avrupa'nın bir parçasıdır. Bizler aynı gemideyiz. Geçmişimiz ve geleceğimiz birbirine bağlıdır."²³⁹ ifadeleriyle bölgenin AB açısından önemini vurgulamıştır.

B. Krizlerin Ardından AB'nin Ekonomik, Siyasî ve Askerî Girişimleri

Bosna Savaşı'ndan sonra AB tarafından Eski Yugoslavya cumhuriyetlerine yönelik bazı girişimler başlatmış olsa da, bu çabalar zayıf kalmış, Kosova Savaşı'nın engellenmesinde etkili olamamıştır. Bu durum AB'nin dış politika ve savunma alanlarındaki güçsüzlüğünü ortaya koyarken, bir yandan da üyelerinin kendi aralarındaki ortak karar mekanizmasını gözden geçirmeleri ve geliştirmeleri için itici bir kuvvet olmuştur. AB, böylece dış politika ve savunma alanlarında daha ileri adımlar atarken, özellikle Batı Balkanlar'a yönelik yeni siyasî ve askerî girişimler başlatmıştır.

²³⁸Europa, European Commission, External Relations, European Union in the World, "**European Commission Proposes New European Integration Partnerships for the Western Balkans**", IP/03/721-Brussels, 21 May 2003, http://europa.eu.int/comm/external_relations/w21/1.htm, (02. 01.2006).

²³⁹Chris Patten, "**EU Strategy in the Balkans**", The International Crisis Group, Brussels, 10 July 2001, http://ec.europa.eu/comm/external_relations/news/patten/sp_balkans.htm, (26. 03. 2006).

1. Siyasî ve Ekonomik Girişimler

AB'nin GDA'yı istikrar ve refaha kavuşturma konusundaki ilk girişimi, Bosna'daki savaşın ardından 1996'da imzalanan Dayton Barış Antlaşması'nın desteklenmesi amacıyla başlatılan "Rayaumont Süreci"dir. Bu süreç, AB ülkelerinin dışişleri bakanları, Eski Yugoslavya cumhuriyetleri ve bu cumhuriyetlerin henüz AB üyesi olmamış dört komşusunun temsilcileri, ABD, Rusya, Avrupa Konseyi ve AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) temsilcilerinin Paris yakınlarındaki Rayaumont'ta bir araya gelerek "İstikrar ve İyi Komşuluk Deklarasyonu"nu imzalamalarıyla başlamıştır.²⁴⁰ Amaç, barış, demokrasi ve işbirliği gibi ortak değerler temelinde bölgede istikrarın sağlanması ve iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesidir. Bu kapsamda sivil toplum, kültür ve insan hakları konularında bölgesel projeler geliştirilmesi; farklı etnik, dinî, kültürel ve profesyonel yapılara sahip gruplar arasında iletişim yollarının açılması; GDA ülkeleri vatandaşları ile AB vatandaşları arasında yakınlaşma sağlanması ve ortak menfaat gruplarının bir araya gelmeleri hedefler arasındadır.²⁴¹ Günümüzde, Rayaumont Süreci, "İstikrar Paketi" kapsamında devam etmekte ve özellikle parlamentolar arası ilişkilerin düzenlenmesi ile ilgili faaliyetlerle ilgilenmektedir.²⁴²

"Avrupa Birliği Genel İşler Konseyi" (EU General Affairs Council) Şubat 1996'da, beş Batı Balkan ülkesi ile (Arnavutluk, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ve Makedonya) ikili ilişkilerin geliştirilmesi için ekonomik ve siyasî koşullar belirlemek suretiyle "Bölgesel Yaklaşım"ı başlatmıştır. Bu koşullar demokratik ilkelere ve insan haklarına saygı; hukukun üstünlüğü; azınlıkların korunması; piyasa ekonomisine geçiş ve bölgesel işbirliğinin geliştirilmesidir.²⁴³ Batı Balkan ülkelerinde ekonominin yeniden yapılandırılması

²⁴⁰Özlem Terzi, "The Next Enlargement of the EU: Balkans and Where Turkey Stands", **Turkish Review of Balkan Studies**, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Yıllığı, İstanbul, 2004/9, s. 235.

²⁴¹Ayrıntılı bilgi için bkz. "Rayaumont Process-The Background", http://royaumont.lrf.gr/en_background.htm, (27.01.2006).

²⁴²Ayrıntılı bilgi için bkz. Delegation of the European Commission to Bulgaria, "EU and the Western Balkans", <http://www.evropa.bg/en/del>, (12.01.2006).

²⁴³Ayrıntı için bkz. The European Commissions Delegation to Serbia and Montenegro, "EU in Southeast Europe", http://www.eudelyug.org/en/eu_in_see/stabilisation.htm, (23.01.2006).

için, alt yapıların piyasa ekonomisine adapte edilecek şekilde yeniden düzenlenmesi ve doğrudan yabancı yatırımların çekilmesinin desteklenmesi önem taşımaktadır.

Balkan ülkeleri arasında ekonomik ve politik bağları kuvvetlendirmeyi amaçlayan “Bölgesel Yaklaşım” başlangıç için önemli bir adım olsa da, yeteri kadar teşkilatlı ve plânlı olmaması nedeniyle büyük etkiler sağlayamamıştır. Girişimin sağlam temellere oturtulamamasının başka nedenleri de yeterli finansal kaynağın sağlanamaması ve adının tersine “bölgesel” olmaktan uzak kalmasıdır. Keza, Romanya, Bulgaristan, Slovenya, Türkiye ve Yunanistan bu girişim kapsamına alınmamışlardır.²⁴⁴ “Bölgesel Yaklaşım” tam olarak beklenen etkiyi sağlayamamış olmasına rağmen, günümüzde Batı Balkan ülkeleri ile AB arasındaki ilişkiler açısından temel bir çerçeve oluşturmuştur ve bu kapsamda belirlenen koşullar günümüzde hâlâ geçerliliğini sürdürmektedir.

AB’nin öncülüğünde başlatılan bu girişimler çeşitli sebeplerle, beklenen başarıyı sağlayamamış ve bölgedeki çatışmalar devam etmiştir. Bu gelişmeler üzerine AB daha ileri adımlar atmış ve daha kapsamlı politikaların geliştirilmesini sağlamıştır.

a. İstikrar Paketi (Stability Pact-SP)

10 Haziran 1999’da AB’nin öncülüğünde Köln’de imzalanan “İstikrar Paketi”, Batı Balkanlar’daki çatışmalarda uluslararası toplumun uyguladığı tepkisel ve krize müdahale ile cevap veren politikanın yerine daha geniş kapsamlı ve uzun vadeli bir çatışma önleme stratejisi güden politikalar geliştirmek için başlatılmış ilk ciddi²⁴⁵ girişimdir. İstikrar Paketi, kırktan fazla ülke ve uluslararası örgütün dahil olduğu ve GDA’yı etkileyen sorunları ele alacak eşgüdümlü stratejiler geliştirmeyi bu konu ile

²⁴⁴Dimitris Papadimitriou, “The EU Strategy in the Post-Communist Balkans”, **Southeast European and Black Sea Studies**, Frank Cass, Sept. 2001, cilt 1, sayı 3, s. 69-94.

²⁴⁵Ayrıntılı bilgi için bkz. Macedonia Information Agency, **Stability Pact for Southeastern Europe**, <http://www.mia.com.mk/paktang/pegled.shtml>, (11.01.2006).

ilgili aktörler arasında bir sinerji sağlanmasına yardımcı olmayı ve sorunlarla bizzat uğraşmakta olan ajansların verimini arttırmayı amaçlayan bir organdır.²⁴⁶

İstikrar Paketi'nin ortakları bölge ülkeleri (Arnavutluk, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Sırbistan-Karadağ, Makedonya, Bulgaristan ve Romanya), AB üye ülkeleri, Kanada, Japonya, Norveç, Rusya, İsviçre, Türkiye, ABD, bazı uluslararası kuruluşlar (BM, NATO, OECD vb.), uluslararası finans kuruluşları (Dünya Bankası, IMF vb.) ve bazı bölgesel girişimlerdir (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı vb.).

Paktın temel amaçları, bölgede kalıcı barışın sağlanması, demokrasinin geliştirilmesi, insan haklarının yerleşmesi, bölgesel işbirliğinin ilerletilmesi ve ekonomik refahın artırılması çabalarında bölge ülkelere destek vermektir. Bu kapsamda özellikle bölge ülkelerinde serbest seçimlerin yapılması, azınlık/ insan haklarının geliştirilmesi, sivil toplumun güçlendirilmesi, diğer bölge ülkeleri ile işbirliği yapılması, dış ticaretin artırılması, ekonomide alt yapının geliştirilmesi, özelleştirme, serbest ticaret bölgelerinin oluşturulması, gümrüklerin şeffaflaştırılması, tüm illegal faaliyetlerle ve terörizmle mücadele edilmesi, bağımsız yargı sisteminin oluşturulması, medyanın bağımsızlığının sağlanması, savaş sırasında evlerinden sürülen mültecilerin geri dönmelerinin kolaylaştırılması gibi konulara önem verilmektedir.²⁴⁷

İstikrar Paketi çalışmaları üç temel konu ile ilgili üç “Çalışma Masası” sistemine dayandırılmıştır:

Birinci Masa, “Demokrasi ve İnsan Hakları” konularıyla ilgilenmekte ve çalışmalarını özellikle demokrasi ve kanunların güçlendirilmesi, azınlık hakları, etnik gruplar arasında diyalog sağlama, etkili yönetim, sınır ötesi işbirliği, mülteciler, özgür medya, sivil toplumun oluşturulması, eğitim ve gençlik konularında

²⁴⁶Stewart Henderson, “Yavaş ve Emin Adımlarla”, **Nato Dergisi**, Sonbahar 2002, www.nato.int/docu/review/2002/issue3/turkish/analysis, (27.02.2006).

²⁴⁷Ayrıntı için bkz. “**Stability Pact for South Eastern Europe, Cologne Document**”, <http://www.reliefweb.int/rw/rwb.nsf/db900SID/MHII68JCFA?OpenDocument>, (12.01.2006).

yoğunlaştırmaktadır.²⁴⁸ Bu kapsamda, parlamentolar arası işbirliğine de önem verilmektedir.

İkinci Çalışma Masası, “Ekonominin Yeniden Yapılandırılması, İşbirliği ve Gelişim” konularında çalışmalar yürütmekte ve özellikle bölge ülkelerinin kalkınması, ekonomilerinin yeniden yapılandırılması, çevre, özel sektörün desteklenmesi, sınır ötesi ulaştırma ve yatırım konularına önem vermektedir.

Üçüncü Çalışma Masası ise, “Güvenlik” konusu ile ilgili faaliyetleri düzenlemekte ve savunma/güvenlik, askerî görevlilerin terhis edilmesi, felaketlere karşı önlemlerin alınması, adalet ve içişleri, polis eğitimi ve organize suçlarla ilgili etkinlikleri yürütmektedir.²⁴⁹

İstikrar Paketi, GDA ülkelerinin hem kendi aralarında, hem de dünya ülkeleri ile çok yönlü işbirliğinin ve diyalogun sağlanması açısından büyük önem teşkil etmektedir. Bölge ülkeleri arasında işbirliği arttıkça ilişkilerde şeffaflık sağlanması beklenmektedir. Özellikle, askerî faaliyetlerin şeffaflaştırılması ve bölgesel barışı koruma girişimleri sayesinde bölge ülkeleri birbirlerine yakınlaşacak ve böylece giderek bir güven ortamı oluşacaktır. Ekonominin yeniden yapılanmasıyla bölgede refah artacak ve bölge ülkeleri arasındaki iş birliği güçlendikçe ilişkiler sağlam temellere oturacaktır.

Paktın öncelik verdiği konulardan birisi GDA bölgesinde altyapıların– özellikle ulaştırma, iletişim ve enerji üretimi alanlarında- geliştirilmesi için ortak politikaların uygulanmasıdır. Bölgedeki altyapıların geliştirilmesi ekonomik büyümeyi ve entegrasyonu güçlendirecektir.²⁵⁰

²⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Federal Foreign Office Germany, “**Stability Pact For South Eastern Europe**”, Cologne, 10 June 1999, http://www.auswaertigeamt.de/www/en/aussenpolitik/regionalkonzepte/westlicher_balkan/index_html (15.02.2006).

²⁴⁹ Ayrıntılı Bilgi İçin bkz. “**About the Stability Pact**”, <http://www.stabilitypact.org/about/default.asp>, (29.01.2006).

²⁵⁰ Elena Triffonova, “Infrastructure Development in the SEE Region”, **IRIS Quarterly Policy Report**, Summer/Autumn 2000, s. 63-64.

aa. Avrupa Perspektifi

İstikrar Paktı kapsamında AB'nin ayrı bir önemi ve etkisi vardır. Bu girişim AB'nin liderliğinde başlamıştır ve Haziran 1999'da yapılan "Köln Zirvesi"nde AB'nin İstikrar Paktı'nın uygulanmasındaki liderlik rolü özellikle vurgulanmıştır. AB'nin bu organizasyon içindeki rolü ve önemi pakt metninde de açıkça yer almıştır.

İstikrar Paktı GDA ile Dünya ülkeleri ve çeşitli uluslararası kurumlar arasında iletişim sağlarken aynı zamanda, bölge ülkelerinin AB yapılarına entegre olmasına da katkıda bulunmaktadır.²⁵¹ Kurucu dokümanlarda, AB'nin GDA ülkelerinin kendi yapılarına tam entegrasyonunu sağlama yönelimi belirtilmiş olsa da, İstikrar Paktı kesinlikle GDA ülkeleri açısından AB'ye doğrudan giriş platformu olarak algılanmamalıdır. AB Pakt kapsamındaki faaliyetlere katılan bir çok paydaştan biridir²⁵² ancak, Pakt içindeki koordine edici rolü önemlidir. GDA'yla AB arasındaki ilişkilerin İstikrar Paktı kapsamında yürütülecek olan faaliyetlerin plânlanmasında ve önceliklerin belirlenmesinde önemli bir etkisi vardır.²⁵³

bb. İstikrar Paktı Çerçevesinde 2005 Sonu İtibarı ile Sağlanan Gelişmeler

İstikrar Paktı'nın "2005 Yılı Raporu"na göre bölgede yaşanan sorunların ele alınması ve anlaşmazlıkların önlenmesi için uzun vadeli stratejiler geliştirme görevini sürdüren girişimin 2005 Yılı boyunca üzerinde durduğu kilit meseleler

²⁵¹Ayrıntılı Bilgi İçin bkz. Federal Foreign Office Germany, **Stability Pact For South Eastern Europe**, http://www.auswaertigeamt.de/www/en/aussepolitik/regionalkonzepte/westlicher_balkan/index_html (12.02.2006).

²⁵²Dimitar Bechev, "Between Enlargement and CFSP: the EU and the Western Balkans", (Paper prepared for the LSE European Foreign Policy Conference, 2-3 June 2004, London School of Economics), <http://www.lse.ac.uk/Depts/intrel/EFPC/Papers/Bechev.doc>, (12.01.2006).

²⁵³Stability Pact for South Eastern Europe, "Stability Pact Annual Report 2005" <http://www.stabilitypact.org/rt/RT%20Prague-AR2005%20final.pdf>

arasında ticarî koşulların iyileştirilmesi ve AB'yle bütünleşme yolunda bölgesel işbirliğinin artırılması yer almıştır.²⁵⁴

2005 Yılı “İstikrar Pakı Ofisi”nin GDA hükümetlerinin İstikrar Pakı şemsiyesi altında yürütölen faaliyetlere katılımlarının güçlendirilmesi için “Bölgesel Mülkiyet” sürecini başlatması açısından çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bunun yanında, 2005'te kaydedilen diğör önemli bir gelişme de Haziran ayında bakanların, mevcut serbest ticaret anlaşmaları ağıının tek bir serbest ticaret alanına dönüştürölmesi için sundukları teklifin kabul edilmesidir.²⁵⁵ Ayrıca, GDA'da ortak bir enerji pazarı kurulmasına yönelik bir anlaşma imzalanmıştır.²⁵⁶ Güvenlik alanında ise, neredeyse tüm sınırların kontrolünün askerî yönetimden sivil yönetime devredilmesi olumlu bir gelişmedir.

Rapora göre AB'nin anayasa ve genişleme meseleleri ile ilgili olarak yaşadığı sıkıntılar göz önüne alındığında Balkanlar'la olan ilişkisine dikkat çekilmesi özel bir önem taşımaktadır. Pakı bir taraftan kazanılan hızın kesilmemesi için Genişlemeden Sorumlu Komisyon Üyesi Olli Rehn ile yakın bir çalışma sürdürürken, diğör taraftan gerekli reformların gerçekleştirilmesi için aday ve potansiyel aday ölkeler üzerinde baskı kurulması açısından etkili olmaktadır.²⁵⁷

Pakı kapsamında 2006 Yılı için belirlenen temel hedeflerden bazıları:

- “Parlamentolar Arası İşbirliği” konusunda GDA ölkelerinin parlamentoları arasında, özellikle AB'yle bütünleşme süreci bakımından ortak stratejilerin geliştirilmesi; bölgesel düzeydeki parlamentolar ağıının yapısının daha işlevsel hale getirilmesi; parlamentoların ve çalışan personelin profesyonel kapasitesinin geliştirmesi; Bölgedeki ulusal parlamentoların ve AB'yle entegrasyon, güvenlik ve savunma alanının denetlenmesi, enerji reformu, adli

²⁵⁴ Antonela, Arhin, “İstikrar Pakı 2005 yılında sağlanan ilerlemeler”, **Southeast European Times**, Podgorica, 16. 01. 06, <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/articles/2006/01/16/reportage-01>, (21. 01. 2006).

²⁵⁵ Stability Pact for South Eastern Europe, **Annual Report 2005**, 08. 02. 2006, <http://www.stabilitypact.org/rt/RT%20Prague-AR2005%20final.pdf>, (13.02.2006).

²⁵⁶ Arhin, **a.g.m.**

²⁵⁷ Arhin, **a.g.m.**

reform ve bütçe harcamalarının denetlenmesi konularında çalışan parlamenter komitelerin güçlendirilmesine yönelik toplantıların düzenlenmesi.

- “Bölgesel Demokrasi ve Sınır-ötesi İşbirliği” konularında, Avrupa Komisyonu tarafından oluşturulacak olan “Yerel Yönetim Reformu Avrupa Merkezi”ne destek verilmesi; yerel yönetimlerin profesyonelleşmesi ve siyasetten arındırılması için, malî destek sağlayan uluslar arası kurum/kuruluşların, GDA’lı ortakların ve uygulayıcı kurum/kuruluşların bir araya gelmelerine yönelik forum oluşturulmasına devam edilmesi; GDA Multi-etnik Şehirler Birliği Projesi’nin (Bu projenin amacı, GDA’daki multi-etnik şehirler ve ülkeler arasında sınır-ötesi iletişim sağlanması ve geliştirilmesidir.) uygulanmasına destek verilmesi.
- “Ticaret, Yatırım ve İstihdam” konularında, serbest ticaret anlaşmalarının işlevselliklerinin geliştirilmesi faaliyetleri de dahil olmak üzere, politikaların geliştirilmesi, uygulanması ve ileri adımlar atılması için bölgesel işbirliğinin artırılması; tarife dışı engellerin belirlenmesi, azaltılması ve kaldırılmasına yönelik olarak üzerinde anlaşmaya varılmış olan programın uygulanması vb.
- “Organize Suçlar ve Yolsuzluk” konularında “İstikrar Paketi” kapsamında başlatılan polisin güçlendirilmesine, yasaların yeniden düzenlenmesinin desteklenmesine, kapasite oluşturulmasına ve ulusal/bölgesel ağların tesis edilmesine/ geliştirilmesine yönelik girişimlerin güçlendirilmesi ve bu konularda diğer uluslararası kurumlarla işbirliği halinde çalışılmasına devam edilmesi; organize suçlar, yolsuzluk ve buna benzer faaliyetlerle mücadele için oluşturulmuş ulusal ve bölgesel mekanizmalar arasında sağlanmış olan koordinasyon yoluyla, özellikle bölgesel işbirliğinin güçlendirilmesine yönelik olarak 18 Mayıs 2004 tarihli “Bükreş Deklarasyonu”nda belirtilen hedeflerin gerçekleştirilmesinde GDA hükümetlerine destek verilmesi; BM’in Organize Suçlar ve Yolsuzlukla Mücadele konularındaki uygulamalarının takip edilmesi ve GDA hükümetlerinin kendi uygulamalarını geliştirmeye yönelik tedbir almalarının sağlanması.
- “Nüfus Hareketlerinin Yönetimi ve Stabilizasyonu” konusunda, GDA’da Nisan 2004’te başlatılmış olan “Göç, Sığınma, Mültecî Bölgesel Girişimi”ne (MARRI), 4 Nisan 2005 Tiran Deklarasyonu’nda belirtilen öncelikli

hedeflere ulaşılmasında (Batı Balkan vatandaşlarının bölgede seyahat etmeleri için vize prosedürlerinin kolaylaştırılması, bölgede istihdama yönelik yasal göç prosedürlerinin geliştirilmesi ve MARRI Bölge Ofisi'nin "göç" konusunda bilgilendirme merkezi haline getirilmesi) politik ve teknik destek verilmesi; MARRI kapsamında "vize kolaylığı" konusunda "açık tartışmalar" yapılmasının sağlanması; mültecilerin ve yersiz insanların desteklenmesi vb.

- "Enerji ve Diğer Bölgesel Altyapılar" konularında, özellikle ulaştırma, enerji ve çevre alanlarında tüm bölge ülkelerinin ve uluslararası toplumun mâlî ve kurumsal ortaklıklara dayalı altyapı geliştirme faaliyetlerine yönelik çalışmalarının sağlanması.

b. İstikrar ve Ortaklık Süreci

(Stability and Association Process, SAP)

İstikrar Pakti'nda AB'nin rolünün ve etkinliğinin ön plânda olmasına ve bölge ülkelerinin yeniden yapılanmasında AB yapılarına entegrasyonun öneminin vurgulanmasına rağmen, Paktın amaçları arasında AB'ye üyelikle ilgili somut bir ifade yer almamıştır. Diğer iki Balkan ülkesi olan Bulgaristan ve Romanya'nın AB'ye adaylık süreçleri devam etmektedir ve bu ülkeler üyelik sıfatı almaya çok yaklaştırlardır. AB, güvenlik konusunda potansiyel risk altında olan Eski Yugoslavya cumhuriyetleri ve Arnavutluk'la olan ilişkilerini de "İstikrar Pakti" ötesinde, ileride bu ülkelerin tam üye olmalarını sağlayacak daha ileri boyutlara taşıma ihtiyacı duymuş ve 24 Kasım 2000'de "İstikrar ve Ortaklık Süreci"ni başlatmıştır.

İstikrar ve Ortaklık Süreci'nin en önemli özelliği bölge ülkelerini kendi şartları çerçevesinde ele alıp değerlendiren ve "sözleşmelere" dayalı bir yaklaşım geliştirmesidir. Bunun nedeni, bu ülkelerin her birinin farklı ekonomik, sosyal ve politik düzeyde olması ve dolayısıyla, ihtiyaçlarının ve önceliklerinin de farklı olmasıdır. SAP kapsamında her ülke kendi ilerlemesinden sorumludur ve atacağı her

olumlu adım ile AB üyeliğine biraz daha yaklaşacaktır. Bu süreçte her bir ülke kendi ortamında değerlendirilirken, aynı zamanda, bu ülkelerin aralarındaki işbirliğini geliştirmelerine de aynı oranda önem verilmektedir.

“İstikrar ve Ortaklık Süreci”ndeki sözleşmelere dayalı sistem “Koşulluluk” ilkesine bağlı çalışmaktadır. Teknik açıdan koşulluluk, bölgedeki ülkelerin AB’ye politik/ekonomik entegrasyonlarının ve gelecekte üyeliğe kabul edilmelerinin AB tarafından belirlenmiş şartları ve kriterleri yerine getirmelerine bağlı olmasıdır.²⁵⁸ Bu çerçevede; “Kopenhag Kriterleri” başta olmak üzere, AB değerlerinin benimsenmesi esastır. Bu çerçevede demokratik ilkelere ve insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğünün benimsenmesi, bölgesel ve uluslararası barış ve istikrarın korunmasına bağlılık en temel koşullardır. Bu siyâsî koşulların yanında, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalamak isteyen ülkelerin “piyasa ekonomisi” esaslarına uyum sağlamaları, istikrarlı bir makroekonomik ortam oluşturmaları ve bunu destekleyecek gerekli kurumsal altyapıları geliştirmeleri de gerekmektedir. Batı Balkan ülkelerinin politik ve yapısal durumlarını bu ilkelere dayanarak geliştirmeleri beklenirken, bunun karşılığında AB bu ülkeleri yaptıkları reformlar açısından desteklemeyi taahhüt etmiştir.²⁵⁹

AB’ye giriş için temel koşulların karşılanması yanında, Batı Balkan ülkeleri için, geçirdikleri süreçler açısından bölgesel entegrasyon, mültecilerin geri dönmelerinin sağlanması ve “Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi” ile işbirliği yapılması gibi bazı özel koşullar da öne sürülmüştür.

“İstikrar ve Ortaklık Süreci Yıllık Raporları” Batı Balkan ülkelerinin AB’ye ne derece yakınlaştıklarını gösteren temel araçlardır. Bu raporlarda, her ülkenin belirlenen sürede kaydettiği ilerlemeler özetlenir ve aynı zamanda bölgesel işbirliğindeki gelişmeler ve İstikrar ve Ortaklık araçlarının etkileri ortaya konulur.

²⁵⁸University of Oxford, St Antony’s College, “**EU Conditionality in the Balkans**” (Background Paper), South Eastern Studies Programme Workshop, 22 November 2002.

²⁵⁹Ayrıntılı bilgi için bkz. Delegation of the European Commission to Bulgaria, **EU and the Western Balkans**, <http://www.evropa.bg/En/Del>, (11.02.2006).

SAP kapsamında Batı Balkan ülkelerinin AB ile yakınlaşmasını sağlamak için pek çok araç geliştirilmiştir. Bunlardan en önemlileri İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları (SAA) , bağımsız ticarî tedbirler ve mâli yardımlardır.²⁶⁰

aa. İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları

İstikrar ve Ortaklık Süreci kapsamında belli şartları yerine getiren Batı Balkan ülkeleriyle müzakereler yapılmakta ve bu müzakereler sonunda “İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları” imzalanmaktadır.

Bu anlaşmalar, Batı Balkanlar’daki her bir ülkeye AB üyeliği için bir yol haritası sunma özelliği taşımakta ve bu ülkelerin AB’ye giriş yolunu açan ilk somut adım sayılmaktadır. İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları:

- Politik Diyalog,
- Bölgesel İşbirliği,
- 2007 Yılı’na kadar, endüstri ürünleri ve bir çok tarım ürününü için serbest ticaret alanının oluşturulması,
- AB Müktesebatına Uyum,
- Adalet, özgürlük ve güvenlik de dahil olmak üzere tüm AB politika alanlarında geniş kapsamlı işbirliği

konularını kapsamaktadır.²⁶¹

İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları’na yönelik müzakerelerin başlaması için Batı Balkan ülkelerinin ön koşul niteliğindeki “Kopenhagen Kriterleri”ni yerine getirmeleri

²⁶⁰Europa, European Commission, Enlargement, “**A Milestone in the European Union’s Relations with the Western Balkan countries**”,

<http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/see/milestone.htm>, (18.01.2006).

²⁶¹Delegation of The European Commission to Bulgaria, “**EU and The Western Balkans**”, <http://www.evropa.bg/En/Del>, (11.02.2006).

gerekmektedir.²⁶² Müzakerelerin sonuçlanması için karşılanması gereken şartlar ise daha ileri boyuttadır ve özellikle ekonomik alandaki ilerlemeler burada önem arz etmektedir.

İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları çerçevesinde AB Komisyonu tarafından, her yıl anlaşma imzalanan ülkenin ekonomik ve politik alanlarda kaydettiği gelişmeleri bildiren “Yıllık Raporlar” yayınlanmaktadır. Bu raporlarda ayrıca söz konusu ülkenin AB müktesebatına uyumu da değerlendirilmektedir. Bu raporlardaki olumlu gelişmeler, aynı zamanda söz konusu ülkenin AB üyeliğine yaklaştığını ifade etmektedir.

bb. Bağımsız Ticarî Tedbirler

Bu uygulama, AB tarafından Batı Balkan ülkeleri lehine oluşturulmuş asimetrik ticarî koşulları içermektedir. Böylece, malların Batı Balkan ülkelerinden AB pazarına gümrüksüz olarak girişi sağlanmaktadır.

Günümüzde, AB bölgenin en büyük ticarî ortağı konumundadır ve Batı Balkanlar’dan AB pazarına giren ürünlerin yaklaşık olarak % 80’inden gümrük vergisi alınmamaktadır.²⁶³

cc. Mâli Yardımlar

Tarih boyunca ekonomik açıdan geri kalmış ve son zamanlarda yaşanan savaşlar sonucunda ekonomileri çökmeye yüz tutmuş Batı Balkan ülkelerinin çağın şartlarını yakalamak ve AB’yle entegre olmak için piyasa ekonomisine geçmeleri ve

²⁶²1993’te gerçekleştirilen Koppenag Zirvesi’nde “Koppenag Kriterleri” ortaya konulmuş ve AB’ye üye olabilmek için tüm ülkelerin bu kriterleri yerine getirmeleri şart koşulmuştur. AB barışı temel alan sistemi içinde, üyeleri arasındaki uyuşmazlıkları tolere edebilmek için yapıcı çözüm yollarına baş vururken, adaylık için başvuru yapan ülkelerin de iç ve dış sorunlarını barış içinde çözmelerini şart koşturma ve insan hakları, demokratikleşme, hukukun üstünlüğü ve başarılı bir piyasa ekonomisinin oluşturulması konularına çok büyük önem vermektedir.

²⁶³Europa, European Commission, Enlargement, Accession Process, “A Milestone in the European Union’s Relations with the Western Balkan Countries”, <http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/see/milestone.htm>, (18.01.2006).

rekabet edebilme özelliği oluşturmaları gerekmektedir. Dolayısıyla bu ülkelerin alt yapılarını geliştirmeleri, makro-ekonomik dengeleri ayarlamaları ve mevzuatlarını AB Müktesebatı ile yakınlaştırmaları beklenmektedir. Ancak, Batı Balkan ülkelerinin bu koşulları gerçekleştirmeleri dış yardımlar olmaksızın imkânsız görünmektedir. Bu bakımdan başta AB üyeleri olmak üzere özellikle batılı ülkeler Batı Balkan ülkelerine mâli destek sağlamaktadır.

AB 1991'den beri Batı Balkan ülkelerine çeşitli programlar kapsamında 6.8 milyar Avro tutarında yardım yapmıştır. İstikrar ve Ortaklık Süreci'ne dahil olan ülkelere bu süreçte ilerlemeleri için stratejik yardım sağlamak üzere 5 Aralık 2000 tarih ve 2666/2000 Sayılı Konsey Tüzüğü ile “Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve İstikrara Yönelik Topluluk Yardımı Programı” (CARDS) oluşturmuştur.

CARDS, Batı Balkan ülkelerinin “İstikrar ve Ortaklık Süreci”nde sürdürdükleri reformların ve kurumsal yapılanmanın desteklenmesine yönelik olarak, kaydettikleri ilerlemelere endeksli bir programdır. Program kapsamında özellikle “Avrupa Ortaklıkları” esas alınmaktadır. Bu ortaklık belgelerindeki “kısa” ve “orta” vadeler için belirlenen tedbirler, aynı zamanda söz konusu ülkenin kaydettiği ilerlemeler için bir “denetleme listesi” ve “CARDS Programı” kapsamında alacağı yardımlara yönelik olarak öncelikli konuların belirlenmesi için bir “gösterge” görevi de arz etmektedir. Bölge ülkeleri “Avrupa Ortaklıkları”nda belirtilen önceliklere yönelik olarak kendi “Faaliyet Plânları”nı oluşturmakta ve kaydedilen ilerlemeler Komisyon tarafından hazırlanan “Yıllık Raporlar”la ortaya konulmaktadır.²⁶⁴

CARDS programı ile, 2000-2006 yılları arasında bölgeye 4.6 milyar Avro tutarında yardım yapılması plânlanmıştır.

CARDS'ın dört temel hedefi:

- Yeniden yapılanma, demokratik istikrar, barış ve mültecilerin geri dönmelerinin sağlanması,

²⁶⁴Europa, The Western Balkans, Activities of the European Union, Summaries of Legislation, Integration into the European Union, **Measures to Strengthen the Stabilisation and Association Process**, <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/r18006.htm>, (19. 03. 2006).

- AB normlarına ve yaklaşımlarına uyumu içeren kurumsal ve yasal reformların yapılması,
- Yapısal reformları da içeren sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması

ve

- Bölge ülkelerinin hem kendi aralarındaki hem de AB üyeleri ve AB'ye aday ülkelerle işbirliğinin geliştirilmesidir.²⁶⁵

AB Komisyonu'nda 2005'in başlarından beri, Batı Balkan ülkeleri ile ilişkiler (siyasî ilişkiler ve CARDS'ın geliştirilmesi/yönetimi de dahil olmak üzere) “Genişlemeden Sorumlu Genel Müdürlük” tarafından yürütülmektedir.

CARDS yardımlarının yoğunlaştığı konular:

- Yeniden yapılanma, mültecilerin geri dönmelerinin sağlanması ve bölgenin istikrara kavuşması,
- Demokrasinin yerleşmesi, hukukun üstünlüğünün sağlanması, insan hakları / azınlık haklarının geliştirilmesi, sivil toplumun güçlendirilmesi, medyanın bağımsız hâle gelmesi, organize suçların engellenmesi için kurumsal ve yasal çerçevenin oluşturulması,
- Sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanması ve piyasa ekonomisi temelli ekonomik reformların yapılması,
- Yoksulluğun azaltılması, cinsiyet ayrımcılığının engellenmesi, eğitim, öğretim ve çevre konularında rehabilitasyon yapılması,
- Batı Balkan ülkelerinin kendi aralarında ve bu ülkelerle AB üyeleri /AB'ye aday ülkeler arasında daha sıkı ilişkiler kurulmasının sağlanması

ve

²⁶⁵Ayrıntılı bilgi için bkz. Europa, European Commission, Enlargement, **CARDS**, http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/cards/index_en.htm, (07.01.2006).

- Batı Balkan ülkelerinin kendi aralarında, diğer bölge ülkeleriyle ve AB'yle bölgesel, sınır-ötesi ve bölgeler arası işbirliğini geliştirmeleridir.²⁶⁶

dd. İstikrar ve Ortaklık Süreci'nde Kaydedilen Gelişmeler

aaa. Hırvatistan Cumhuriyeti

Hırvatistan, Eski Yugoslavya cumhuriyetleri arasında sosyo-ekonomik açıdan en gelişmiş olanıdır. Ülkenin başkenti Zagreb'dir. 2001 nüfus sayımına göre Hırvatistan'ın nüfusu 4,437 milyondur. Nüfusun yüzde 89.6'sını Hırvatlar, yüzde 4.5'ini Sırlar, yüzde 0.47'sini Boşnaklar, yüzde 0.44'ünü İtalyanlar, yüzde 0.37'sini Macarlar, yüzde 0.34'ünü Arnavutlar, yüzde 0.3'ünü Slovenler ve yüzde 0.21'ini ise Çingeneler (Roma Halkı) oluşturmaktadır. Ülkenin komşuları; Bosna-Hersek, Macaristan, Sırbistan-Karadağ ve Slovenya'dır.²⁶⁷

AB ile Hırvatistan arasındaki diplomatik ilişkiler AB'nin 15 Ocak 1992'de bu ülkenin bağımsızlığını tanınmasıyla başlamıştır. Daha sonra AB Hırvatistan'a mâli yardımlarda bulunmuş ve 29 Ekim 2001'de (1 Şubat 2005'te yürürlüğe girmiştir) bu ülkeyle AB arasında "İstikrar ve Ortaklık Anlaşması" imzalanmıştır. Böylece Hırvatistan, Makedonya'dan sonra AB ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalayan ikinci ülke olmuştur.²⁶⁸

Hırvatistan 21 Şubat 2003'te AB'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu başvuru üzerine, AB Konseyi Komisyondan görüş istemiş ve Komisyon görüşünü 20 Nisan 2004'te sunmuştur. Komisyon raporuna göre, Hırvatistan AB üyeliği için gereken politik kriterleri karşılama konusunda olumlu gelişmeler kaydetmiş,

²⁶⁶EU Business, EU Funding, Europeaid Co-operation Office, **Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation**, http://www.eubusiness.com/funding/Europeaid/aidco24_en.htm, (09.03.2006).

²⁶⁷Europa, European Commission, Enlargement, Potential Candidate Countries, **Relations with Croatia, Political profile**, http://europa.eu.int/comm/enlargement/croatia/political_profile.htm, (17. 03. 2006).

²⁶⁸Delegation of the European Commission to the Republic of Croatia, **The Eu & Croatia: Bilateral Relations**, http://www.delhrv.cec.eu.int/en/eu_and_country/bilateral_relations.htm, (15. 03. 2006).

hukukun üstünlüğünü ve temel hakları garanti altına alan istikrarlı kurumsallaşmayı sağlayarak işleyen bir demokrasi hâline gelmiştir. Rapora göre ayrıca, Hırvatistan son aylarda “Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi” ile belirgin bir şekilde işbirliği yapmıştır. Ancak ülkenin, azınlık hakları, mültecilerin geri dönüşlerinin sağlanması, adli reformlar, bölgesel işbirliği ve yolsuzluklarla mücadele konularında daha fazla çaba göstermesi gerekmektedir. Hırvatistan’ın “Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi” ile tam bir işbirliği yapması ve geri kalan savaş suçlularının yerlerini belirleyerek La Haye’e teslim etmesi gerekmektedir. Raporda Hırvatistan’ın orta vadede “Birlik” içindeki rekabet koşulları ve piyasa güçleri ile başa çıkabilecek işleyen bir pazar ekonomisi olarak kabul edilebileceği belirtilmiş, ancak zayıf yönlerini geliştirmek için reform programını düzenli bir şekilde uygulaması gerektiğinin de altı çizilmiştir. Komisyon diğer yükümlülükleri de göz önünde bulundurarak yaptığı değerlendirmede şu sonuçlara varmıştır: Hırvatistan müktesebatın orta vadede uygulanmasında özellikle “Ekonomik ve Parasal Birlik”, “İstatistik”, “Endüstriyel Politika”, “Küçük ve Orta Ölçekli Girişimler”, “Bilim ve Araştırma”, “Eğitim ve Kültür”, “Dış İlişkiler”, “Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası” ve “Malî ve Bütçe” konularında zorluklar yaşamaktadır ve bu konulardaki uygulamalar için daha fazla çaba göstermelidir. Ülkenin, mevzuatını “AB Müktesebatı” ile uyumlaştırması ve özellikle “Sermayenin Serbest Dolaşımı”, “Şirketler Kanunu”, “Balıkçılık”, “Ulaştırma”, “Enerji”, “Tüketicilerin Korunması/ Tüketici Sağlığı”, “Gümrük Birliği”, “Mâlî Kontrol”, “Malların Serbest Dolaşımı”, “Kişilerin Serbest Dolaşımı”, “Rekabet”, “Tarım”, Vergilendirme”, “Sosyal Politikalar ve İstihdam”, “Telekomünikasyon”, Bilişim Teknolojileri”, “Bölgesel Politikalar” ve “Adalet ve İçişleri” konularında orta vadede daha etkili uygulamalar yapması ve güçlenmesi gerekmektedir.

Komisyon görüşünü değerlendiren AB Konseyi 18 Haziran 2004’te Hırvatistan’ı “aday ülke” olarak kabul etmiştir.²⁶⁹ Bu gelişme Hırvatistan için bir dönüm noktası olmuştur.

²⁶⁹Europa, European Commission, Enlargement, Potential Candidate Countries, “**EU-Croatia Relations**, Main steps towards the EU”, http://europa.eu.int/comm/enlargement/croatia/eu_relations.htm, (12. 03. 2006).

AB Konseyi 17 Aralık 2004'te, Hırvatistan'ın "Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi"yle tam bir işbirliği sağlaması hâlinde 17 Mart 2005'te bu ülke ile müzakerelerin başlatılabileceğini duyurmuştur. Ancak, AB Konseyi 16 Mart 2005'de, bu ülkenin La Haye'le ile gereken işbirliğini yapmaması nedeniyle müzakerelerin başlamasını erteleme kararı almıştır. 3 Ekim 2005'de ICTY'den alınan "tam işbirliğinin sağlandığı"na dair olumlu değerlendirme üzerine Konsey, Hırvatistan'la müzakereleri başlatmıştır. Müzakerelerin ilk aşaması "tarama süreci"dir.

Hırvatistan bir "aday ülke" olarak üyelik öncesi mâli yardımların üçünden de yararlanmaktadır. Bunlar kurumsal yapılandırma ve ekonomik/ sosyal uyum için oluşturulmuş "PHARE", çevre ve ulaştırma alt yapılarının güçlendirilmesi için oluşturulmuş "ISPA" ve tarım ve kırsal kalkınma için oluşturulmuş "SAPARD" programlarıdır. Hırvatistan ayrıca GDA'ya mâli yardım sağlayan CARDS Programı'ndan da yararlanmaktadır. Ülkeye 2005 Yılı'nda yapılan üyelik öncesi mâli yardımın yaklaşık tutarı 105 milyon Avro'dur. 2006 Yılı için ise, 140 milyon Avro tutarında bir yardım plânlanmıştır. CARDS kapsamında ülkeye 2005'de 60 milyon Avro tutarında bir yardım yapılmış ve 2006 için 62 milyon Avro tutarında bir yardım plânlanmıştır. CARDS Programı kapsamında bu ülke için öncelikli alanlar: "Mültecilerin Geri Dönüşlerinin Sağlanması", "Ticaret, Yatırım Ortamları ve Sosyal Uyum", "Polis ve Organize Suçlar", "Entegre Sınır Yönetimi", "Kamu Yönetimi Reformu" ve "Çevre ve Doğal Kaynaklar" dır.²⁷⁰

Komisyonun 9 Kasım 2005'de Hırvatistan için yayınladığı "İlerleme Raporu"nda, "Siyâsî Kriterler" çerçevesindeki genel değerlendirmeye göre, ülkenin demokrasi, hukukun üstünlüğü ve temel haklara saygı ilkelerinin sağlanması konusunda çok büyük problemleri olmadığı, ancak, başta Sırp azınlığı olmak üzere, azınlık haklarını sağlama konusunda gereken tedbirleri alması gerektiği belirtilmiştir.

²⁷⁰Europa, European Commission, Enlargement, Potential Candidate Countries, Financial Assistance, **Cards Strategy Paper Croatia (2002-2006)**, http://ec.europa.eu/comm/enlargement/cards/pdf/publications/croatia_strategy_paper.pdf, (12. 03. 2006).

Raporda ayrıca, “ulusal azınlıklar” konusundaki Anayasal düzenlemenin uygulanmasının ve Sırp mültecilerin Sırbistan ve Bosna-Hersek’ten dönmelerinin sağlanması çabalarının hızlandırılması gereği vurgulanmıştır. Rapora göre, Hırvatistan’ın adli sistemin işletilmesi yolunda ilerleme kaydetmesi ve yolsuzlukla mücadeleyi güçlendirmesi de gerekmektedir.

Ülkenin ICTY’le işbirliği konusunda ilerleme kaydettiği belirlenmiştir, ancak, geriye kalan savaş suçlularının da bulunup ICTY’ye teslim edilmesi gerekmektedir.

Rapora göre, Hırvatistan bölgesel işbirliği konusuna bağlı kalmıştır ve bunu sürdürmelidir. Ülkenin özellikle komşu ülkelerle anlaşmazlıklara uluslararası standartlar çerçevesinde çözüm getirmesi beklenmektedir.

“Ekonomik Kriterler” çerçevesinde, raporda belirtilen hususlar şunlardır: Hırvatistan işleyen bir pazar ekonomisi hâline gelmiştir. Bu ülkenin zayıf yönlerini telâfi etmek kaydıyla reform programını düzenli bir şekilde uygulamaya devam ettiği taktirde, orta vadede “Birlik” içindeki rekabetin baskıları ve piyasa güçleri ile mücadele edebilecek hâle gelmesi mümkündür. Ancak, piyasa-bazlı ekonominin temelleri konusunda halen politik bir uzlaşma sağlanamamıştır.

Ülkede uygulanan istikrarlı makro-ekonomik politikalar enflasyonun nispeten düşmesini ve döviz kurlarının sabitlenmesini sağlamıştır. Bütçe ve cari işlemler açığında belirgin azalmalar kaydedilmiştir. 2005’te özelleştirme süreci hız kazanmıştır. Bankacılık sektörü büyümeye devam etmiş ve bu alandaki denetimler güçlendirilmiştir. Otoyolları ağları için güçlü yatırımlar yapılmış; telekomünikasyon sektörünün liberizasyonu sağlanmış ve bu, altyapıların güçlenmesine yol açmıştır. Tren yolu sistemlerinin yeniden yapılandırılması konusunda önemli adımlar atılmıştır.

Hırvatistan ekonomisinin AB’ye entegrasyonu konusunda olumlu ilerlemeler kaydedilmesine rağmen, bazı belirgin dış ve mâli dengesizlikler makro-ekonomik istikrar için potansiyel risk teşkil etmektedir. Bu nedenle, mâli konsolidasyonun yapısal tedbirlerle desteklenerek güçlendirilmesi gerekmektedir.

Ülkede özel sektörün canlandırılması ve yabancı yatırımların artmasının sağlanması, kamu yönetimi sistemindeki ve mahkemelerdeki karmaşık kanunlar/yetersizlikler nedeniyle engellenmektedir. Devletin ekonomiye müdahalesi halen belirgin şekilde devam etmektedir ve özellikle gemi inşası, çelik ve enerji sektörlerinde geniş çaplı devlet teşekküllerinin yeniden yapılanmasında çok az ilerleme kaydedilmiştir. Rekabetin desteklenmesi, yatırımların ve büyümenin devamlılığının sağlanması için Hırvatistan'ın belirlenmiş olumsuzlukların ve problemlerin üzerinde kararlılıkla durması beklenmektedir.²⁷¹

2005 Yılı İlerleme Raporu'nun açıkça ortaya koyduğu gibi, Hırvatistan AB'yle entegrasyon sürecinde çok önemli gelişmeler kaydetmiş ve diğer Batı Balkan ülkelerinin önüne geçmiştir. Ülke siyâsî anlamda bir çok reform yapmış ve ekonomisini geliştirmiştir. Ancak ülkenin adaylık sürecinde daha ileri adımlar atması beklenmektedir.

Kasım 2005'te Komisyon tarafından Hırvatistan için hazırlanan "İlerleme Raporu" doğrultusunda, Konsey tarafından 13 Eylül 2004'te onaylanan "Katılım Ortaklığı Belgesi" güncellenerek Aralık 2005'te yeni hâliyle kabul edilmiştir. Bu belgede Hırvatistan'ın AB'ye daha ileri entegrasyonu için kısa ve orta vadede gerçekleştirmesi gereken öncelikler yer almaktadır. Bu öncelikler, aynı zamanda, AB'nin bu ülkeye yapacağı üyelik öncesi mâlî yardımlar için temel alanların belirlenmesinde yol gösterici niteliktedir.²⁷²

Hırvatistan 4.4 milyonluk nüfusuyla küçük bir ekonomidir. 2004'teki gayri safi yurtiçi hasılası 27.6 milyar Avro olmuştur. Ülkenin en büyük ticarî ortakları AB ülkeleridir ve dış ticaretinin yaklaşık yüzde 70'ini bu ülkelerle

²⁷¹European Commission, "2005 Progress Report for Croatia" {COM (2005) 561 final}, SEC (2005) 1424, Brussels, 9 November 2005, http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2005/pdf/package/sec_1424_final_en_progress_report_hr.pdf, (10. 01. 2006).

²⁷²European Commission, 2005 Progress Report for Croatia {COM (2005) 561 final}, SEC (2005) 1424, Brussels, 9 November 2005, http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2005/pdf/package/sec_1424_final_en_progress_report_hr.pdf, (12.03.2006).

gerçekleştirmektedir. Hırvatistan'ın yoğun ticarî ilişkilerini sürdürdüğü ikinci ülke ise Bosna-Hersek'tir. “Bağımsız Ticarî Tedbirler” kapsamında 2000 yılında AB'nin pazarını açması ve İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın ticarî koşullarının uygulamaya girmesinden sonra, AB ile Hırvatistan arasındaki ticaret yoğunluğu (2000-2004 yılları arasında) iki katına çıkmıştır.²⁷³

bbb. Makedonya Cumhuriyeti

Makedonya Cumhuriyeti Batı Balkanlar'ın küçük ülkelerinden birisidir. Başkenti Üsküp'tür. Komşuları Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Arnavutluk'tur. 2005 verilerine göre ülkenin yaklaşık nüfusu 2,045,262'dir. Bu nüfusun yüzde 64.2'sini Makedonlar, yüzde 25.2'sini Arnavutlar, yüzde 3.9'unu Türkler, yüzde 2.7'sini Çingeneler (Roma Halkı), yüzde 1.8'ini Sırlar ve yüzde 2.2'sini ise diğer azınlıklar oluşturmaktadır.²⁷⁴

Makedonya AB ile “İstikrar ve Ortaklık Anlaşması” imzalayan (Nisan 2001) ilk Batı Balkan ülkesidir. Anlaşmanın imzalandığı gün, Başbakan Ljubco Georgievski Makedonya'nın on yıldır bu anı beklediğini ve bunun ülkenin dış politikasındaki en öncelikli konu olduğunu belirtmiştir.²⁷⁵

Makedonya Cumhuriyeti ile imzalanan İstikrar ve Ortaklık Anlaşması aşağıdaki konularda yoğunlaşmıştır:

- Bir tarafta Avrupa Topluluğu ve üyeleri ile diğer tarafta Makedonya Cumhuriyeti arasında azami on yıllık geçiş süresi içinde bir “ortaklık”ın tesis edilmesi.

²⁷³Europa, European Commission, Enlargement, Potential Candidate Countries, Croatia, **Relations with Croatia, Economic profile**, http://europa.eu.int/comm/enlargement/croatia/political_profile.htm, (17.03.2006).

²⁷⁴Central Intelligence Agency, The World Factbook , **Macedonia**, (güncellenme tarihi: 10 Ocak 2006), <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/mk.html>, (23. 03. 2006).

²⁷⁵World Investment News, Relations with the European Union, “**Macedonia: struggling with reforms and offering a new vision for Europe**”, <http://www.winne.com/macedonia/cr02.htm>, (02.03.2006).

- Uluslararası barış ve istikrarın sağlanması, iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi, demokratik ilkelerin ve insan/azınlık haklarının benimsenmesi, uluslararası hukuk ilkelerinin ve hukukun üstünlüğü ilkesinin yerleşmesi.
- Makedonya Cumhuriyeti'yle politik diyalogun sağlanması.
- Bölge ülkeleri arasında serbest ticaret bölgelerini de kapsayan “geliştirilmiş bölgesel işbirliği” koşullarının oluşturulması.
- Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren on yıl içinde Topluluk’la Makedonya Cumhuriyeti arasında bir “serbest ticaret alanı”nın oluşturulması.
- İşçilerin serbest dolaşımının, yerleşme özgürlüğünün, hizmet sunumunun, carî ödemelerin ve sermaye dolaşımının sağlanması.
- Makedonya Cumhuriyeti’nin mevzuatını “AT Müktesebatı” ile yakınlaştırılması (özellikle iç piyasadaki temel alanlarda) konusundaki taahhüdü.
- Makedonya Cumhuriyeti ile adalet ve içişleri de dahil olmak üzere çok çeşitli alanlarda işbirliği koşullarının oluşturulması.²⁷⁶

Makedonya’nın, 22 Mart 2004’teki tam üyelik başvurusu üzerine AB Komisyonu, Koppenag Kriterleri ve İstikrar ve Ortaklık Anlaşması’nda belirtilen şartlar çerçevesinde yaptığı değerlendirme sonucunda olumlu görüş vermiştir. Komisyon raporuna göre, Makedonya Cumhuriyeti AB üyeliği için gereken politik kriterleri karşılama konusunda olumlu gelişmeler kaydetmiş, hukukun üstünlüğünü ve temel hakları garanti altına alan istikrarlı kurumsallaşmayı sağlayarak işleyen bir demokrasi hâline gelmiştir. Ülke, genel olarak İstikrar ve Ortaklık Anlaşması çerçevesindeki yükümlülüklerini ve Ohrid Anlaşması çerçevesindeki politik ve güvenlikle ilgili yasal gereklilikleri yerine getirmiştir. Ancak, Makedonya

²⁷⁶The European Commission's Delegation to the Former Yugoslav Republic of Macedonia, **The Stabilisation and Association Agreements with FYR Macedonia** (MEMO/01/127) , Brussels, 6 April 2001, http://www.delmkd.cec.eu.int/en/eu_and_fyrom/agreements.htm, (12.03.2006).

Cumhuriyeti'nin seçim sürecini geliştirme, yargı ve polis reformunu uygulama ve yolsuzlukla mücadele konularında daha fazla çaba harcaması gerekmektedir. Rapora göre, Makedonya Cumhuriyeti işleyen bir pazar ekonomisi oluşturma yönünde de önemli adımlar atmıştır. Ancak Komisyon Makedonya'nın orta vadede AB içindeki rekabet ve piyasa güçleri ile başa çıkacak duruma gelemeyeceğini bildirmiştir. Ülkenin ekonomik anlamda da daha ileri adımlar atması beklenmektedir. Komisyon'un Görüş Raporu ayrıca, Makedonya Cumhuriyeti'nin üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme yeterliliği konusunda, müktesebatın 33 bölümünün detaylı bir değerlendirmesini de kapsamaktadır. Buna göre, Makedonya Cumhuriyeti'nin orta vadede (5 yıl) üyelik yükümlülüklerinin çoğunu yerine getirebilecek seviyeye gelebilecektir. Ancak bunun için çok çaba gerekmektedir.

AB Komisyonu ayrıca, Makedonya Cumhuriyeti için 2004'te hazırlanmış "Avrupa Ortaklığı"nı da güncelleyerek üyelik müzakerelerinin başlatılabilmesi için ülkenin ihtiyacı olan öncelikleri belirlemiş ve bu yönde bir öneri sunmuştur.

Komisyon önerilerini kabul eden AB Konseyi, 17 Aralık 2005'te ülkeye adaylık statüsü tanımış ve 30 Ocak 2006'da, Makedonya Cumhuriyeti için AB Komisyonu tarafından güncellenen "Avrupa Ortaklığı"ndaki ilkeleri, öncelikleri ve şartları onaylayan bir karar almıştır.²⁷⁷ Bu karar, Makedonya Cumhuriyeti'nin AB'yle daha ileri entegrasyona hazırlanması için kısa ve orta vadeli öncelikleri sıralamaktadır. Makedonya Cumhuriyeti'nin bu karar çerçevesinde belirtilen şartları yerine getirmek üzere bir plân hazırlaması beklenmektedir. Ülkenin kaydettiği ilerlemeler Komisyon tarafından düzenli olarak izlenecek ve "İlerleme Raporları" hazırlanacaktır. Ayrıca ülkenin AB'den alacağı mâli yardımlar da güncelleştirilmiş "Avrupa Ortaklığı" belgesindeki önceliklere dayalı olarak plânlanacaktır.²⁷⁸

²⁷⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Commission of the European Communities, "Communication From The Commission, Commission Opinion on the application from the former Yugoslav Republic of Macedonia for membership of the European Union" COM (2005) 562, Brussels, 9 November 2005,

http://europa.eu.int/comm/enlargement/fyrom/eu_relations.htm, (12.03.2006).

²⁷⁸ Europa, European Commission, Enlargement, the Former Yugoslav Republic of Macedonia, "Proposal for a Council Decision on the Principles, Priorities and Conditions Contained in the European Partnership with the former Yugoslav Republic of Macedonia" {SEC (2005) 1425}, http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2005/pdf/com_557_final_mk_partnership/com_557_final_en_mk_partnership.pdf, (10.03.2006).

Bu gelişmeler doğrultusunda Makedonya, Hırvatistan'dan sonra Brüksel ile müzakerelere başlamak için yeşil ışık alan ikinci eski Yugoslavya Cumhuriyeti olmuştur. Ancak, bu ülkeye müzakere başlangıcı için henüz bir tarih verilmemiştir.²⁷⁹

AB Komisyonu'nun genişlemeden sorumlu komiseri Olli Rehn yaptığı açıklamada, Makedonya'ya aday ülke statüsü verilmesini AB'nin Balkanlara verdiği önemin bir göstergesi olduğunu vurgulamış ve bu kararın, “diğer Batı Balkan ülkelerine açık bir mesaj olarak algılanması gerektiğini” söylemiştir.²⁸⁰

Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, Makedonya Cumhuriyeti ile üyelik müzakerelerinin başlatılabilmesi için bu ülkenin bazı konularda daha fazla yol alması gerekmektedir. “South East European Times”ın 16.01.2006 tarihli haberinde, Avrupa Komisyonu'nun Makedonya Büyükelçisi Ervan Fuere'in Makedonya Parlamentosu'na hitaben yaptığı konuşmada, AB'yle üyelik müzakerelerinin başlamasının 2006'da yapılacak olan seçimlerin gidişatına ve ekonomi alanındaki reformların hızlandırılmasına bağlı olduğunu söylediği belirtilmiştir.²⁸¹ AB Komisyonu seçimler konusunda asla taviz vermeyecektir ve seçimlerde yaşanacak olumsuz olaylar ve yolsuzluklar müzakerelerin başlamasına engel olacaktır. “Southeast European Times”ın 20 Şubat 2006 tarihli haberinde Zoran Nikolovski Makedonya'da önceki seçimlerin olaylı geçtiğini belirterek, önümüzdeki seçimlere yönelik olarak, iktidardaki koalisyon hükümetinin ve muhalefet partilerinin gerekli tedbirlerin alınması için birlikte hareket etmeleri gerektiğini vurgulamıştır.²⁸²

²⁷⁹Can Karpat, “Uzun bir yolculuk: Makedonya Avrupa'ya yelken açtı”, AIA Türkiye ve Balkan Masası, **Axis Information and Analysis, Global Challenges Research**, 05.02.2006, <http://www.axisglobe.com/article.asp?article=649>, (12.03.2006).

²⁸⁰Mirzet Mujezinoviç, “ AB - Batı Balkanlar: Makedonya İkinci Aday Ülke”, Balkan Raporu, **The Journal of Turkish Weekly**, <http://www.turkishweekly.net/turkce/yazarlar.php?type=12&id=84>, (12.03.2006).

²⁸¹**South East European Times**, “ICG: Makedonya'nın AB hedefi kilit reformlara bağlı.”, 16/01/2006, (Kaynak: Uluslararası Kriz Grubu, Reuters - 12/01/06), <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2006/01/16/feature-03>, (12.03.2006).

²⁸²Zoran Nikolovski, “Clean elections crucial to Macedonia's progress towards EU”, **Southeast European Times**, Skopje, 20. 02.2006, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/articles/2006/02/21/reportage-01, (17. 03. 2006).

ccc. Bosna-Hersek

Bosna-Hersek yaklaşık olarak 4 milyonluk bir nüfusa sahiptir. Ülkenin başkenti Saraybosna'dır. Ülke nüfusunun yüzde 48'ini Boşnaklar, yüzde 37.1'ini Sırlar, yüzde 14.3'ünü Hırvatlar ve yüzde 0.6'sını ise diğer azınlıklar oluşturmaktadır. Ülkenin komşuları, Hırvatistan ve Sırbistan-Karadağ'dır.²⁸³

Kasım 2003'te AB Komisyonu Bosna-Hersek'in İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalamak için gerekli koşulları karşılamaya hazır olup olmadığını değerlendiren bir "Fizibilite Çalışması" yapmıştır. Çalışma sonucunda bu ülkenin henüz ön koşulları karşılayamadığı belirtilmiştir. Hazırlanan raporda Bosna-Hersek için 16 öncelikli alan belirlenerek müzakerelerin başlamasının bu alanlarda kaydedilecek ilerlemelere bağlı olduğu ifadeleri yer almıştır.

Haziran 2004'te ise AB bu ülke için ilk "Avrupa Ortaklığı" nın hazırlanmasına karar vermiştir. Bosna-Hersek, Mayıs 2005'te, "Avrupa Ortaklığı"nda belirtilen önceliklere yönelik bir "Faaliyet Programı" oluşturulmuştur.

Komisyon 21 Ekim 2005'te, Bosna-Hersek'in, 2003'te yayınlanan "Fizibilite Raporu"nda belirtilen 16 öncelikli alanda ilerleme kaydettiğini belirterek Konsey'e bu ülke ile "İstikrar ve Ortaklık Anlaşması" müzakerelerinin başlatılmasını önermiştir. Aynı yılın Kasım ayında Konsey bu ülke ile "İstikrar ve Ortaklık Anlaşması"nın imzalanmasına yönelik müzakerelerin başlatılmasına karar vermiştir.²⁸⁴

²⁸³Europa, European Commission, Enlargement, Potential Candidate Countries, **Relations with Bosnia and Herzegovina, Political Profile**, http://europa.eu.int/comm/enlargement/bosnia_herzegovina/index.htm, (13. 03. 2006).

²⁸⁴Europa, European Commission, Enlargement, Potential Candidate Countries, **Relations with Bosnia and Herzegovina, Key Events**, http://europa.eu.int/comm/enlargement/bosnia_herzegovina/index.htm, (13. 03. 2006).

Komisyon tarafından Bosna-Hersek için hazırlanan “2005 Yılı İstikrar ve Ortaklık Raporu”na göre ülke, demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü ve insan/azınlık haklarını temin eden kurumsal istikrarı oluşturma açısından ilerleme kaydetmiştir. Ancak, hükümetin tam bir sorumluluk alabileceği, kendi kendini yöneten bir devletin oluşturulabilmesi için daha fazla çaba harcanması gerekmektedir. Yasama ve yürütme organlarının etkililiklerinin artırılması, devlet kurumlarının görevlerini düzgün bir şekilde yerine getirmelerini sağlayacak yeterli donanım kazanmaları ve devletle Federasyonu oluşturan yönetimler arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Ülkede etkili kamu hizmetlerinin sağlanmasına yönelik çabaların artırılması da önemlidir. Raporla ayrıca, yargı sisteminde olumlu ilerlemelerin kaydedildiğinden ve ülkede yargının bağımsız hâle getirilmesine yönelik düzenlemelerin yapıldığından söz edilmiştir. Bosna-Hersek, yargı sistemi konusundaki sorumluluğunu uluslararası yönetimden aşamalı olarak devralmaktadır. Bu çerçevede, yolsuzluklarla mücadele konusunda daha fazla çaba gerekmektedir. Ülkede savunma reformu konusunda olumlu ilerlemeler kaydedilmiş ve “tek” ve “daha küçük çaplı” bir ordunun kurulması için düzenlemeler yapılmıştır. “Polis Reformu” çerçevesinde, AB koşullarına uyumu gerektiren yeniden yapılanma üzerinde, Federasyonu oluşturan yönetimlerle devlet parlamentoları arasında uzlaşma sağlanmıştır. Mültecilerin geri dönüşleri için gerekli özel düzenlemeler yapılmış ve bir “Geri Dönüş Fonu” oluşturulmuştur. İnsan/azınlık hakları konularındaki sorumluluğun uluslararası kuruluşlardan ulusal inisiyative devredilmesinde dikkate değer gelişmeler kaydedilmiş olmasına rağmen daha fazla ilerleme gerekmektedir. Ülkede ICTY’yle işbirliği geliştirilmiştir, ancak, bunun tam bir işbirliği hâline getirilerek, itham edilen diğer kişilerin de yargıya teslim edilmesi gerekmektedir. Komisyon Raporu’nda Bosna-Hersek’in komşu ülkelerle yapıcı işbirliği sağladığı belirtilmiş ve bu kapsamda bölgesel “Serbest Ticaret Anlaşmaları”nın da tam olarak uygulanması gereğinin altı çizilmiştir.²⁸⁵

²⁸⁵European Commission, **Bosnia and Herzegovina 2005 Progress Report {COM (2005) 561 final}, Political Situation (General Evaluation)**, SEC (2005) 1422, Brussels, 9 November 2005, http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2005/pdf/package/sec_1422_final_en_progress_report_ba.pdf, (17. 03. 2006).

Komisyon Raporu’na göre, Bosna-Hersek’te pazar ekonomisi ilkelerinin işletilmesi konusunda çok fazla yol alınamamıştır. Ülke ekonomisinin rekabetçi güce kavuşması için çok çaba gerekmektedir. Rapora göre, ülkedeki enflasyon oranı düşüktür ve federasyonu oluşturan yönetimler arasında mâlî ekonomik politikaların uyumu konusunda belli bir ölçüde işbirliği ve koordinasyon sağlanmıştır. Bu olumlu gelişmelere rağmen, işsizlik oranı halen yüksektir. Makro-ekonomik istikrarın sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması, özelleştirmenin hızlandırılması ve hükümetin ekonomiye müdahalesinin azaltılması şarttır.²⁸⁶

Raporun “Avrupa Standartları”na uyum konusundaki genel değerlendirme bölümünde ise, Bosna-Hersek’in bu standartları karşılama konusunda ilerlemeler kaydettiği belirtilmiştir. Özellikle yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılması yolunda önemli mesafeler kat edilmiştir. Ülkenin idarî kapasitenin güçlendirilmesine yönelik çabalar da hız kazanmıştır. Bunun yanında, uygulama kapasitesinin de geliştirilmesine önem verilmesi gerekliliği belirtilmiştir.²⁸⁷

Bosna-Hersek’in en büyük ticarî ortağı AB’dir. Bu ülke 2000 Yılından beri AB’nin oluşturduğu “Bağımsız Ticarî Tedbirler”den yararlanmaktadır. Bu imkân Bosna-Hersek’in ihracat kapasitesini geliştirmesini desteklemektedir. AB, Bosna-Hersek’teki savaşın bitmesinden bu yana ülkeye çeşitli programlar kapsamında toplam 2 milyar Avro tutarında yardımda bulunmuştur. Bosna-Hersek’e 1995-2004 yılları arasında PHARE, CARDS ve OBNOVA programları kapsamında yapılan mâlî yardımın tutarı yaklaşık olarak 1.15 milyar Avro dolayındadır. 2001 yılından bu yana Bosna-Hersek’e sağlanan mâlî yardımların temel kaynağı CARDS Programı’dır. Bu program kapsamında sağlanan yardımlarda “Avrupa Ortaklığı” belgesinde belirtilen öncelikli alanlar temel alınmaktadır. Bu ülke için belirlenmiş öncelikli alanlar: “Demokratik İstikrar”, “İyi Yönetim ve Kurumsal Kapasitenin

²⁸⁶European Commission, **Bosnia and Herzegovina 2005 Progress Report {COM (2005) 561 final}, Economic Situation (General Evaluation)**, SEC (2005) 1422, Brussels, 9 November 2005, http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2005/pdf/package/sec_1422_final_en_progress_report_ba.pdf, (17. 03. 2006).

²⁸⁷European Commission, **Bosnia and Herzegovina 2005 Progress Report {COM (2005) 561 final}, European Standards (General Evaluation)**, SEC (2005) 1422, Brussels, 9 November 2005, http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2005/pdf/package/sec_1422_final_en_progress_report_ba.pdf, (17. 03. 2006).

Güçlendirilmesi”, “Ekonomik ve Sosyal Gelişim” ve “Topluluk Programlarına Katılım” dır.

Bosna-Hersek için daha önce hazırlanan “Avrupa Ortaklığı” Ocak 2006’da güncellenmiştir.

Tüm bu gelişmelerden de anlaşıldığı üzere, AB’nin diğer GDA ülkelerinde olduğu gibi Bosna-Hersek’in kaydettiği olumlu ilerlemelerde çok büyük etkisi vardır. Ülke geçirdiği büyük savaştan sonra bugün çok farklı bir tablo yansıtmaktadır. Ülkede BM adına görev yapmakta olan Paddy Ashdown Şubat 2005’te yaptığı konuşmada Bosna-Hersek’in yeni durumunu şu sözleriyle ifade etmiştir:

...Fizikî altyapı - evler, yollar, köprüler ve kamu hizmetleri - büyük ölçüde yeniden inşa edilmiş, bir milyondan fazla mülteci evine dönmüştür. Ülkenin komşularıyla olan diplomatik ilişkileri normal hale gelmiştir. Bu ve bunun gibi diğer bir çok başarılı gelişme, neredeyse 200 bin insanın hayatını kaybettiği çatışmadan çıkan bir ülke için ileriye doğru atılmış büyük adımlardır. Ülkede istikrarın artması barış gücünü temsil eden asker sayısının düzenli bir şekilde azaltılmasını sağlamıştır...²⁸⁸

20 Mart 2006’da AB Konseyi Dışişleri toplantısında Bosna-Hersek’le ilgili olarak şu sonuçlara varılmıştır:

1. Konsey, Bosna-Hersek’te 18 Mart 2006’da anayasal reform üzerine sağlanan politik uzlaşmayı memnuniyetle karşılamaktadır. Bu anlaşma, Bosna-Hersek’teki devlet kurumlarının daha fonksiyonel hâle gelmeleri ve Avrupa standartlarını karşılama konusunda ilerlemeleri açısından önemli bir adım olmuştur. Konsey Bosna-Hersek’in 2006 Ekim seçimleri için zamanında gerekli yasal tedbirleri alması için ısrarlı bir tutum içindedir.

²⁸⁸Office of the High Representative and EU Special Representative, “**OHR Mission Implementation Plan**”, 07. 03. 2005, http://www.ohr.int/ohr-info/ohrmip/default.asp?content_id=34144, (10. 11. 2005).

2. Konsey, Bosna-Hersek’le İstikrar ve Ortaklık Anlaşması müzakerelerinin Kasım 2005’te başlamasından beri ülkenin kaydettiği ilerlemeleri memnuniyetle karşılamış ve Sırp Cumhuriyeti’nin yeni hükümeti de dahil olmak üzere tüm Bosna-Hersek yetkililerine, müzakerelerin hızla ilerlemesi yolunda cesaret vermiştir. Bu bağlamda Konsey, müzakerelerin ilerleme hızının ve sonuçlandırılabilmesinin özellikle, Ekim 2005’te “Polisin Yeniden Yapılandırılması” için imzalanan Anlaşma’nın uygulanması, “Yayıncılık Yasası”nın kabul edilmesi ve uygulanması ve ICTY’yle işbirliğinin çok önemli olduğunu ²⁸⁹ hatırlatmıştır.

ddd. Sırbistan ve Karadağ

Bu devlet, “Sırbistan” ve “Karadağ” olmak üzere iki cumhuriyetten oluşmaktadır. “Kosova” ve “Voyvodina” ise, bu federasyona bağlı iki özerk bölgedir. Kosova halen (BM’nin 1244 Sayılı Kararı doğrultusunda) uluslararası yönetim altındadır.

Sırbistan ve Karadağ’ın başkenti Belgrad’tır. Komşuları Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Arnavutluk ve Makedonya’dır. Ülkenin nüfusu yaklaşık olarak 8,118,146’dır (Bu nüfusun 7,498,001’i Sırbistan’da, 620,145’i ise Karadağ’da yaşamaktadır.). Sırbistan’ın nüfusunun yüzde 82.8’ini Sırlar, Karadağ’ın nüfusunun yüzde 61.9’unu Karadağlılar oluşturmaktadır. Bu federasyonda yaşayan diğer azınlıklar ise Macarlar, Romenler, Slovaklar, Bulgarlar, Arnavutlar vb.dir.²⁹⁰

²⁸⁹ Council of the European Union, Austria Presidency 2006, European Union, News, Council Conclusions, “**Council conclusions on Western Balkans**” (2719th External Relations Council meeting - Brussels, 20 March 2006), http://www.eu2006.at/en/News/Council_Conclusions/2003Balkan.pdf, (22. 03. 2006).

²⁹⁰ Official Internet Presentation of Serbia and Montenegro, “**Serbia and Montenegro Identity Card**”, <http://www.gov.yu/start.php?je=e&id=6>, (22. 03. 2006).

Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Makedonya'nın 1990'ların başlarında "Yugoslavya Federasyonu"ndan ayrılmalarından sonra, 14 Mart 2002'de AB'nin gözlemciliğinde imzalanan "Belgrat Anlaşması" doğrultusunda hazırlanıp Sırp ve Karadağ parlamentoları tarafından onaylanan "Anayasal Sözleşme" 4 Şubat 2003'te yürürlüğe girmiş ve bu çerçevede "Federal Yugoslavya Cumhuriyeti", "Sırbistan ve Karadağ" adını almıştır.²⁹¹ Bu yeni düzenlemede iki cumhuriyetin savunma, dışişleri, iç ticaret, AB üyeliği ve insan hakları alanlarında ortak politikalar paylaşması ve her iki cumhuriyete de üç yıl sonra birlikten ayrılma hakkı verilmesi öngörülmüştür.²⁹²

Aradan geçen süre içinde Anayasal Sözleşme'nin verdiği federasyondan ayrılma hakkından yararlanma kararı alan Karadağ, 21 Mayıs 2006'da yapılacak referandumla cumhuriyetin geleceğine karar verecektir. Referandumda gerekli çoğunluk sağlanırsa, Karadağ yaklaşık 650 binlik nüfusuyla Avrupa'nın en yeni bağımsız devleti olacaktır. Ancak, oylamanın sonucu olumsuz olduğu takdirde, Karadağ üç yıl daha yeni bir bağımsızlık referandumu düzenleyemeyecektir.²⁹³

Karadağ Federasyondan ayrılma eğilimine girerken, Sırbistan ise ayrılmanın güçsüzlük yaratacağını öne sürerek bu duruma sıcak bakmamaktadır. Sırbistan Başbakanı Vojislav Kostunica, "Tanjug Haber Ajansı"na verdiği bir beyanatta, Sırbistan ve Karadağ halklarının bir arada olmalarının yararlarından söz etmiş, ayrılmanın yanlış bir yol olduğunu savunmuştur. Kostunica'ya göre, "ortak bir devlet", "ortak bir yaşam" ve "ortak bir Avrupa vizyonu" uzun vadede güvenliği, istikrarı ve farklı etnik kökenlerden gelen insanların daha iyi imkânlar içinde yaşamalarını sağlayacaktır.²⁹⁴

²⁹¹Kim, a.g.m.

²⁹²Encyclopedia, "Serbia and Montenegro", <http://www.encyclopedia.com/html/S/SerbMont.asp>, (12. 10. 2005).

²⁹³**Southeast European Times**, "Karadağlılar 21 Mayıs Referandumunda Cumhuriyetin Geleceğine Karar Verecek", 02. 03. 2006, <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2006/03/02/feature-01>, (17. 03. 2006).

²⁹⁴The Centre for Peace in the Balkans, "Unity Will Prevail, Kostunica Says", **Reporter**, 20. 03. 2006, <http://www.balkanpeace.org/index.html>, (24. 03. 2006).

Sırbistan ve Karadağ cumhuriyetlerinin şu andaki dış politikaları ortaktır ve federasyonun dış politikasındaki en öncelikli konu, AB'yle ilişkilerini geliştirmektir. Ülkenin kısa-vadeli hedefi (2006 Yılı için) AB'yle bir "İstikrar ve Ortaklık Anlaşması" imzalamak ve orta-vadeli hedefi ise bu birliğe üye olmaktır.²⁹⁵

AB ile Sırbistan-Karadağ arasında henüz bir "İstikrar ve Ortaklık Anlaşması" imzalanmamıştır. Ülke, özellikle Ekim 2000'de Milosevic rejiminin sona ermesinden²⁹⁶ bu yana, "İstikrar ve Ortaklık Süreci" kapsamında sunulan çeşitli imkânlardan daha fazla yararlanmaktadır. Bu imkânlar özellikle bağımsız ticarî tedbirleri ve mâlî yardımları kapsamaktadır. AB'nin Sırbistan ve Karadağ'a 1991-2002 yılları arasında, çeşitli programlar altında yaptığı mâlî yardım tutarı 2.9 milyar Avro'yu geçmiştir. Bu yardımlar temelde çatışmaların engellenmesi, yeniden yapılanma, istikrar ve AB'yle daha yakın işbirliği alanlarına odaklanmıştır. Günümüzde, İstikrar ve Ortaklık Süreci kapsamındaki diğer Batı Balkan ülkelerine olduğu gibi, bu ülkeye de mâlî yardım sağlayan temel kaynak "CARDS Programı"dır. CARDS'ın bu ülkede en büyük finansmanı sağladığı öncelikli konular: "Etnik Gruplar Arasındaki İlişkilerin Geliştirilmesi ve Sivil Toplumun Güçlendirilmesi", "Ticaretin Artırılması ve Özel Sektörün Geliştirilmesi", "Altyapıların Güçlendirilmesi", "Adlî Reform", "Entegre Sınır Yönetimi", "Göç" ve "Suçla Mücadele"dir.²⁹⁷

Sırbistan ve Karadağ için hazırlanan "Avrupa Ortaklığı", Haziran 2004'te AB Konseyi tarafından onaylanmıştır.

²⁹⁵The Ministry of Foreign Affairs, Serbia and Montenegro, "**Priorities Serbia and Montenegro-European Union Relations and Cooperation**", <http://www.mfa.gov.yu/Foreinframe.htm>, (17. 03. 2006).

²⁹⁶Milosevic, ülkede Eylül 2000'de yapılan seçimlerde kaybetmiş ve daha sonra tutuklanarak 28 Haziran 2001'de La Haye'e teslim edilmiştir.

²⁹⁷Europa, European Commission, Enlargement, Potential Candidate Countries, CARDS, **Bilateral Co-operation, Serbia and Montenegro**, http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/cards/bilateral_sr_en.htm, (23. 03. 2006).

Komisyon'un 12 Nisan 2005'te sunduğu "Fizibilite Raporu"nda Sırbistan ve Karadağ'ın AB'yle "İstikrar ve Ortaklık Anlaşması" imzalamak üzere müzakerelere başlamaya hazır olduğu belirtilmiştir.

Komisyon'un hazırladığı "Fizibilite Raporu"nda Sırbistan-Karadağ'daki demokratik kurumların işlevselliği ve hukukun üstünlüğüne saygı ilkesinin yerleşmesi konularında ilerlemelerin kaydedildiği belirtilmiştir. Anayasal Sözleşme'deki değişiklikler üzerine uzlaşma ve "Birlik Parlamentosu" için doğrudan seçimler memnuniyetle karşılanan gelişmelerdir.

Rapora göre, ülkede son yıllarda insan/azınlık haklarına saygı konusunda ilerleme kaydedilmiştir. Ancak bu konuda hem yasama hem de uygulama bakımından daha ileri adımlar atılması gerekmektedir. Özellikle azınlık hakları konusunda polisin kötü muamelesinin giderilmesi için gerekli tedbirlerin alınması beklenmektedir. Ülkede, önceki rejimler sırasında işlenen suçların araştırılması konusunda çok az gelişme olmuştur. Genel olarak, ifade özgürlüğü sağlanmıştır ancak, medyanın bağımsız hâle gelmesi konusunda hâlâ kısıtlamalar söz konusudur. Ayrımcılığa karşı yasalar henüz çıkarılmamıştır. Her düzeyde, insan haklarıyla ilgili kurumların kurulması ve güçlendirilmesi gerekmektedir. Sırbistan-Karadağ ICTY'yle işbirliği konusunda uluslararası yükümlülüklerini karşılama sürecinde eskiye oranla belirgin bir ilerleme kaydetmiştir. Son aylarda, itham edilen çok sayıda kişi La Haye'e teslim edilmiştir.

Raporda "ekonomik kriterler" çerçevesinde yer alan değerlendirmeye göre ülkede makro-ekonomik istikrarın sağlanması konusunda özellikle daha uygun mâlî politikaların sıkı para politikaları ile birleştirilerek uygulanması yoluyla olumlu gelişmelerin kaydedildiği belirtilmiştir. Enflasyonda dikkate değer bir düşüş olmuş ve 2002'den beri yatırımlar için daha olumlu ve güvenli bir ortam yaratılmıştır. Ülkede giderek daha fazla mâlî şeffaflık sağlanmış, özelleştirme için yasal ve kurumsal alt yapılar geliştirilmiştir. Bankacılık sektöründe reformlar yapılmış ve bu konudaki denetim mekanizması güçlendirilmiştir. Raporda, tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, ülkede henüz yeterli makro-ekonomik istikrarın sağlanamadığı

vurgulanmıştır. Sırbistan-Karadağ'ın kısa zamanda, işleyen bir pazar ekonomisine yönelik önemli reformları gerçekleştirmiş olmasına rağmen geriye kalan zorlukları aşmak için daha fazla çaba göstermesi gerekmektedir.

Komisyon, raporun genel değerlendirme bölümünde, Sırbistan-Karadağ'ın Milosevic rejiminin sona ermesinden sonraki dönemde İstikrar ve Ortaklık Süreci'nin politik ve ekonomik kriterlerini karşılama konusunda belirgin ilerleme kaydettiğini ve İstikrar ve Ortaklık Anlaşması müzakerelerine başlamak için hazır olduğunu belirterek Konsey'e müzakerelerin başlatılmasını önermiştir. Ancak bu süreçte ICTY'yle işbirliği çok önemlidir ve ülke hiçbir ertelemede bulunmaksızın "tam işbirliğini" gerçekleştirmek zorundadır. Bunun yanında Sırbistan-Karadağ'ın iki kurucu cumhuriyeti de "Avrupa Ortaklığı" çerçevesinde oluşturdukları "Faaliyet Planı"nı uygulamaya devam etmelidir. Raporda ayrıca, herhangi bir zamanda Komisyon'un bu ülkenin taahhütlerini yerine getirmedeğini belirlemesi hâlinde Komisyon'a müzakerelerin ertelenmesi yolunda görüş verebileceği hususu da belirtilmiştir.²⁹⁸

Komisyonun olumlu görüş raporu vermesine ve ICTY'yle işbirliğinin özellikle önemli olduğunu vurgulamasına rağmen, Sırbistan-Karadağ'ın bu konuda kayıtsız kalması AB yetkililerinin tepkisine yol açmıştır. 27 Şubat 2006'da Brüksel'de toplanan AB dışişleri bakanları bu ülkeye İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (SAA) müzakerelerinin askıya alınmasını önlemek için Mart ayı sonuna kadar ICTY'yle tam işbirliği yapması gerektiğini açık bir dille ifade etmişlerdir. Bu uyarı Avrupa Konseyi bildirisinde "Müzakerelerin sekteye uğramamasını güvence altına almak için mahkemeye tam işbirliği sağlanmalıdır," şeklinde ifade edilmiştir. Belgede hem Sırbistan-Karadağ hem de Bosna-Hersek "başta Radovan Karadžić ve Ratko Mladić olmak üzere geri kalan bütün zanlıların gecikme olmaksızın adaletle teslim edilmesini sağlayacak kararlı bir eyleme başlamaya" çağırılmıştır. Toplantıda

²⁹⁸Europa, European Commission, Enlargement, Potential Candidate Countries, Serbia and Montenegro, Overview of Key Documents, "Communication from the Commission on the preparedness of Serbia and Montenegro to negotiate a Stabilisation and Association Agreement with the European Union" COM(2005) 476 final, Brussels, 12.04.2005, http://Europa.eu.int/comm/enlargement/serbia_montenegro/serbia_montenegrokey_documents.htm, (23. 03. 2006).

bir konuşma yapan AB Genişleme Komiseri Olli Rehn, mahkemeye olan işbirliğinin kötüye gittiğini belirtmiştir.²⁹⁹ Sırbistan ve Karadağ Birliği'nin AB ile ilişkilerine devam edebilmesi için bu sorunu çözmesi gerekmektedir. Ülke, geleceğinin AB'den ayrı bir platformda şekillenmesinin yarar sağlamayacağı bilinciyle hareket etmelidir.

AB Konseyi'nin 20 Mart 2006'da yaptığı "Dışişleri Toplantısı"nın Sonuç Bildirgesi'nde Konsey, Sırbistan-Karadağ'yla ilgili olarak 27 Şubat 2006 tarihli Konsey Bildirgesi'nde yer alan ve ülkenin "İstikrar ve Ortaklık Anlaşması" imzalamaya yönelik müzakerelerin devam etmesi için ICTY'yle "tam işbirliği" yapması gerektiğini belirten ifadeyi hatırlatmıştır.³⁰⁰

eee. Kosova

Kosova, Sırbistan-Karadağ Federasyonu'ndaki Sırbistan Cumhuriyeti'ne bağlı (BM'nin 1244 Sayılı Kararı'na göre) bir bölgedir. Bölgenin nüfusu (2004 verilerine göre) 2.473 milyondur. Bölge nüfusunun yüzde 88'i Arnavutlardan, yüzde 7'si Sırlardan ve yüzde 5'i ise diğer azınlıklardan (Boşnaklar, Çingeneler -Roma Halkı-, Türkler, Mısırlılar vb.) oluşmaktadır. Kosova'nın komşuları Makedonya ve Arnavutluk'tur.³⁰¹

Kosova, 1989'a kadar kapsamlı bir özerkliğe sahipken, 1989'da Sırp lider Miloseviç'in bölgenin özerkliğine son vermesiyle doğrudan Belgrad yönetimi altına girmiştir. 1991'de Yugoslavya Federasyonu dağılma sürecine girdikten sonra Kosova, Sırbistan-Karadağ Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak kalmıştır. Daha sonra Kosovalı Sırlarla Arnavutlar arasında yaşanan çatışmalar karşısında NATO'nun

²⁹⁹Igor Jovanović, "Sırbistan-Karadağ 'ın SAA müzakereleri BM Mahkemesiyle Tam İşbirliğine Bağlı", **Southeast European Times**, Belgrad, 28. 02. 06, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2006/02/28/feature-02_02_03_2006.

³⁰⁰Austria Presidency 2006, European Union, News, Council of the European Union, "**Council Conclusions on Western Balkans**" (2719th External Relations Council meeting, Brussels, 20 March 2006, http://eu2006.at/en/News/Council_Conclusions/2003Balkan.pdf, (22.03.2006).

³⁰¹Europa, European Commission, Enlargement, Serbia and Montenegro, Kosova, "**Kosovo under UN Security Council Resolution 1244**", **Political Profile**, http://europa.eu.int/comm/enlargement/serbia_montenegro/kosovo_political_profile.htm, (27. 03. 2006).

duruma müdahale etmesinin ardından BM Bölge'ye yönelik olarak 1244 Sayılı Kararı almıştır. Kosova'nın bugünkü kurumsal yapısı BM'nin aldığı bu karar doğrultusunda şekillenmiş, bölgede, başında BM Genel Sekreteri Özel Temsilcisi'nin bulunduğu uluslararası sivil bir yönetim (UNMIK) sistemi kurulmuştur.

BM Genel Sekreteri Özel Temsilcisi, 10 Haziran 1999'da BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan 1244 Sayılı Karar çerçevesinde kendisine verilen yetkiye dayanarak, 15 Mayıs 2001'de, Kosova halkının serbest ve adil seçimlere katılımı ile, yasama, yürütme ve yargı alanlarında öz-yönetim geçici kurumları tesis edilene ve nihaî bir çözüme varılana kadar, Kosova'da bir öz-yönetimin geliştirilmesi için "Kosova Geçici Öz-Yönetim Anayasal Çerçevesi"ni yürürlüğe koymuştur. Bu çerçevenin oluşturulmasında özellikle, sorumlulukların aşama aşama "Öz Yönetim Geçici Kurumları"na devredilmesinin, Kosova'da demokratik yönetime ve hukukun üstünlüğüne duyulan saygıyı artıracak" görüşü esas alınmıştır.³⁰²

Yeni Anayasal Çerçeve'ye dayanılarak, 28 Şubat 2002'de "Öz-Yönetim Geçici Kurumları" oluşturulmuştur. Bu kurumlar: "Kosova Meclisi", "Hükümet", "Mahkemeler" ve diğer bazı kurum/kuruluşlardır. Günümüzde Kosova halen, bu Anayasal Çerçeve'de "BM Kosova Geçici Yönetim Misyonu" (UNMIK) ve "Öz-Yönetim Geçici Kurumları" tarafından yönetilmektedir. UNMIK'in temel görevi, Kosova'nın gelecekteki statüsünün belirlenmesine yönelik politik süreci desteklemek ve belli sorumlulukları "Özyönetim Geçici Kurumları"na (Provisional Institutions of Self-Government) devretmektir. Misyon, çalışmalarını özellikle dört temel konuda sürdürmektedir. Bunlar: "Polis ve Adalet", "Sivil Yönetim", "Demokrasi ve Kurumsallaşma" ve "Yeniden Yapılanma ve Ekonomik Kalkınma"dır.³⁰³ BM Genel Sekreteri'nin Özel Temsilcisi'nin görevi, Kosova'daki toplulukların hak ve çıkarlarının korunmasını sağlamak, Anayasal Çerçeve'de belirtilen hususların tam olarak uygulanmasını denetlemek ve gerekli tedbirleri

³⁰²United Nations Interim Administration Mission in Kosovo, "**Kosova Geçici Öz-Yönetim Anayasal Çerçevesine İlişkin 2001/ 9 Sayılı Yönetmelik**", 15. 05. 2001, www.unmikonline.org/pub/misc/FrameworkPocket_TUR.pdf, (25. 03. 2006).

³⁰³Europa, European Commission, Enlargement, Serbia and Montenegro, Kosovo, "**Kosovo under UN Security Council Resolution 1244**", Political Profile, http://europa.eu.int/comm/enlargement/serbia_montenegro/kosovo_political_profile.htm, (27. 03. 2006).

almaktır. 2002’de UNMIK bölgenin nihaî statüsünün belirlenmesi öncesinde bazı standartların uygulamaya konulmasına yönelik olarak “Statüden Önce Standartlar” politikasını başlatmıştır. “Kosova Temas Grubu” (ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya ve Rusya Federasyonu’ndan oluşan) bu standartların uygulanmasında kaydedilen ilerlemeleri 2005’in ortalarında değerlendirme kararı almıştır.³⁰⁴ Bu politikanın amacı, Kosova’nın nihaî statüsü belirlenmeden önce, Priştina Parlamentosu ile Belgrat Hükümeti’nin bazı şartları tam olarak yerine getirmelerinin sağlanmasıdır.³⁰⁵ Bu standartlar: “İşleyen Demokratik Kurumlar”, “Hukukun Üstünlüğü”, “Dolaşım Özgürlüğü”, “Toplulukların Sürdürülebilir Geri Dönüşlerinin Sağlanması ve Haklarının Güvence Altına Alınması”, “Ekonomi”, “Mülkiyet Hakları”, “Diyalog” ve “Kosova Koruma Birlikleri” ile ilgilidir. AB, bu standartların uygulanmasını 14 Haziran 2004’te Kosova için onaylanan “Avrupa Ortaklığı” yoluyla desteklemekte ve CARDS Programı aracılığıyla finansal yardım sağlamaktadır.³⁰⁶

“Statüden Önce Standartlar” politikasının uygulanma sürecinde Kosova’da önemli gelişmeler kaydedilmiştir. 2004’te parlamento seçimleri yapılmış, uluslararası gözlemciler bu seçimlerin özgür ve adil bir ortamda gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Seçim sonucunda kurulan koalisyon hükümeti BM’deki ortaklarıyla işbirliği hâlinde çalışmıştır. Kosova ekonomik açıdan da girişimciliğin desteklendiği şeffaf bir ortam sağlamış ve özelleştirmeye önem vermiştir. “Statüden Önce Standartlar” politikasında bugün gelinen nokta karar aşamasıdır. Bu kararı verecek son merci “BM Güvenlik Konseyi” olsa da, girilen son aşamada iki ihtilafli tarafın tutumları çok önemlidir.³⁰⁷

³⁰⁴Georgi Kamov, “**International Involvement in the Western Balkans**”, Institute for Regional and International Studies, 2005, < <http://www.iris-bg.org> >

³⁰⁵Rory Keane, “The Partnership-Conditionality Binary in the Western Balkans: Promoting Local Ownership for Sustainable Democratic Transition”, **Cambridge Review of International Affairs**, Temmuz 2005, cilt 18, sayı 2, s. 247-257.

³⁰⁶Europa, European Commission, Enlargement, Serbia and Montenegro, Kosova, “**Kosovo under UN Security Council Resolution 1244**”, Political Profile, http://europa.eu.int/comm/enlargement/serbia_montenegro/kosovo_political_profile.htm, (27. 03. 2006).

³⁰⁷Unpresented People and Nations Organization, “**Kosovo: Ready to Take Last Steps toward Independence.**”, 23. 03. 2006, http://www.unpo.org/news_detail.php?arg=32&par=4083, (27. 03. 2006).

Kosova'nın statüsü üzerine verilecek karar süreci çok kritiktir ve beraberinde bir çok sorun getirebilecektir. Pire Üniversitesi'nin Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde görev yapmakta olan Dr. Aristotle Tziampiris, Kosova'daki gelişmelerin Sırbistan-Karadağ'ın ve Makedonya Cumhuriyeti'nin içişleri, dışişleri ve anayasal politikalarını etkileyeceğinden söz etmiştir. Tziampiris'e göre, Kosova'nın bölünmesi Makedonyalı Arnavutların radikal taleplerini yeniden gündeme getirebilecek ve böyle bir durumda Ohrid Anlaşması'nın uygulanması da tehlikeye girebilecektir. Bunun yanında Tziampiris, Kosova'nın bağımsızlığının ilân edilmesi durumunda Bosna-Hersek'teki Sırp'ların da Federasyon'dan ayrılıp, Sırbistan-Karadağ ile birleşme yolunda bastıracaklarını da iddia etmiştir.³⁰⁸

Kosova'nın nihaî statüsünü belirleyecek müzakerelerin birinci turu 20-21 Şubat 2006'da Avusturya'nın başkenti Viyana'da gerçekleştirilmiş, ancak bu görüşmelerden bir sonuç alınamamıştır. Arnavut ve Sırp toplumlarının temsilcileri arasında yapılan ikinci tur görüşmeler de anlaşma sağlanamadan sona ermiştir. Görüşmelerin ikinci turunda, Arnavut toplumu temsilcileri "Kosova'nın bağımsız olması" tezini yinelerken, Sırp toplumu temsilcileri Kosova'nın "Belgrat yönetimine bağlanmasını" savunmuşlardır. BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Balkanlar Özel Temsilcisi Finlandiya'nın eski cumhurbaşkanı Matti Ahtisaari'nin yardımcısı Avusturyalı diplomat Albert Rohan başkanlığında gerçekleşen görüşmelerin üçüncü turunun da 3 Nisan 2006 tarihinde Viyana'da yapılmasının kararlaştırılmıştır.³⁰⁹

AB'nin Batı Balkanlar için oluşturduğu İstikrar ve Ortaklık Süreci'ne Kosova da dahildir. 14 Haziran 2004'te AB Konseyi "Sırbistan-Karadağ ve Kosova için Avrupa Ortaklığı" belgesini kabul etmiştir. Bu çerçevede "Özyönetim Geçici Kurumları" Ocak 2005'te "Avrupa Ortaklığı'nın uygulanmasına yönelik "Faaliyet Plânı"nı hazırlamışlardır. Günümüzde AB, Kosova'ya mâlî yardım sağlayan en büyük uluslararası kurumdur ve bu yardımlar temelde CARDS Programı kapsamında

³⁰⁸ Aristotle Tziampiris, "Kosovo's Future Sovereignty: A Role for the European Union.", **Southeast European and Black Sea Studies**, cilt 5, sayı 2, Mayıs 2005, s. 285-299.

³⁰⁹ NTV-MSNBC, Dünya, Balkanlar, "**Kosova Görüşmelerinde Anlaşma Yok.**", 17 Mart 2006, <http://www.ntvmsnbc.com/news/365682.asp>, (27. 3. 2006).

yapılmaktadır. 1999'dan bu yana, bölgeye yapılan yardımların tutarı yaklaşık olarak 1.6 milyar Avro tutarındadır. 2005-2006 yılları için plânlanan yardımlarda öncelikli alanlar, “Demokratik İstikrar”, “İyi Yönetim ve Kurumsallaşma”, “Ekonomik ve Sosyal Gelişim” ve “Topluluk Programlarına Katılım”dır.³¹⁰

AB Komisyonu'nun 9 Kasım 2005'te yayınladığı “Kosova İlerleme Raporu”na göre, Kosova'daki siyasî ortam parlamento seçimleri sırasında istikrarını korumuştur. Ancak, demokratik eksiklikler ve randıman yetersizliği “Özyönetim Geçici Kurumları”nın performansını zayıflatmaktadır. Kosovalı Sırplarla Arnavutlar arasındaki ilişkiler halen gergindir. Kosovalı Sırpların 2004 seçimlerini boykot etmeleri, kendi toplumlarının yasal etkinliklerinin demokratik araçlarla icra etme kapasitesini zayıflatmıştır. Bölgede çoğunluk konumunda olan Kosovalı Arnavutlar da Kosovalı Sırpların politik sürece dahil edilmeleri için gerekli koşulları sağlamaktan uzak kalmışlardır. Bu ortamda, yerel öz yönetim reformu da tam olarak uygulanamamıştır.

Rapora göre, bölgede “Hukukun Üstünlüğü” ilkesine uyumun güçlendirilmesi gerekmektedir. Adli davalarda yığılma söz konusudur. Adli kurumların kanunları uygulama kapasitelerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Yolsuzluk çok yaygındır ve bu konuyla mücadele zayıftır. Kamu yönetimi son derece yetersizdir ve bu konuda politik müdahale söz konusudur. İfade özgürlüğü konusunda ilerleme kaydedilmiştir. Azınlıklara karşı şiddet gösterenlerin yargılanması, azınlıkların temsil edilmelerinin sağlanması ve mültecilerin geri dönüşlerinin desteklenmesine yönelik olarak gösterilen çabalar sadece beyan şeklinde kalmış ve yerel düzeyde uygulanmamıştır. Etnik azınlıkların durumları da hâlâ son derece kötüdür. Azınlık dilleri ne merkezî, ne de yerel düzeyde yeteri kadar kullanılmamaktadır. Azınlıkların kamu hizmetlerinden yararlanma oranları da düşüktür. Mültecilerden ve evsizlerden geri dönenlerin sayısı çok azdır. Kosova'nın gelecekteki statüsünün belirsizliği, güvenlik kaygıları ve istihdam ortamı Kosovalı

³¹⁰Europa, European Commission, Enlargement, Serbia and Montenegro/Kosova, “**EU-Kosova Relations**”, Kosovo under UN Security Council Resolution 1244, http://Europa.eu.int/comm/enlargement/serbia_montenegro/kosovo_political_profile.htm, (27. 03. 2006).

Sırpaların ve diğer toplumların geri dönüş isteklerini zayıflatmaktadır. Raporda, Kosova'nın bölgesel işbirliği girişimlerine katılımının arttığı belirtilmiştir.³¹¹

Konseyin hazırladığı raporun ekonomik değerlendirme bölümünde ise, Kosova ekonomisinin, işleyen piyasa koşulları çerçevesinde geliştiği belirtilmiş, ancak bölge ekonomisinin rekabetçi düzeye gelmesi için daha fazla reformun gerekli olduğundan da bahsedilmiştir. Bölgede, 2004'ün sonlarında ve 2005'in başlarında enflasyon oranında düşüş kaydedilmiştir. Yapısal reformlarda gelişme olmuş ve özelleştirme hız kazanmıştır. Buna rağmen, ekonomik büyüme yetersiz kalmış ve dinamizm sağlanamamıştır. İşsizlik oranı çok yüksektir ve bütçe açıkları devam etmektedir. Altyapılardaki yetersizlik ekonomik faaliyetleri engellemektedir.³¹²

AB Konseyi, 30 Ocak 2006'da "Sırbistan-Karadağ ve Kosova için Avrupa Ortaklığı" belgesini güncellenmiş hâlini onaylamıştır. Bu belgede Kosova'nın kısa ve orta vadelerde gerçekleştirmesi gereken hususlar yer almıştır.³¹³

³¹¹Europa, European Commission, Enlargement, "**Kosovo (under UNSCR 1244) 2005 Progress Report - Political Situation**" {COM (2005) 561 final}, Brussels, 9 November 2005, SEC (2005) 1423, http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2005/pdf/package/sec_1423_final_en_progress_report_ks.pdf, (28. 03. 2006), s. 25-26.

³¹²Europa, European Commission, Enlargement, "**Kosovo (under UNSCR 1244) 2005 Progress Report -Economic Criteria**", {COM (2005) 561 final}, Brussels, 9 November 2005, SEC (2005) 1423, http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2005/pdf/package/sec_1423_final_en_progress_report_ks.pdf, (28. 03. 2006).

³¹³Europa, Eur-Lex (The Portal to European Union Law), The Council of the European Union, "**2006/56/EC: Council Decision of 30 January 2006 on the principles, priorities and conditions contained in the European Partnership with Serbia and Montenegro including Kosovo as defined by the United Nations Security Council Resolution 1244 of 10 June 1999 and repealing Decision 2004/520/EC**", http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=32006D0056&model=guichett, (27. 03. 2006).

c. AB Zirvelerinde Güney Doğu Avrupa

AB'nin özellikle 1999'dan sonra gerçekleştirilen bazı zirvelerinde alınan kararlar Batı Balkanlar-AB ilişkileri açısından dönüm noktası olmuştur.

19-20 Haziran 2000 tarihleri arasında gerçekleştirilen “Feira Zirvesi” Sonuç Bildirgesi’nde, Batı Balkan ülkelerinin AB’ye entegrasyonunun “İstikrar ve Ortaklık Süreci”, politik diyalog, ticaretin serbestleştirilmesi ve “Adalet ve İçişleri” alanlarındaki işbirliği yolu ile sağlanacağı vurgulanmıştır. Feira Zirvesi’nin Batı Balkan ülkeleri açısından asıl önemi ise, bu ülkelerin hepsinin AB’ye potansiyel aday ilân edilmeleridir.³¹⁴

19-21 Haziran 2003 tarihleri arasında gerçekleştirilen Selânik Zirvesi’nde de “Kopenhagen Kriterleri”ni karşılamaları temel koşuluyla Batı Balkan ülkelerinin AB’ye girişlerinin mümkün olduğu yeniden teyid edilmiştir.³¹⁵ “Selânik Zirvesi Deklarasyonu”nda, tüm katılımcılar tarafından, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan ve azınlık haklarına saygı ve pazar ekonomisi değerlerinin paylaşıldığı ve uluslararası hukuk, sınırların dokunulmazlığı, çatışmaların barışçıl yollarla çözümü ve bölgesel işbirliği ilkelerine bağlı kalınması gereği ifade edilmiştir. Deklarasyonda ayrıca, “Balkanlar’ın geleceği AB’ndedir” ifadesi yer almış ve bölge ülkelerinin AB’ye girme konusundaki isteklilikleri de ortaya konulmuştur.³¹⁶

Selânik Zirvesi’nde konuşma yapan özel koordinatör Erhard Busek “Bugünkü Zirve çok önemlidir çünkü bu, bizim bölge ülkelerinin Avrupa perspektifine olan bağlılığımızın bir kanıtıdır.” ifadesiyle Zirve’nin önemini

³¹⁴Council of the European Union, “**Santa Maria Da Feira European Council, Presidency Conclusions**” V. External Relations/Western Balkans), 19 and 20 June 2000, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00200-r1.en0.htm, (17.01.2006).

³¹⁵Ayrıntılı bilgi için bkz. Europa, European Commission, External Relations, South Eastern Europe, “The EU’s relations with South Eastern Europe” (Western Balkans), “**Thessaloniki Summit**”, 21 June 2003, http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/sum_06_03/index.htm, (15.01.2006).

³¹⁶Ayrıntılı bilgi için bkz. Stability Pact for South Eastern Europe, EU-Western Balkans Summit, “**Thessaloniki Declaration**”, http://www.stabilitypact.org/reg-conf/030621_thessaloniki/declaration.asp, (30.02.2006).

vurgulamıştır.³¹⁷ Dış İlişkiler Komisyoneri Chris Patten da Selânik Zirvesi’nin Batı Balkanlar’a önemli mesajlar gönderdiğinden ve AB’ye üyelik beklentisinin gerçekleşeceğinden söz etmiş, bunun için bölge ülkelerinin gayret etmesi gereğini vurgulamıştır. Bu husus Batı Balkanlar için oluşturulan “Selânik Gündemi”nde yer almış ve Batı Balkan ülkelerinin AB’ye üyelik sürecindeki ilerleme hızlarının; ekonomilerinde, demokrasi standartlarında, insan hakları, iyi yönetim ve hukuka saygı konularında gerçekleştirmeye çalıştıkları reformlardaki performanslarına bağlı olduğu belirtilmiştir. Selânik Zirvesi’nde, İstikrar ve Ortaklık Süreci’nin AB’nin bölgedeki politikaları açısından çerçeve teşkil etmeye devam edeceği, ancak bunun çeşitli unsurlarla destekleneceğinin de altı çizilmiştir. Bu unsurlar içinde, “Selânik Gündemi”nde yer alan “Avrupa Ortaklıkları” çok önemlidir. Bu ortaklıklar her bir Batı Balkan ülkesi tarafından “kısa” ve “orta” vadelerde, düzenli bir şekilde yerine getirilmesi gereken öncelikleri ve görevleri kapsamaktadır. AB’nin mâli yardımları, bu ortaklıklar çerçevesinde saptanan önceliklere yönelik olarak düzenlenecektir. Her bir ülke ortaklıkların uygulanmasına yönelik olarak kendi ulusal faaliyet plânını oluşturacaktır.³¹⁸

Selânik Gündemi’nde yer alan temel hedeflerden birisi de “Geliştirilmiş Bölgesel İşbirliği”dir. Bu kapsamda Batı Balkan ülkeleri, bölgesel işbirliğini geliştirmeyi ve bölgesel bazda serbest ticaret sağlamayı; elektrik ve gaz piyasasını kurmayı; ulaştırma, enerji ve telekomünikasyon altyapılarını geliştirmeyi; çevre konularına önem vermeyi; araştırma ve geliştirme çalışmaları yapmayı; sınır ötesi ve parlamentolar arası işbirliğini ve bazı diğer alanlardaki ortak çalışmaları gerçekleştirmeyi taahhüt etmişlerdir. AB bu kapsamda da Batı Balkan ülkelerine destek vermektedir. Aralarındaki işbirliğini güçlendirmek bu ülkelerin çabalarına bağlıdır ve kendi menfaatleri için gereklidir.³¹⁹

³¹⁷ Stability Pact for South Eastern Europe, Regional Conferences, Thessaloniki EU-Western Balkans Summit, 21 June 2003: Results and Follow-up from Stability Pact Perspectives, **Speech of Erhard Busek (Special Co-ordinator) at EU-Western Balkans Summit Thessaloniki**, 21 June 2003, <http://www.stabilitypact.org/reg-conf/030621-thessaloniki/press-release.doc>, (22.01.2006).

³¹⁸ Europa, European Commission, Enlargement, South East Europe, “**A milestone in the European Union’s relations with the Western Balkan countries**”, <http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/see/milestone.htm>, (22.02.2006).

³¹⁹ Europa, European Commission, Enlargement, Regional Cooperation, **A policy priority for the European Union (Brochure / 2006)**, http://europa.eu.int/comm/enlargement/docs/pdf/NF5703249ENC_WEB.pdf, (17. 03. 2006).

2. Kriz Sonrası Güvenliği Sağlama Girişimleri

AT/AB, Yugoslavya’da çıkan krizlere, ilk başlarda diplomatik çabalarla çözüm getirme yoluna gitmiş, ancak bu yaklaşımla başlattığı girişimler başarılı olmamıştır. Siyasî çözüm yollarının tıkanması karşısında NATO’nun bölgede gerçekleştirdiği askerî hârekatlar sonucunda kaydedilen olumlu gelişmeler, bazı durumlarda siyasî çabaların askerî girişimlerle desteklenmediği sürece başarılı olamadığını kanıtlamıştır.

Bu gerçeğe yüzyüze gelen AB, bir yandan genel olarak askerî kapasitesini geliştirme eğilimine girerken, diğer yandan da Batı Balkanlar’da üstlendiği politikaları askerî operasyonlarla desteklemeye başlamıştır. Bu, hem AB’nin dış politika ve güvenlik alanında kaybettiği itibarı telafi etmek, hem de kendi güvenliğini sağlamak açısından önemli bir gelişme olmuştur.

AB’nin bölge güvenliğinin sağlanmasında etkin bir rol üstlenmesinin sebeplerinden biri de özellikle ABD’nin çeşitli sebeplerle bu bölgeye ilgisinin azalması ve AB’nin buradaki baş aktör olması gerektiğini gündeme getirmesidir. Bazı uzmanlara göre, Amerika Başkanı Bush 2000’deki seçim kampanyasında Balkanlar’daki Amerikan varlığını azaltma arzusunda olduklarını açıkça belli etmiştir. Özellikle 11 Eylül 2001’deki terör saldırısının ardından, Amerika’nın Balkanlar’a yönelik ilgisi asgari düzeye inmiştir. Amerika Dışişleri Bakanlığı’ndaki Balkan Özel Dairesi’nin kapatılmış olması, bunun açık göstergesidir. Diğer taraftan, Amerika Balkanlar’daki askerî varlığını azaltma yönünde de adımlar atmıştır.³²⁰

AB bir yandan Batı Balkanlar’da askerî operasyonlar düzenlerken, diğer yandan da bölgede büyük bir sorun olan organize suçlar, yolsuzluk ve sınır yönetimi gibi konularda mücadele edebilecek düzeyde polis kapasitesinin oluşması için, bu ülkelerde polisin yapılanmasını desteklemek üzere bazı misyonlar başlatmıştır.

³²⁰Erhan Türbedar, “Kosova Sorununa "Kısa Yoldan" Bir Çözüm mü Hazırlanıyor?”, 25 Mayıs 2005, <http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=1596>, (12.06.2005).

a. Askerî Girişimler

aa. Concordia Operasyonu (Makedonya)

Ohrid Anlaşması'nın uygulanmasının desteklenmesi için NATO, 2001-2003 yılları arasında Makedonya'da "Essential Harvest", "Amber Fox" ve "Allied Harmony" adları altında üç operasyon gerçekleştirmiştir. Bu operasyonların ardından AB "Concordia Operasyonu"nu (Mart 2003-Aralık 2003) başlatmıştır. Concordia Operasyonu'nun, AB'nin tarihindeki ilk askerî operasyonu olması nedeniyle AB dış politikasında çok önemli bir yeri vardır.³²¹

Concordia'nın genel amacı, Makedonya'daki halkları kaynaştırmak ve huzur içinde yaşamalarını sağlamak olmuştur. Operasyona, on üç AB üyesinden (Avusturya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İtalya, Lüksembourg, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsveç ve Birleşik Krallık) ve AB üyesi olmayan on dört ülkeden (Bulgaristan, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, İzlanda, Letonya, Litvanya, Norveç, Polonya, Romanya, Slovakia, Slovenya ve Türkiye) toplam 350 askerî personel katılmıştır.³²²

AB güçleri bu operasyon süresince, "Ohrid Barış Anlaşması" çerçevesinde gerçekleştirilen siyasî reformları denetlemiş ve güvenlik durumunu izlemişlerdir. Concordia, küçük çaplı bir misyon olmasına rağmen, istikrarlı ve güvenli bir ortam sağlama ve etnik Arnavutların politik sürece katılmalarını destekleme açısından başarı sağlamıştır.³²³ Amiral Feist'in bu operasyonda görev alanlara hitaben yaptığı konuşmasında şu ifadeler yer almıştır: "...Sizin Yugoslavya Cumhuriyeti'nde üstlendiğiniz görevlerin ve katkılarınızın paha biçilmez bir değeri vardır. Sizin

³²¹EUROFOR, "The Operation Concordia", http://www.eurofor.it/Mission_CONCORDIA_03%20INDEX.htm, (12.03.2006)

³²²Giovanni Grevi, Dov Lynch ve Antonio Missiroli, "ESDP Operations", Institute for Security Studies, <http://www.iss-eu.org/esdp/09-dvl-am.pdf>, (17. 04. 2006).

³²³Kamov, a.g.m.

abalarınız sonucunda Concordia Operasyonu ülkede barış ve istikrarın başarılı bir biçimde yerleşmesiyle sonuçlanmıştır...”³²⁴

Yüksek Temsilci Javier Solana da, Concordia Operasyonu’nun bittiği gün yaptığı konuşmada ülkenin barış ve istikrar konusunda yabancı birliklere “gle gle” diyebileceği bir noktaya geldiğinden söz etmiş ve artık istikrar ve barışın “seçimle gelmiş liderler” tarafından sağlanacağını vurgulamıştır. ³²⁵

Böylece, Makedonya’daki AB askerî misyonu, ülkedeki güvenliğın uluslararası güvenlik güçleri olmaksızın da devam edebileceği bir ortam oluştuktan sonra 15 Aralık 2003’te ülkeden ayrılmıştır.

bb. Althea Operasyonu (Bosna-Hersek)

AB gücü “EUFOR”, 2 Aralık 2004’te Bosna-Hersek’teki barışı koruma görevini NATO gücü “SFOR”dan devralarak “Althea Operasyonu”nu başlatmıştır.

Althea Operasyonu kapsamında Bosna-Hersek’te, AB yesi yirmi iki ülkeden (Avusturya, Belçika, ek Cumhuriyeti, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksembourg, Hollanda, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, Birleşik Krallık) ve AB yesi olmayan on bir ülkeden (Arnavutluk, Arjantin, Bulgaristan, Kanada, Şili, Fas, Norveç, Yeni Zelanda, Romanya, İsviçre ve Türkiye) gelen yaklaşık olarak 7000 askerî personel görev yapmaktadır.³²⁶ Bu operasyonda ABD askerlerinin görev almamalarına rağmen, Saraybosna’da terörizmle mücadele ve ICYT’yi destekleme

³²⁴EUROFOR, “**The Operation Concordia**” (Concordia Operasyonu’nun sona erdirildiği gün Amiral Feist’in yaptığı konuşmadan alınmıştır.), şkp, 15 Aralık 2003, http://www.eurofor.it/Mission_CONCORDIA_03%20INDEX.htm, (12.03.2006).

³²⁵EUROFOR, “**The Operation Concordia**” (Concordia Operasyonu’nun sona erdirildiği gün Yüksek Temsilci Javier Solana’nın yaptığı konuşmadan alınmıştır.), şkp, 15 Aralık 2003, http://www.eurofor.it/Mission_CONCORDIA_03%20INDEX.htm, (12.03.2006).

³²⁶ EUFOR, **Troop Strength**, http://www.euforbih.org/organisation/050810_strength.htm, (17. 04. 2006).

konularında çalışan NATO Karargâhı'nda görev yapmak üzere yüz elli Amerikalı personel bırakılmıştır.³²⁷

AB, Althea operasyonunun hedeflerini şöyle saymaktadır:

- Kısa vadede, Bosna-Hersek'te Dayton Barış Anlaşması'nın uygulanmasını sağlamak üzere huzurlu ve güvenli bir ortam yaratmak, İstikrar ve Ortaklık Süreci'nin koşullarının uygulanması için yerel kapasite oluşturulmasını desteklemek,
- Orta vadede, Bosna-Hersek'in AB'ye entegrasyon çabalarına desteklemek, Uzun vadede, farklı etnik kökenlerden gelen insanların barış içinde yaşadıkları, komşularıyla işbirliği yapan istikrarlı bir Bosna-Hersek oluşturmak.³²⁸

SFOR'un birincil görevi, Bosna Savaşı'na son veren Dayton Barış Anlaşması'nın askerî koşullarının uygulanabilmesi için gerekli güvenli ortamın sağlanmasına katkıda bulunmaktır. EUFOR'un öncelikli görevi ise daha iddialıdır. EUFOR'un hedeflerini güvenli bir ortam yaratmanın yanı sıra, çok yönlü bir yaklaşım içinde ve Dayton Anlaşması'nın sivil yönlerinin uygulanmasının desteklenmesine ağırlık verecek şekilde belirlediği açıklanmıştır. Bosna-Hersek'teki güvenlik sorunları arasında silah/uyuşturucu kaçakçılığı, organize suçlar, sınır güvenliği ve insan kaçakçılığı da bulunmaktadır. Bunlar AB'nin sahip olduğu geniş kaynaklarından dolayı (ekonomik yardım imkânı, gümrük konularında uzmanlık ve yeniden yapılanma programlarını da içeren) en iyi şekilde üstesinden gelebileceği konulardır.³²⁹ Bu bağlamda EUFOR, Bosna-Hersek'teki AB aktörleriyle ve yerel

³²⁷Hanna Ojanen, "Operation Althea: Healing, Testing, or Testing the Healing?", **FORNET CFSP Forum**, cilt 3, sayı 1, www.fornet.info, (10.03.2006).

³²⁸Assembly of Western European Union, Documents, The Interparliamentary European Security and Defence Assambly, Document A/1919, Fifty-First Session, 07 December 2005, **The European Union in the Balkans: Althea and the Other Operations**, http://www.assembly-weu.org/en/documents/sessions_ordinaires/rpt/2005/1919.pdf, (19. 04. 2006).

³²⁹Lionel Ponsard, "Güvenlikte Yeni Bir Dönem.", **NATO Dergisi**, Sonbahar 2004, sayı 3, s. 5, <http://www.nato.int/docu/review/2004/issue3/turkish/art3.html>, (01.01.2006).

yetkililerle sıkı bir işbirliği içinde çalışmanın yanı sıra, genel olarak uluslararası toplumun ülkedeki etkinliklerini de desteklemekte, organize suçlarla mücadele kapsamında çeşitli operasyonlar gerçekleştirmektedir. EUFOR'un bir başka önemli etkinliği de tüm ülke çapında düzenli olarak silahları toplama operasyonları düzenlemesidir.³³⁰ EUFOR bünyesindeki askerleri ayrıca, savaş suçu zanlılarının tutuklanmasında da Bosna-Hersekli yetkililere destek olmaktadır.³³¹

Bosna-Hersek'teki barış misyonunun NATO komutasındaki "SFOR"dan AB'nin "EUFOR" gücüne devredilmesi, AB'nin bölgedeki rolü açısından bir dönüm noktası olmuştur. "NATO Parlamenter Asamblesi"nin 2005 Yılı oturumunda, Althea'nın Operasyonu'nun, AB için askerî, politik ve ekonomik araçlarını birleştirme açısından önemli bir deneyim olduğu belirtilmiştir.³³²

Türk Silahlı Kuvvetleri de toplam 356 personelden oluşan Bosna-Hersek Zenica'da konuşlu çeşitli birlikler ve Karargah personeli ile Althea Operasyonu'na katkı sağlamaya devam etmektedir.³³³

³³⁰Council of the European Union, "EU military operation in Bosnia and Herzegovina", EU Council Secretariat Factsheet, ATH/07 December 2005, <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/051210Althea7.pdf>, (19. 04. 2006).

³³¹Antonio Prlenda, "BH'de SFOR-EUFOR Görev Devri Resmen Gerçekleşti" Southeast European Times, Saraybosna, 03. 12. 04, <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2004/12/03/feature-01>, (22. 01.2006).

³³²NATO Parliamentary Assably, 2005 Annual Session, NATO-EU Security Co-Operation, Committee Report, <http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=675>, (23. 04. 2006).

³³³T.C. Genelkurmay Başkanlığı, "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Barışı Destekleme Harekatına Katkıları", <http://www.tsk.mil.tr/uluslararasi/barisidestekharekatkatki/barisdestekkatki.htm>, (21. 04. 2006).

b. Polis Misyonları

aa. AB Polis Misyonu (EUPM / Bosna-Hersek)

“Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası” kapsamındaki ilk sivil kriz yönetim misyonu olan EUPM, 1 Ocak 2003’te Bosna-Hersek’te göreve başlamıştır.³³⁴ Misyonun temel görevi; Bosna-Hersek’te AB standartlarına ve uluslararası standartlara uygun, sürdürülebilir profesyonel polis hizmetlerinin verilmesi hedefine ulaşılması için³³⁵ Bosna-Hersekli yetkililere yardım etmek ve Bosna-Hersek polisinin idarî ve operasyonel kapasite gelişimini denetlemek ve desteklemek yoluyla, organize suçlarla mücadeleyi kolaylaştırmaktır.³³⁶

EUPM özellikle “organize suçlarla mücadele”, “insan kaçakçılığı”, “yolsuzluk” ve “mültecilerin güvenli bir şekilde geri dönüşlerinin sağlanması” konularında Bosna-Hersek Polisi’ne tavsiyelerde bulunmakta ve denetimlerini sürdürmektedir.

EUPM’ın hedefleri dört kategori içinde şekillenmiştir. Bunlar:

- Polis teşkilatının politize olmasının önlemesi, polis müdürlerinin/ yetkililerinin rollerinin güçlendirilmesi performanslarının denetlenmesi, şeffaflığın sağlanması yollarıyla polisin bağımsızlığının ve sorumluluğunun geliştirilmesi,
- Yüksek Temsilcilik Ofisi (OHR) ile ortak stratejiler geliştirilmesi; yerel polisin operasyonel kapasitesini geliştirilmesinin desteklenmesi; ulusal düzeyde bir polis temsilciliğinin kurulması yollarıyla organize suçlarla ve yolsuzlukla mücadele edilmesi,
- Polisin mâlî durumunda iyileştirme yapılması (Yerel polisin etkinliğinin ve malî yeterliliğinin artırılması; polis memurlarının maaşlarının iyileştirilmesi.),
- Yönetim kapasitesine önem verilmesi; “işe alma” ve “terfi” prosedürlerinin düzenlenmesi, ulusal düzeydeki kuruluşların güçlendirilmesi (kurumsallaşma ve kapasite oluşturma).

³³⁴ AB Polis Misyonu bu görevi BM Uluslararası Polis Gücü’nden devralmıştır.

³³⁵ European Union Police Mission in Bosnia and Herzegovina, **Mission Statement**, <http://www.eupm.org/Mission%20Statement.asp>, (03. 04. 2006).

³³⁶ Kamov, **a.g.m.**

EUPM personeli halen Bosna-Hersek'teki bazı belli başlı yerlerde görev yapmaktadır. Bunlar: Güvenlik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı'nın bazı bölümleri, polis istasyonları ve polis akademileridir.

EUPM, ülkedeki AB askerî gücüyle de (EUFOR) sıkı işbirliği içinde çalışmaktadır. Bugüne kadar, tüm AB üye ülkeleri EUPM kapsamında personel görevlendirmiştir. Bunun yanında, bu misyonda Bulgar, Kanadalı, İzlandalı, Norveçli, Romanyalı, Rus, İsviçreli, Türk ve Ukraynalı personel de görev almaktadır.

EUPM'nin, Devlet Araştırma ve Koruma Ajansı'nın (State Investigation and Protection Agency), organize suçlarla mücadele edebilen, operasyonel bir polis teşkilatı düzeyine getirilmesine ve reform sürecine yerel düzeyde sahip çıkılmasının desteklenmesine çok önemli katkıları olmuştur.³³⁷

EUPM'nin görevi Aralık 2006'da sona erecektir, ancak, Bosna-Hersek'li yetkililerin talepleri üzerine AB ülkede yeni bir polis misyonu başlatmaya karar vermiştir.

bb. Proxima Operasyonu (Makedonya)

AB, Makedonya'daki askerî operasyonunun sona ermesinden sonra bu ülkede 15 Aralık 2003'te "Proxima" kod adlı polis misyonunu başlatmıştır. Bu misyonun genel amacı; ülkede özellikle suçla mücadele konusunda etkili ve profesyonel polis hizmetlerinin geliştirilmesi için hem merkezî, hem de yerel düzeyde danışmanlık hizmetlerinin verilmesi ve denetim yapılması olarak açıklanmıştır.³³⁸

³³⁷ Assembly of West European Union, "The European Union in the Balkans: Althea and other operations" (Report submitted on behalf of the Defence Committee by João Mota Amaral, Rapporteur), 7 Dec. 2005, s. 12, http://www.assemblyweu.org/en/documents/sessions_ordinaires/rpt/2005/1919.pdf+The+European+Union+in+the+Balkans:Althea+and+other+operations+&hl=tr&gl=tr&ct=clnk&cd=1, (23. 04. 2006).

³³⁸ Rory Keane, " European Security and Defence Policy: From Cologne to Sarajevo", **Global Society**, cilt 19, sayı 1, January 2005, s. 97.

Proxima Operasyonu'nun hedefleri ise:

- Özellikle hassas bölgeler başta olmak üzere, ülkedeki organize suçlarla mücadele,
- İçişleri Bakanlığı'ndaki kapsamlı reformların (polis reformu da dahil) pratikte uygulanması,
- AB'nin entegre sınır yönetiminin geliştirilmesi çabalarının da bir parçası olarak, bu ülkede sınır polisinin oluşturulması,
- Yerel polisin halkın güvenini kazanması
ve
- Komşu ülkelerle "polis etkinlikleri" konusunda işbirliğinin artırılması

olarak belirlenmiştir.³³⁹

Bu misyonda çeşitli AB ülkelerinden (Avusturya, Belçika, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İtalya, Litvanya, Letonya, Lüksembourg, Hollanda, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç ve İngiltere) ve AB üyesi olmayan bazı ülkelere (Norveç, İsviçre, Türkiye ve Ukrayna) gelen yaklaşık yüz elli uluslararası ve yüz kırk yerel personel görev yapmıştır. Bu çeşitlilik, görev alanların kendi ülkelerindeki deneyimlerini bu misyona taşımaları ve bilgi alışverişinde bulunmaları açısından büyük bir önem arz etmiştir.³⁴⁰

"Proxima", Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti yetkililerinin AB'den polis konusunda yardım talebinde bulunmaları üzerine planlanmış ve başlatılmıştır. AB misyonu faaliyetlerini, Ohrid Anlaşması ilkelerine uygun bir şekilde ve yerel

³³⁹Council of the European Union, "Council Joint Action 2003/681/CFSP of 29 September 2003 on the European Union Police Mission in the Former Yugoslav Republic of Macedonia"(EUPOL 'Proxima'), **Official Journal of the European Union**, 1.10.2003, L 249/66, <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/Council%20Joint%20Action%202003%20681%20CFSP.pdf>, (23. 04. 2006).

³⁴⁰European Union Police Advisory Team, "EUPOL PROXIMA" (Staff), <http://www.eu-pat.org/Proxima/2%20Organisation/eupolstaff.htm>, (19. 04. 2006).

yetkililerle sıkı işbirliği içinde sürdürmüştür. Proxima bir yıl için başlatılmış olsa da, Makedon Hükümeti'nin talebi üzerine, misyonun görevi bir yıl daha uzatılmıştır.³⁴¹

Proxima Operasyonu kapsamında üç temel program uygulanmıştır. Bunlar: “Barış ve Düzen”, “Sınır Polisi” ve “Organize Suçlar” programlarıdır. “Barış ve Düzen” programı, ülkede yaşayan halklarla polis arasındaki diyalogun geliştirilmesi ve polise güvenin artırılması amacıyla oluşturulmuştur. Bu kapsamda, güvenli bir ortamın oluşturulması ve yolsuzlukla mücadele de hedeflenmiştir. “Sınır Polisi” programı, sivil sınır polisi oluşturma amacıyla hazırlanmıştır. Bu kapsamda gerçekleştirilen etkinlikler sınır polisinin araştırma, sorgulama ve yönetim kabiliyetlerini geliştirme üzerine odaklanmıştır. “Organize Suçlar” programı ise, kriminal polisin performansını arttırmaya yönelik olarak organize suçların araştırılması ve bu alanda mücadele için geliştirilmiştir.³⁴²

“10 Eylül 2004’te Brüksel’de imzalanan “Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında Türkiye Cumhuriyetinin Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti’ndeki Avrupa Birliği Polis Misyonu’na (EUPOL-PROXIMA) Katılımına Dair Anlaşma”nın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun” 30. 03. 2006 tarihinde kabul edilmiştir.³⁴³ Proxima Operasyonu 14 Aralık 2005 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır.³⁴⁴ Görüldüğü gibi, Türkiye’nin Proxima’ya katılımı ile ilgili Kanun Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından operasyon bittikten sonra onaylanabilmiştir.

³⁴¹European Union Police Advisory Team, Proxima Mission, “**European Union Police Mission in the former Yugoslav Republic of Macedonia**” (Mission Background), <http://www.eupat.org/Proxima/1%20Mission/Missionbackground.htm>, (22. 04. 2006).

³⁴²European Union Police Advisory Team, “**Proxima Fact Sheet**”, Consolidation of Law and Order, Effective Democratic, Multi-ethnic Policing, <http://www.eupat.org/Proxima/3%20Info%20Centre/Fact%20sheets/Fact%20Sheet%20final%20EN.pdf>, (21. 04. 2006).

³⁴³Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, T. C. **Resmî Gazete**, 04. 04. 2006, <http://rega.basbakanlik.gov.tr/>, (03. 05. 2006).

³⁴⁴Council of the European Union, “**European Union Police Mission in the Former Yugoslav Republic of Macedonia**”, <http://ue.eu.int/showPage.asp?id=584&lang=en>, (20. 04. 2006).

SONUÇ

Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine girmesiyle birlikte “Soğuk Savaş Dönemi”nin sona ermesi, dünyada köklü değişimlere yol açmış ve komünizm, Batı için bir tehdit unsuru olma özelliğini yitirmiştir. Sovyetler Birliği'nden kopan ülkeler bağımsızlıklarını ilân etmeye başlayarak gelişmiş Batılı ekonomilere yetişebilmek ve çağın gerisinde kalmamak için hızlı bir “yeniden yapılanma” sürecine girmişler, parlamenter demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi sistemini benimsemişlerdir. Söz konusu bu ülkeler, öncelikli hedeflerini yakınlarındaki en güçlü sosyo-ekonomik oluşum olan AB'yle bütünleşme olarak belirlemişler ve bu hedefe ulaşabilmek için AB'nin desteğiyle hızlı ilerlemeler kaydetmişlerdir. Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Polonya, Litvanya, Estonya ve Letonya kısa zamanda AB'nin sosyo-ekonomik değerlerini benimseyerek birliğin son genişleme dalgası ile “AB üyesi” sıfatı kazanmışlardır. Romanya ve Bulgaristan ise, AB üyeliğine çok yaklaşmışlardır. Bu yeni genişleme dalgası Birliği güçlendirirken, aynı zamanda “Kıta” da barış ve güvenliğin sağlanmasına da katkıda bulunmaktadır. Keza AT/AB'nin kuruluşundaki ideal, Kıta'da bir daha asla savaşların yaşanmamasını sağlamaktır. AB, kendi çapında bu idealini gerçekleştirmiş ve üye ülkeler, II. Dünya Savaşı'nın bitiminden bu yana barış içinde varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Soğuk Savaş Dönemi sonrasında bu olumlu gelişmeler sürerken, Avrupa Kıtası'nın güney doğusunda yer alan Eski Yugoslavya'da ise büyük bir dram yaşanmış ve bununla birlikte, özellikle AB başta olmak üzere Dünya barışı ve dengeleri açısından yeni riskler ortaya çıkmıştır. Komünizm sisteminin çöküşüyle başlayan bağımsızlık hareketlerinden etkilenen Eski Yugoslavya cumhuriyetleri Federasyondan ayrılma eğilimine girmişler, dağılma sürecinde ve sonrasında yaşanan savaşlar yüz binlerce insanın hayatını kaybetmesine; evlerinden, vatanlarından ve işlerinden olmasına; ülke ekonomilerinin çökmesine yol açmıştır. Bu gelişmelerde en büyük rolü oynayanlar, Eski Yugoslavya'daki etnik çeşitliliği kullanarak güçlenmek isteyen ve halkları bu yolda kışkırtan politikacılar olmuştur. Federasyon çatısının

sağlam temellere oturtulamaması, sosyo-ekonomik sıkıntılar ve Soğuk Savaş Dönemi'nin sonlanmasıyla yaşanan bağımsızlık hareketlerinin bu federasyonu oluşturan cumhuriyetleri de etkilemesi, söz konusu politikacıların harekete geçmeleri ve halkları kışkırtmaları için zemin hazırlamıştır.

Uluslararası toplum, ilk başlarda, Avrupa Kıtası'nın en stratejik bölgelerinden birinde yaşanan bu gelişmeler karşısında çok kararlı bir tutum sergileyememiş, uluslararası camiada en fazla söz sahibi olan ABD ve NATO bile uzun zaman bölgedeki olaylara müdahale etme konusunda pasif kalmışlardır. AB ise, üyelerinin farklı tutumlar sergilemeleri ve dışışleri/ güvenlik konularındaki zayıflığı nedeniyle gerek dağılma sürecinde, gerekse dağılma sonrası yaşanan çatışmalar sırasında bölgeye karşı kararlı politikalar geliştirememiş ve bu durum birliğin itibar kaybetmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler, AB'yi dış politika süreçlerini gözden geçirmeye yöneltmiş ve 1993 Yılı'nda yürürlüğe giren "Maastricht Antlaşması"yla, daha önceden oluşturulan, ancak beklenen etkiyi sağlayamayan "Avrupa Siyasî İşbirliği", "Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası" hâline dönüştürülmüştür. Ancak, bu politika çerçevesindeki karar alma mekanizması uluslararası boyutta kaldığı için, Bosna-Hersek'te çıkan savaşa müdahale etme konusunda AB ülkeleri arasında yine uzlaşma sağlanamamıştır. Sonraları, karar alma konusunda daha fazla derinleşme sağlanmışsa da bu, Kosova'daki savaşa müdahale için de yeterli olmamış ve her iki savaş sırasında da AB, diplomatik arabuluculuk yapmaktan öteye gidememiştir. Bu savaşların ancak NATO'nun askerî müdahalesi ile bitmesi, bazı durumlarda salt diplomatik çabaların yeterli olmadığını göstermiştir. Bunun bilincine varan AB ülkeleri "Ortak Dışışleri ve Savunma Politikası"nın askerî yönlerini de geliştirme ihtiyacı duymuş ve bu hususta gün güne daha ileri boyutta kararlar almıştır.

II. Dünya Savaşı sonrası çok karamsar bir ortamın hakim olduğu Avrupa ülkelerinin günümüzde barışı temsil eden ve dünyada söz sahibi olan büyük bir birlik düzeyine ulaşabilecekleri savaş yıllarında asla akıllara gelmezdi. AB üyeleri kendi aralarında bu barış ortamını oluşturmalarına rağmen, Eski Yugoslavya cumhuriyetlerinde çıkan savaşlar sırasında gerekli tepkiyi gösterememeleri çok olumsuz bir tecrübe olmuş ve hayal kırıklığı yaratmıştır. AB, Bosna Savaşı'nın

ardından bu ülkeleri istikrara kavuşturma amacıyla “Rayamont Süreci” ve “Bölgesel Yaklaşım” gibi bir takım girişimler başlattıysa da bu çabalar istenilen etkiyi yaratamamış ve Kosova Savaşı’nın çıkması engellenememiştir.

AB üyeleri, bir an önce önlem alınmadığı takdirde bu bölgedeki çatışmaların kendileri ve hatta tüm dünya için risk faktörü teşkil ettiğinin bilincine vararak özellikle 1999’dan sonra bölgeye yönelik daha kapsamlı politikalar başlatmışlardır ve AB, günümüzde bu ülkeleri her yönden en çok destekleyen uluslararası kurum hâline gelmiştir. Yaşanan savaşlar sonucunda bitkin düşen Eski Yugoslavya cumhuriyetleri de AB’nin bu girişimlerine olumlu cevap vermişler ve AB’ye entegrasyon, bu ülkelerin öncelikli hedefleri hâline gelmiştir.

Eski Yugoslavya cumhuriyetlerindeki savaşların sonlandırılmasında, diplomatik girişimlerin NATO’nun düzenlediği askerî operasyonlarla desteklenmesiyle başarı sağlanması, AB’yi askerî açıdan da güçlenme eğilimine sokmuştur. Bu, birlik için bir bakıma “tedbir alma” yoludur. Ancak, kuruluş temelleri barış ve uzlaşmaya dayalı olan AB, her şeye rağmen halen, “askerî müdahaleleri” kısa vadeli ve geçici çözümler olarak değerlendirmiş ve bu nedenle “Batı Balkanlar” için, tepkisel ve krize müdahale ile cevap veren politikaların yerine, sorunların kaynaklandığı faktörlerin teşhis edilerek daha radikal ve kalıcı çözümler içeren politikalar geliştirmeye yönelmiştir. AB, bu politikaları desteklemek üzere bölgede bazı askerî ve polis misyonları görevlendirdiyse de, bu etkinlikler de tamamen barışı sağlamaya yöneliktir ve güç kullanma eğilimi içermemektedirler.

AB’nin öncülüğünde, Eski Yugoslavya cumhuriyetlerinin de dahil olduğu GDA için başlatılan ilk kapsamlı girişim kırktan fazla ülke ve uluslararası örgüt tarafından 10 Haziran 1999’da imzalanan “İstikrar Paketi” olmuştur. Bu girişimin hedefleri arasında Eski Yugoslavya cumhuriyetlerinin yanında Bulgaristan ve Romanya da yer almaktadır. “İstikrar Paketi” nin uygulanması, bölgede kalıcı barışın sağlanması; demokrasi ve insan haklarının geliştirilmesi; işbirliğinin ilerletilmesi; güvenliğin sağlanması ve ekonomik refahın artırılması gibi hedeflerin

gerçekleştirilmesine yönelik olarak başarıyla devam etmektedir. Bu pakt içinde AB'nin, koordine edici rolü bakımından önemli bir ağırlığı vardır.

“İstikrar Paketi”nin başarılı olmasına ve hedef ülkelerin AB'ye entegrasyonunu desteklemesine rağmen AB, Eski Yugoslavya cumhuriyetleri ve Arnavutluk'la da, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile geliştirdiği ilişkilere benzer ilişkilerin geliştirilmesine ve ileride bu ülkelerin de kendi yapısı içinde yer almalarına yol açacak yeni bir süreç oluşturmaya karar vermiş ve 24 Kasım 2000 tarihinde “Batı Balkanlar” a yönelik olarak “İstikrar ve Ortaklık Süreci”ni başlatmıştır.

İstikrar ve Ortaklık Süreci, her bir ülkeyi kendi özellikleri ve gelişimi çerçevesinde değerlendiren, destekleyen ve “koşulluluk” prensibine dayanan bir politikadır. Nihai hedef “tam üyelik”tir. Bu hedefe ulaşmak için tüm ülkelerin “Kopenhag Kriterleri” ni gerçekleştirmeleri ve bunun yanında, bölgesel işbirliğine katılmaları; ICTY'yle işbirliği yapmaları ve mültecilerin geri dönmelerini sağlamaları beklenmektedir. AB, bu ülkeleri her konuda desteklemekte ve kaydettikleri ilerlemeleri “İstikrar ve Ortaklık Süreci Yıllık Raporları” ile değerlendirmektedir. “Kopenhag Kriterleri”ni karşılayan ülkelerle “İstikrar ve Ortaklık Müzakereleri” açılmakta ve bu müzakerelerin sonuçlanarak “İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları”nın imzalanması için ise daha ileri koşullar (özellikle ekonomik) öne sürülmektedir. İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları'nı imzalayan ülkeler artık “üyelik” sürecinde ileri bir düzeye gelmiş sayılmakta ve kendilerine sunulan yol haritasına göre ilerlemektedirler.

Günümüzde Eski Yugoslavya cumhuriyetlerinin geldikleri noktada genel bir durum değerlendirmesi yapıldığında, bu ülkelerin Kosova'daki savaşın bittiği 1999 yılından bu yana geçen kısa süre zarfında, özellikle Avrupa Birliği'nin başlattığı girişimler ve politikalar sayesinde çok olumlu gelişmeler kaydettikleri ortadadır. Söz konusu girişimlerin başlatılmamış olduğu düşünüldüğünde, bu ülkelerin bu kadar kısa sürede toparlanmalarının ve savaş yıllarına göre bu kadar ilerleme kaydetmelerinin söz konusu olamayacağı açıktır. Bölgedeki savaşlar NATO

operasyonları sayesinde sona ermiştir ve savaş yıllarının ardından bölge ülkelerinde kaydedilen olumlu gelişmelere bir çok ülkenin ve uluslararası organizasyonun katkısı vardır. Buna rağmen AB, askerî, siyasî ve ekonomik boyutlarda başlattığı girişimlerle bölgede baş aktör konumuna gelmiş ve bölge ülkelerini kendi yapısına entegre etme girişimleri başlatarak ve “potansiyel adaylar” olarak tanımlayarak bu ülkeleri barış, işbirliği ve modernleşme yolunda ilerlemeleri için cesaretlendirmiştir. AB’nin bu rolü, başta ABD olmak üzere bölgedeki çabaları destekleyen tüm ülkeler açısından kabul görmekte ve desteklenmektedir. AB’yle entegrasyon sürecinde ve diğer ülkelerin/uluslararası kuruluşların da katkılarıyla Eski Yugoslavya cumhuriyetlerinde kaydedilen en çarpıcı gelişmeler şu şekilde sıralanabilir:

Günümüzde Eski Yugoslavya cumhuriyetlerinin her biri;

- demokratik yollarla iktidara gelen liderler tarafından yönetilmekte,
- demokratik kurumsallaşmayı gerçekleştirmekte,
- insan/azınlık hakları konusunda ilerlemekte,
- serbest piyasa ekonomisi koşullarını oluşturmakta,
- savaş sırasında evlerini bırakmak zorunda kalan mültecilerin geri dönüşlerini sağlamakta,
- savaş suçlularının yargılanması konusunda ICTY’yle işbirliği yapmakta,
- kendi aralarındaki sorunları barışçıl yöntemlerle çözmeye çalışmakta ve işbirliğini ilerletmekte,
- yakın geçmişte birbirleriyle çatışma ve savaş hâlinde olmalarına rağmen günümüzde birbirlerine sayısız resmî ziyaretler gerçekleştirmekte; ortak konferanslar düzenlemekte; sivil toplum örgütleri düzeyinde işbirliği yapmakta; ortak askerî faaliyetler gerçekleştirmekte; serbest ticaret anlaşmaları yapmakta; sınırların kontrolü, kaçakçılık, uluslararası terörizm ve organize suçlar gibi konularda ortak çalışmakta,
- gelişmiş AB hukuk sistemleri ve AB müktesebatı paralelinde yasal düzenlemeler yapmaktadırlar.

AB ile Eski Yugoslavya cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerin bu ülkelere günümüze kadar gerçekleşmiş ve geleceğe yönelik katkıları bakımından şu değerlendirmeler yapılabilir:

- Balkanlar'da çatışmalara yol açan temel problem olan aşırı milliyetçiliği engellemenin en etkili yollarından birisi, bölge ülkeleri arasında ortak ekonomik ve politik bakış açıları geliştirmektir. İşbirliği ve ortak menfaat alanları genişledikçe, bu ülkeler birbirlerine karşı giderek daha olumlu tavırlarla yaklaşacak ve böylece aralarındaki çatışma alanları da daralacaktır. Nitekim, AB'nin de aynı anlayış temellerinde kurulmuş ve gelişmiş olduğu unutulmamalıdır. Zaman zaman aksamalar olsa da savaşların sona erdiği yıllarla mukayese edildiğinde bu ülkeler arasındaki çatışmaların engellenmesi ve işbirliği konularında çok önemli ilerlemeler kaydedildiği açıktır.
- Batı Balkan ülkeleri Avrupa'nın bir parçasıdır ve bir çok AB üyesi ile sınır komşusudur. Bu bakımdan bölgede istikrar ve güvenliği sağlamak AB'nin en öncelikli dış politika hedeflerinden birisi olmuştur. Bu ülkelerin etnik doku bakımından kendilerine özgü yapıları ve homojenliğin sağlanamaması bir risk faktörü olsa da, barış ve istikrar temellerinde kurulan AB gibi bir oluşumda yer almaktaki kararlılıkları ve bu ülkeleri potansiyel aday ilân eden AB'nin, barışın kesin olarak sağlanması şartını öne sürmesi zamanla etnik sorunların tehlike yaratma gücünü azaltacaktır. Etnik köken farklılıklarından kaynaklanan aşırı milliyetçi duygular genelde, insanların dahil oldukları etnik toplulukların içinde yaşadıkları sosyo-ekonomik koşullardan, sahip oldukları özgürlüğün derecesinden, kullandıkları haklardan kaynaklanan tatminsizlikle beraber ortaya çıkmaktadır. Etnik köken, din ve dil farklılıkları gözetilmeksizin halkın refah seviyesinin yükseltilmesi ve eşit imkânlarla sahip olmalarının sağlanması Eski Yugoslavya cumhuriyetlerinde yaşayan halklar için özel bir önem taşımaktadır. Bu halklara her bakımdan eşit muamele görecekları ve eşit koşullarda yaşayacakları bir ortam sunulduğunda, aralarındaki farklılıklar giderek problem olmaktan çıkacaktır. Bunun sağlanabilmesi için öncelikle, Bölge ülkelerinin ve bu ülkelerdeki çeşitli etnik

grupların yaşadıkları bölgelerin ekonomik durumlarının iyileştirilmesi ve aralarındaki gelişmişlik farkının giderilmesi gerekmektedir. Bu yaklaşım temelinde AB, bu ülkelerin ekonomik gelişimlerini desteklemek için çok çaba harcamakta, çeşitli programlar altında milyarlarca Avro tutarında yardımlarda bulunmakta ve “Bağımsız Ticarî Tedbirler”le bölge ülkelerinin AB’nin pazarına girişini sağlayarak genel anlamda bölgenin ekonomik kalkınmasına büyük katkıda bulunurken aynı zamanda doğrudan yabancı yatırımı da teşvik etmektedir.

- Bölgede demokrasi ve azınlık/insan haklarının garanti altına alınması çok büyük önem teşkil etmektedir. AB, bu ülkelere yönelik politikalarını özellikle Bölgenin bu ihtiyaçlarını dikkate alarak geliştirmektedir. AB’nin bu ülkelerle ilgili temel hedefi savaş riskini tamamen ortadan kaldırmaktır. Bunun başarılması için zaman, çaba ve uluslararası destek gerekmektedir. Bu bağlamda, doğal olarak en büyük çabayı bölge ülkelerinin göstermeleri esastır. II. Dünya Savaşı sırasında kanlı çarpışmalar yaşayan ülkelerin AB çatısı altında barış ve huzur içinde yaşamaları bu ülkeler için de örnek teşkil etmektedir. AB, Batı Balkan ülkelerine yaptığı ekonomik yardımların yanı sıra, Bölgede üstlendiği askerî operasyonlar ve polis misyonlarıyla belli ölçüde başarı sağlamıştır.
- AB potansiyel aday ilân ettiği Eski Yugoslavya cumhuriyetlerini adil bir biçimde desteklemekte ve bu ülkelerin çabalarını titizlikle değerlendirmektedir. Eski Yugoslavya cumhuriyetlerinden biri olan Slovenya’nın, etnik yapısının diğerlerine göre daha homojen olması bakımından avantajlı olması bir yana; bu ülkenin insan hakları, demokratikleşme, ekonomik reformlar, azınlık hakları, bölge ülkeleriyle işbirliği gibi konularda kısa sürede çok büyük ilerlemeler kaydetmesi ve günümüzde AB üyesi konumuna gelmiş olması, diğer bölge ülkeleri için de olumlu bir örnek teşkil etmektedir. Bu, AB’nin “üyelik” yolundaki her bir ülkenin kaydettiği gelişmeleri bire bir değerlendirme prensibinin de hakkaniyetle uygulandığını göstermektedir.

- Eski Yugoslavya cumhuriyetlerinin tümünün AB'yle bütünleşme yolunu seçmiş olmaları ve bu yolda hızla ilerlemeleri hem kendi aralarındaki barışı sağlama, hem de dünya barışı açısından çok önemlidir.
- Uluslararası ilişkilerde ağırlıkları olan ülkeler ve kurum/kuruluşlar da Batı Balkanlar'da AB'nin rolünün önemini vurgulamakta ve Bölgede gösterdiği çabaları desteklemektedirler. ABD ve NATO bu bölgedeki etkinliklerini azaltma eğilimine girerken, AB giderek daha fazla sorumluluk üstlenmiştir.

ÖZET

ESKİ YUGOSLAVYA CUMHURİYETLERİNİN YENİDEN YAPILANMASINDA AB’NİN ROLÜ

Bu çalışmanın amacı; özellikle 90’lardan günümüze, Avrupa Topluluğu (AT) /Avrupa Birliği’nin (AB), Batı Balkanlar’a yönelik politikaları kapsamında, Yugoslavya’nın dağılmasından sonra kurulan yeni devletlerle ilişkilerinin ve bu ülkelerin yeniden yapılanma süreçleri çerçevesinde barış, istikrar, demokratikleşme ve ekonomik gelişimlerine katkısının ortaya konulmasıdır. Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’nin 1991’de dağılma dönemine girmesinin ardından, bu topraklarda savaşlar yaşanırken, dünya ülkeleri ve uluslararası toplum zamanında gereken müdahaleyi gerçekleştirememişlerdir. NATO’nun Bosna-Hersek ve Kosova’daki savaşlara müdahalesine kadar çok büyük kayıplar verilmiştir. AT/AB ise ilk başlarda, üyelerinin farklı tutumlar sergilemiş olmalarından dolayı pasif kalmış ve bu, Birliğin dış politikasında itibar kaybetmesine yol açmıştır. AT/AB’nin bu itibar kaybı ve kendi güvenliğinin giderek tehlikeye girmesi, üyelerini “Ortak Dış ve Güvenlik Politikası”nı geliştirmeye yöneltmiştir. Bu kapsamda AT/AB, özellikle 90’ların sonlarında Batı Balkan’lara yönelik kapsamlı politikalar başlatmıştır. Günümüzde AB’nin bölgeye yönelik çabaları “İstikrar ve Ortaklık Süreci” çerçevesinde devam etmekte ve Eski Yugoslavya cumhuriyetleri bu süreçte çok olumlu ilerlemeler kaydetmektedir.

Anahtar Sözcükler: Batı Balkanlar, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti , Yeniden Yapılanma, Avrupa Birliği, İstikrar ve Ortaklık Süreci.

ABSTRACT

THE ROLE OF THE EUROPEAN UNION IN THE RECONSTRUCTION OF THE FORMER YUGOSLAVIAN REPUBLICS

The purpose of this study is to scrutinize European Community's (EC) /European Union's (EU) relations with the new states that have emerged on the territory of former Yugoslavia after "disintegration" and its contribution to their peace, stability, democracy and economical development in the process of reconstruction, with respect to its politics towards the Western Balkans. During the desperate conflicts and wars which broke out after the beginning of disintegration of Federal Republic of Yugoslavia in 1991, the International Community did not take required actions on time. The states suffered big losses and too many lives were lost until NATO intervention to the wars in Bosnia-Herzegovina and Kosova. In the beginning, EU/EC remained divided over the issue of intervention because there was a lack of consensus between its members and it lost its credibility on foreign and security policy. When its security began to be threatened, EU decided to develop its "Common Foreign and Security Policy". In this scope EU initiated comprehensive policies towards the "Western Balkans" in the end of 90's. At present, EU efforts on the region continue in the scope of "Stability and Association Process" and the Former Republics of Yugoslavia are progressing very well in this process.

Key Words: Western Europe, The Socialist Federal Republic of Yugoslavia, Reconstruction, European Union, Stability and Association Process.

KAYNAKÇA

BELGELER

Assembly of Western European Union, The Interparliamentary European Security and Defence Assambly (Fifty-First Session), “**The European Union in the Balkans: Althea and the Other Operations**” (Document A/1919), Brussels, 07 December 2005,

<http://www.assemblyweu.org/en/documents/sessions_ordinaires/rpt/2005/1919.pdf>

Central Intelligence Agency, **The World Factbook** , Macedonia, (güncellenme tarihi: 10 Ocak 2006),

<<http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/mk.html>>

Commission of the European Communities, “**Communication from the Commission on the preparedness of Serbia and Montenegro to negotiate a Stabilisation and Association Agreement with the European Union**” COM (2005) 476 final, Brussels, 12.04.2005,

<http://europa.eu.int/comm/enlargement/serbia__montenegro/serbia__montenegrokey_documents.htm>

Commission of the European Communities, “**Communication from the Commission, Commission Opinion on the application from the former Yugoslav Republic of Macedonia for membership of the European Union**”, COM (2005) 562, Brussels, 09. 11. 2005,

<http://europa.eu.int/comm/enlargement/fyrom/eu_relations.htm>

Council of the European Union, Cologne European Council, Annex III of the Presidency Conclusions, “**Presidency Report on Strengthening of the Common European Policy on Security and Defence**” (Introduction), 3-4 June 1999,

<<http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/Cologne%20European%20Council%20%20Annex%20III%20of%20the%20Presidency%20conclusions.pdf>>

Council of the European Union, Santa Maria Da Feira European Council, **Presidency Conclusions**, “**V. External Relations / Western Balkans**”, 19 and 20 June 2000, <http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00200-r1.en0.htm>

Council of the European Union, “Council Joint Action 2003/681/CFSP of 29 September 2003 on the European Union Police Mission in the Former Yugoslav Republic of Macedonia”(EUPOL ‘Proxima’), **Official Journal of the European Union**, 1.10.2003, L 249/66,

<<http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/Council%20Joint%20Action%202003%20681%20CFSP.pdf>>

Council of the European Union, “**EU military operation in Bosnia and Herzegovina**”, EU Council Secretariat Factsheet, ATH/07 December 2005, <<http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/051210Althea7.pdf>>

Council of the European Union, “**Council Decision of 30 January 2006 on the principles, priorities and conditions contained in the European Partnership with Serbia and Montenegro including Kosovo as defined by the United Nations Security Council Resolution 1244 of 10 June 1999 and repealing Decision 2004/520/EC**” (2006/56/EC), Brussels, 30 January 2006, <http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=32006D0056&model=guichett>

Council of the European Union, “**Council Conclusions on Western Balkans.**”, 2719th External Relations Council Meeting, Brussels, 20 March 2006, <http://www.eu2006.at/en/News/Council_Conclusions/2003Balkan.pdf>

European Commission, **Cards Strategy Paper Croatia (2002-2006)**, <http://ec.europa.eu/comm/enlargement/cards/pdf/publications/croatia_strategy_paper.pdf>

European Commission, “**Bosnia and Herzegovina 2005 Progress Report, Political Situation- General Evaluation**” {COM (2005) 561 final}, SEC (2005) 1422, Brussels, 9 November 2005, <http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2005/pdf/package/sec_1422_final_en_progress_report_ba.pdf>

European Commission, “**Kosovo (under UNSCR 1244) 2005 Progress Report**”, {COM (2005) 561 final}, SEC (2005) 1423, Political Situation, Brussels, 9 November 2005, <http://Europa.eu.int/comm/enlargement/report_2005/pdf/package/sec_1423_final_en_progress_report_ks.pdf>

European Commission, “**2005 Progress Report for Croatia**” {COM (2005) 561 final}, SEC (2005) 1424, Brussels, 9 November 2005, <http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2005/pdf/package/sec_1424_final_en_progress_report_hr.pdf>

European Commission, “**Proposal for a Council Decision on the Principles, Priorities and Conditions Contained in the European Partnership with the former Yugoslav Republic of Macedonia**” {SEC (2005) 1425}, Brussels, 2005, <http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2005/pdf/com_557_final_mk_partnership/com_557_final_en_mk_partnership.pdf>

Federation of American Scientists, Congressional Research Service [CRS] Reports Military and National Security, “**Macedonia:Country Background and Recent Conflict**” (Congressional Research Service Report for Congress), 07 November 2001, <<http://www.fas.org/man/crs/RL30900.pdf>>

NATO, “**NATO-EU Security Co-Operation**”, NATO Parliamentary Assambly, Committee Report, 2005 Annual Session,
<<http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=675>>

Office of the High Representative and EU Special Representative, “**OHR Mission Implementation Plan**”, 07. 03. 2005,
<http://www.ohr.int/ohr-info/ohrmip/default.asp?content_id=34144>

St Antony’s College, University of Oxford, “**EU Conditionality in the Balkans**”(Background Paper), South Eastern Studies Programme Workshop, Oxford, 22 November 2002,
<<http://www.sant.ox.ac.uk/esc/esc-lectures/Conditionality-background.pdf>>

Stability Pact for South Eastern Europe, “**Cologne Document**”, 10 June 1999,
<<http://www.reliefweb.int/rw/rwb.nsf/db900SID/MHII68JCFA?OpenDocument>>

Stability Pact for South Eastern Europe, “**Annual Report 2005**”,
<<http://www.stabilitypact.org/rt/RT%20Prague-AR2005%20final.pdf>>

The European Commission’s Delegation to the Former Yugoslav Republic of Macedonia, “**The Stabilisation and Association Agreement with FYR Macedonia**”, MEMO/01/127 , Brussels, 6 April 2001,
<http://www.delmkd.cec.eu.int/en/eu_and_fyrom/agreements.htm>

United Nations Interim Administration Mission in Kosova, “**Kosova Geçici Öz-Yönetim Anayasal Çerçevesine İlişkin 2001/9 Sayılı Yönetmelik**”, 15. 05. 2001,
<www.unmikonline.org/pub/misc/FrameworkPocket_TUR.pdf>

University of Oxford, St Antony’s College, “**EU Conditionality in the Balkans**” (Background Paper), South Eastern Studies Programme Workshop, 22 November 2002.

US Department of State, **Summary of The Dayton Peace Agreement**, General Framework, Fact Sheet released by the Bureau of Public Affairs, 11. 12. 1995,
<www.state.gov/www/regions/eur/bosnia/>

KİTAPLAR

Akşin, Sina ve Melek Fırat (eds.), **Balkanlar**, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1993.

Bağcı, Hüseyin, **Güvenlik Politikaları ve Risk Analizi Çerçevesinde Balkanlar (1991- 1993)**, Ankara, Dış Politika Enstitüsü, 1994.

Bernnet, Christopher, **Yugoslavia's Bloody Collapse: Causes, Course and Consequences**, London, Hurst and Company, 1995.

Burg, L., Steven and Paul S. Shoup, **The War in Bosnia Herzegovina**, New York, M.E. Sharpe, 2000.

Chandler, David, **Bosnia: Faking Democracy After Dayton**, London, Pluto Press, 2000.

Cohen, Lenard J., **Broken Bonds: Yugoslavia's Disintegration and Balkan Politics in Transition**, Oxford, Westview Press, 1995.

Crampton, R., J., **The Balkans Since The Second World War**, London, Longman, 2002.

Crnobrnja, Mihailo, **The Yugoslav Drama**, Quebec, McGill-Queen's University Press, 1994.

Cviic, Christopher, **Remaking the Balkans**, London, Royal Institute of International Affairs, 1995.

Danchev, Alex and Thomas Halverson (eds.), **International Perspectives on the Yugoslav Conflict**, London, Macmillan Pres Ltd., 1996.

Danforth, Loring, M., **Ethnic Nationalism in a Transnational World**, Princeton University Press, 1995.

Danopoulos, Constantine, P. and Kostas G. Messas (eds.), **Crisis in the Balkans: Views from the Participants**, Oxford, Westview Press, 1997.

Davies, Peter, Siani, **International Intervention in the Balkans Since 1995**, Wiltshire, 2003.

Dedeoğlu, Beril (ed.), **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, İstanbul, Boyut Yayınları, 2003.

Dyker, David, A. and Ivan Vejvoda, (eds.), **Yugoslavia and After: A Study in Fragmentation, Despair and Rebirth**, New York, Addison Wesley Longman, 1996.

Ehrhart, Hans-Georg and Albrecht Schnabel (eds.), **The Southeast European Challenge: Ethnic Conflict and the International Response**, Baden-Baden, Nomos Verl.-Ges., 1999.

Friedman, Francine, **Bosnia and Herzegovina: A Polity on the Brink**, London, Routledge, 2004.

Fyson, George (ed.), **The Truth About Yugoslavia: Why Working People Should Oppose Intervention**, New York, Pathfinder, 1993.

Gallagher, Tom, **The Balkans After the Cold War: From Tranny to Tragedy**, New York, Routledge, 2003.

Gürkan, İhsan, **İkinci Dünya Savaşından Günümüze Değın Balkanlar**, Ortadoğı Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993.

Hall, Derek and Darrick Danta, **Reconstructing the Balkans: a Geography of the New Southeast Europe**, New York, Wiley, 1996.

Horowitz, Donald, L., **Ethnic Groups in Conflict**, Berkeley, University of California Press, 1985.

Ivanov, Andrey, **The Balkans Divided: Nationalism, Minorities and Security**, Frankfurt, Euro-Atlantic Security Studies, Peter Lang, 1996.

Jelavich, Barbara, **History of Balkan**, New York, Cambridge University Press, 1983.

Kecmanovic, Dusan, **Ethnic Times: Exploring Ethnonationalism in the Former Yugoslavia**, Westport, Praeger, 2002.

Klemencic, Matjaz and Mitja Zagar, **Ethnic Diversity Within Nations: The Former Yugoslavia's Diverse Peoples**, California, ABC-CLIO, 2003.

Kohn, Hans, **Panislavizm ve Rus Milliyetçiliğı**, çev. Ağah Oktay Güner, Ankara, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1991.

Kuçi, Hajredin, **Independence of Kosova: Stabilizing or Destabilizing Factor in the Balkan?**, Houston, Jalifat Group, 2005.

Magas, Branka and Ivo Zani'c (eds.), **The War in Croatia and Bosnaia-Herzigova**, London, The Bosnian Institute, Frank Cass, 2001.

Malcolm, Noel, **Kosova: Balkanları Anlamak İçin**, çev. Özden Arıkan, İstanbul, Sabah Kitapları, 1998.

Marcovitz, Hal, **The Balkans: People in Conflict**, Philadelphia, Chelsea House, 2000.

Meier, Viktor, **Yugoslavia: a History of Its Demise**, New York, Routledge, 1999.

Özdoğan, Günay, G., ve Kemâli Saybaşı (ed.), **Balkans: A Mirror of the New International Order**, Marmara University Department of International Relations, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1995.

Özfatura, M., Necati, **Hedefteki Ülke Kosova**, İstanbul, İzci Yayınları, 1998.

Poulton, Hugh, **Balkanlar: Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1993.

Ramet, Sabrina, P., **Balkan Babel: The Disintegration of Yugoslavia**, Colorado, Westview Pres, 1999.

Samary, Catherina, **Parçalanın Yugoslavya: Bosna'da Etnik Savaş**, çev. Bülent Tanatar, İstanbul, Yazın Yayıncılık, 1995.

Selver, Mustafa, **Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003.

Spencer, Meta (ed.), **The Lessons of Yugoslavia: Research on Russia and Eastern Europe**, London, Elsevier Science, 2000.

Stavrianos, L., S., **The Balkans Since 1453 with a new introduction**, London, Hurst & Company, 2000.

Tanter, Raymond and John Psarouthakis, **Balancing in the Balkans**, New York, Al. St. Martin's Press, 1999.

Tritle, A., Lawrence (ed.), **Balkan Currents: Studies in the History, Culture and Society of a Divided Land**, Los Angeles, The Basil P. Caloyeras Center for Modern Greek Studies, Loyola Marymount University, 1994.

White, George, W., **Nationalism and Territory: Constructing Group Identity in Southeastern Europe**, Lanham, MD, Rowman & Littlefield, 2000.

Yerasimos, Stefanos, **Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995.

MAKALELER

Akşin, Sina ve Melek Fırat, “İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar”, **Balkanlar**, İstanbul, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, 1993, ss. 97-125.

Bougarel, Xavier, “Bosnia and Herzegovina: State and Communitarianism”, **Yugoslavia and After: A Study in Fragmentation, Despair and Rebirth**, David, A., Dyker and Ivan Vejvoda (eds.), New York, Addison Wesley Longman, 1996, ss. 87-115.

Buzov, Snjezana, “The Problem of Muslims in Non-Muslim States of the Balkans: Bosnians, Albanians and Others”, **Balkan Currents: Studies in the History, Culture and Society of a Divided Land**, Lawrence, A., Tritle (ed.), Los Angeles, The Basil P. Caloyeras Center for Modern Greek Studies, Loyola Marymount University, 1998, ss. 33-45.

Chapman, Michael, “Slovenian National Identity Exemplified”, **Reconstructing The Balkans**, Derek Hall and Darrick Danta (eds.), New York, John Wiley and Sons, 1996, ss. 109-114.

Cviic, Christopher, “Croatia”, **Yugoslavia and After: a Study in Fragmentation, Despair and Rebirth**, David A. Dyker and Ivan Vejvoda (eds.), New York, Longman Publishing, 1996, ss. 196-210.

Cviic, Christopher, “Slovene and Croat Perspectives”, **International Perspectives on the Yugoslav Conflict**, Alex Danchev and Thomas Halverson (eds.), London, Mac Millan Pres Ltd., 1996, ss. 115-133.

Çakmak, Haydar, “Balkanlar”, **Balkan Araştırmaları**, Trakya Üniversitesi Balkan Uygulama ve Araştırma Merkezi, Nisan 1998, cilt 1, sayı 1, ss. 1-11.

Danopoulos, Constantine P. and Kostas G., Messas, “Ethnonationalism, Security and Conflict in the Balkans”, **Crisis in the Balkans: Views from the Participants**, Constantine P. Danopoulos and Kostas G., Messas (eds.), Westview Press, 1997, ss. 1-18.

Dedeoğlu, Beril, “Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci I: Tarihsel Birikimler”, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Beril Dedeoğlu (ed.), İstanbul, Boyut Yayınları, 2003, ss. 17-39.

Emmert, A., Thomas, “The Serbian View of History: A Tightrope Between Reality and Illusion”, **Balkan Currents: Studies in the History, Culture and Society of a Divided Land**, Lawrence A. Tritle, (ed.), Los Angeles, The Basil P. Caloyeras Center for Modern Grek Studies, Loyola Marymount University, 1994, ss. 17-32.

Fraze, Charles, A., "Religions As The Basis For Balkan Ethnicity", **Balkan Currents: Studies in the History, Culture and Society of a Divided Land**, Lawrence, A. Tritle (ed.), Los Angeles, The Basil P. Caloyeras Center for Modern Greek Studies, Loyola Marymount University, 1998, ss. 5-16.

Fyson, George and Jonathan Silberman, "Roots of the Conflict.", **The Truth About Yugoslavia: Why Working People Should Oppose Intervention**, New York, Pathfinder, 1993, ss. 34-50.

Glenny, Misha, "Migration Policies of Western European Governments and the Fight Against Organised Crime in SEE", **Journal of Southeast European & Black Sea Studies**, May 2004, cilt 4, sayı 2, ss. 250-256.

Gosar, Anton, "Slovenian Responses to New Regional Development Opportunities", **Reconstructing The Balkans**, Derek Hall and Darrick Danta (eds.), New York, John Wiley and Sons, 1996, ss. 99-108.

Hall, Derek and Darrick Danta, "Contemporary Balkan Questions: the Geographic and Historic Context.", **Reconstructing The Balkans**, Derek Hall and Darrick Danta (eds.), New York, John Wiley and Sons, 1996, ss. 15-32.

Hall, Derek, "Albanian Identity and Balkan Roles", **Reconstructing The Balkans**, Derek Hall and Darrick Danta (eds.), New York, John Wiley and Sons, 1996, s. 119-133.

Karakostanoglou, Veniamin, "The Kosova Question: Starting and Concluding The Yugoslav Crisis?", **Balkan Currents: Studies in the History, Culture and Society of a Divided Land**, Lawrence A. Tritle (ed.), Los Angeles, The Basil P. Caloyeras Center for Modern Grek Studies, Loyola Marymount University, 1994, ss. 47-58.

Keane, Rory, "European Security and Defence Policy: From Cologne to Sarajevo", **Global Society**, cilt 19, sayı 1, January 2005, ss. 89-103.

Keane, Rory, "The Partnership-Conditionality Binary in the Western Balkans: Promoting Local Ownership for Sustainable Democratic Transition", **Cambridge Review of International Affairs**, July 2005, cilt 18, sayı 2, ss. 247-257.

Kipp, Jacob W. and Timothy L. Thomas, "International Ramifications of Yugoslavia's Serial Wars: the Challenge of Ethno-national Conflicts for a Post-Cold-War European Order.", **European Security**, Winter 92, cilt 1, sayı 4, ss. 146-193.

Lightburn, David, "Güvenlik için Çözüm Yolları", **NATO Dergisi**, Kış 2000-2001, ss.12-15.

Maliqi, Shkelzen, "The Albanian Movement in Kosova", **Yugoslavia and After: A Study in Fragmentation, Despair and Rebirth**, David A. Dyker and Ivan Vejvoda (eds.), New York, Addison Wesley Longman Publishing, 1996, ss. 138-154.

Minchev, Ognyan, "The Balkans After Milosevic: Happy End Postponed?", Bulgaria, **Institute for Regional and International Studies Quarterly Policy Report**, 2000, ss. 7-26.

Öztürk, Osman, Metin, "Türk Dış Politikasında Balkanlar", **Balkan Diplomasisi**, Ankara, ASAM Yayınları, 2001, ss. 2-3.

Papadimitriou, Dimitris, "The EU's Strategy in the Post-Communist Balkans", **Journal of Southeast European & Black Sea Studies**, Frank Cass, Sept. 2001, cilt 1, sayı 3, ss. 69-94.

Pusich, M., Scott, "The Case for Regionalism in Croatia", **Reconstructing the Balkans**, Derek Hall and Darrick Danta, (eds.), New York, John Wiley and Sons, 1996, ss. 53-66.

Simic, Predgrad, "Yugoslavya Krizinin Dinamikleri", **Avrasya Dosyası**, Sonbahar, 1996, ss. 13-32.

Spencer, Metta, "What Happened in Yugoslavia?", **The Lessons of Yugoslavia: Research On Russia and Eastern Europe**, Metta Spencer (ed.), London, Elsevier Science, 2000, ss. 3-46.

Stefanova, Radoslava, "New Security Challenges in the Balkans", **Security Dialogue**, J. Peter Burgess (ed.), London, Sage Publications, June 2003, cilt. 34, sayı 2, ss. 169-182.

Teokarevic, Jovan, "Neither War nor Peace: Serbia and Montenegro", **Yugoslavia and After: A Study in Fragmentation, Despair and Rebirth**, David A. Dyker and Ivan Vejvoda, (eds.), New York, Longman Publishing, 1996, ss. 179-186.

Terzi, Özlem, "The Next Enlargement of the EU: Balkans and Where Turkey Stands", **Turkish Review of Balkan Studies**, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Yıllığı, İstanbul, 2004/9, ss. 229-266.

Treadway, John D., "Of Shatter Belts and Powder Kegs: A Brief Survey of Yugoslav History", **Crisis in the Balkans: Views from the Participants**, Constantine P., Danopoulos ve Kostas G., Messas (eds.), Colorado, Westview Press, 1997, ss. 19-46.

Triffonova, Elena, "Infrastructure Development in the SEE Region", **IRIS Quarterly Policy Report**, Summer/Autumn 2000, ss. 63-86.

Tziampiris, Aristotle, "Kosovo's Future Sovereignty: A Role for the European Union.", **Southeast European and Black Sea Studies**, May 2005, cilt 5, sayı 2, ss. 285-299.

Uzgel, İlhan, "Finishing The Unfinished Revolution: The Return of Yugoslavia To Europe", **Perceptions, Journal of International Affairs**, Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey, Center for Strategic Research, March - May 2001, cilt 6, sayı 1, ss. 151-165.

Vejvoda, Ivan, "Yugoslavia 1945-91", **Yugoslavia and After: A Study in Fragmentation, Despair and Rebirth**, David A. Dyker ve Ivan Vejvoda (eds), New York, Addison Wesley Longman Publishing, 1996, ss. 10-27.

White, W., George, "Emerging from the Yugoslav Vortex: Place and Its Role in Serbian Identity", **Reconstructing The Balkans**, Derek Hall and Darrick Danta (eds.), New York, John Wiley and Sons, 1996, ss. 39-52.

Williams, M., Allan, "The Balkans: A European challenge", **Reconstructing The Balkans**", Derek Hall and Darrick Danta (eds.), New York, John Wiley and Sons, 1996, ss. 211-226.

Yasamee, F., A., K., "Nationality in The Balkans: The Case of the Macedonians", **Balkans: A Mirror Of The New International Order**, Günay G. Özdoğan ve Kemâli Saybaşı, (eds.), Marmara University Department of International Relations, İstanbul, Eren Yayıncılık, 1995, ss. 121-132.

INTERNET KAYNAKLARI

Alpkaya, Gökçen, “Nato Müdahalesi Üzerine.”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, **Tartışma Metinleri Serisi**, No: 15, 15 Haziran 1999, <<http://politics.ankara.edu.tr/~alpkaya/kosova> >

Altes, Edy Korthals, “The Contribution of the EU to Peace and Security in an Unbalanced World”, **Pugwash Online Conferences on Science and World Affairs**, 15.01.2005, <www.pugwash.nl/EUForeignPolicy_EdyKAltes05.pdf>

Arhin, Antonela, “İstikrar Paktı: 2005 Yılında Sağlanan İlerlemeler”, **Southeast European Times**, Podgorica, 16. 01. 06, <<http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/articles/2006/01/16/reportage-01>>

Bechev, Dimitar, “**Between Enlargement and CFSP: the EU and the Western Balkans**”, LSE European Foreign Policy Conference, 2-3 June 2004, London School of Economics , <<http://www.lse.ac.uk/Depts/intrel/EFPC/Papers/Bechev.doc>>

Cameron, Fraser, “Europe, Yugoslavia and The Blame Game”, American Foreign Service Association, **Foreign Service Journal**, February 2000, <<http://www.afsa.org/fsj/feb00/cameron.cfm>>

Çelik, Bilgin, “Balkanlar’da Arnavut Sorunu.”, **Dokuz Eylül Üniversitesi, Kişisel Sayfalar**, Bilgin Çelik, Balkanlar, 24. 01. 2005, <<http://kisi.deu.edu.tr/bilgin.celik/Makale%201.html>>

Dimitrova, Svetla, “Dayton Barış Anlaşması BH’nin Önünü Açtı.”, **Southeast European Times**, Sofia, 14. 12. 2004, <<http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2004/12/14/feature-01> >

Erlanger, Steven, “The Dayton Accords: A Status Report”, **The New York Times on the Web**, June 10, 1996, <<http://www.nytimes.com/specials/bosnia/context/dayton.html>>

Grevi, Giovanni, Dov Lynch ve Antonio Missiroli, “**ESDP Operations**”, Institute for Security Studies, <<http://www.iss-eu.org/esdp/09-dvl-am.pdf>>

Görmez, Ahmet “Birleşmiş Milletler’in Kosova’daki Son Kışı.”, Ankara, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, **Akıl Defteri**, Başsayfa, 27. 10. 2005, <<http://ilef.ankara.edu.tr/akildefteri/yazi.php?yad=9222>>

Henderson, Stewart, “Yavaş ve Emin Adımlarla”, **Nato Dergisi**, Sonbahar 2002,
<www.nato.int/docu/review/2002/issue3/turkish/analysis >

<http://www.abcinfos.com>
(Association of Balkan Chambers)

<http://www.afsa.org>
(American Foreign Service Association)

<http://www.alb-net.com>
(The Albanian Connection)

<http://www.axisglobe.com>
(Axis Information and Analysis)

<http://www.assemblyweu.org>
(Assambly of WEU)

<http://www.auswaertigeamt.de>
(Federal Forreign Office, Germany)

<http://www.avsam.org>
(Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi)

<http://www.balcantrade.org>
(Balkan Regional Center for Trade Promotion)

<http://www.balkandevlopment.org>
(Center For Balkan Developement.)

<http://www.balkanpeace.org/index.html>
(The Centre for Peace in Balkans)

<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/1872070.stm>
(BBC News)

<http://www.bilimarastirmavakfi.org>
(Bilim Araştırma Vakfı.)

<http://www.bsec.gov.tr>
(Black Sea Economic Cooperation)

<http://www.cdsee.org>
(Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe)

<http://www.cia.gov>
(Central Intelligence Agency)

<http://www.ciaonet.org>
(Columbia International Affairs Online)

<http://www.coe.int>
(Council of Europe Legal Affairs)

<http://www.crisisgroup.org>
(International Crisis Group)

<http://www.delhrv.cec.eu.int>
(Delegation of the European Commission to the Republic of Croatia)

<http://www.delmkd.cec.eu.int>
(European Commission's Delegation to the former Yugoslav Republic of Macedonia)

<http://www.ear.eu.int>
(European Agency for Reconstruction)

<http://www.ebrd.com>
(European Bank for Reconstruction and Development)

<http://www.eu2006>
(Austria Presidency-2006)

<http://www.eudelyug.org>
(The European Commission's Delegation to Serbia and Montenegro)

<http://www.euforbih.org>
(EUFOR-Bosnia-Herzegovina)

<http://www.eupm.org>
(European Union Police Mission in Bosnia and Herzegovina)

<http://europa.eu.int>
(Europe, Gateway to the European Union)

<http://www.evropa.bg>
(Delegation of the European Commission to Bulgaria)

<http://www.delbih.cec.eu.int>
(The European Commission Delegation to Bosnia-Herzegovina)

<http://www.delmkd.cec.eu.int>
(The European Delegation to Macedonia)

<http://www.deltur.cec.eu.int>
(Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği)

<http://www.euractiv.com>
(EU News, Policy Positions and EU Actors Online)

<http://www.eurofor.it>
(EUROFOR)

<http://www.fas.org>
(Federation of American Scientists)

<http://www.fco.gov.uk>
(United Kingdom Foreign and Commonwealth Office)

<http://fpc.state.gov>
(US Department of State Foreign Press Center)

<http://www.gov.yu>
(Official Internet Presentation of Serbia and Montenegro).

<http://www.historyplace.com>
(The History Place)

<http://www.Ise.ac.uk>
(Study Group on Europe's Security Capabilities)

<http://www.imss.caltech.edu>
(Information Management Systems and Services)

<http://www.iris-bg.org>
(Institute For Regional and International Studies)

www.isis-Europe.org
(International Security Information Service, Europe)

<http://www.jurist.law.pitt.edu>
(University of Pittsburgh, School of Law, Jurist, Legal News and Research)

<http://www.law.nyu.edu>
(New York University School of Law)

<http://www.mfa.gov.yu/Foreinframe.htm>
(The Ministry of Foreign Affairs, Serbia and Montenegro)

<http://www.mia.com.mk>
(Macedonia Information Agency)

<http://www.nato.int>
(NATO)

<http://www.nytimes.com>
(The New York Times on the Web)

<http://www.ohr.int>
(Office of the Representative and EU Special Representative)

<http://politics.ankara.edu.tr>
(Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi)

<http://www.pugwash.nl>
(Pugwash Conferences on Science and World Affairs)

<http://www.reliefweb.int>
(Relief)

<http://www.rferl.org>
(Radio Free Europe / Radio Liberty, Newsline)

<http://www.sam.gov.tr>
(Center for Strategic Research)

<http://www.seciturk.org.tr>
(Southeast European Cooperation Initiative, İstanbul İş Geliştirme Merkezi)

<http://www.setimes.com>
(South Eastern European Times)

<http://www.sigmaweb.org>
(Support for Improvement in Governance and Management)

<http://www.stabilitypact.org>
(Stability Pact For South Eastern Europe)

<http://www.state.gov>
(US Department of State)

<http://www.stradigma.com>
(Stradigma Dergisi)

<http://www.tsk.mil.tr>
(Türk Silahlı Kuvvetleri)

<http://www.turkishweekly.net>
(The Journal of Turkish Weekly)

<http://ue.eu.int>
(Council of the European Union)

<http://www.un.org>
(United Nations)

<http://www.unpo.org>
(Unrepresented Nations and Peoples Organization)

<http://www.washtimes.com>
(TheWashington Times)

<http://www.winne.com>
(World Investment News)

Jovanoviç, Igor, “Sırbistan-Karadağ 'ın SAA Müzakereleri BM Mahkemesiyle Tam İşbirliğine Bağlı”, **Southeast European Times**, Belgrad, 28. 02. 06,
<<http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2006/02/28/feature-02>>

Kamov, Georgi, “**International Involvement in the Western Balkans**”, Institute for Regional and International Studies, 2005,
< <http://www.iris-bg.org>>

Karpat, Can, “Uzun Bir Yolculuk: Makedonya Avrupa’ya Yelken Açtı”, 05.02.2006, AIA Türkiye ve Balkan Masası, **Axis Information and Analysis**, Global Challenges Research,
<<http://www.axisglobe.com/article.asp?article=649>>

Kim, Julie, “**Serbia and Montenegro Union: Prospects and Policy Implications**”, Updated 19 April 2005,
<<http://fpc.state.gov/documents/organization/47796.pdf>>

Kim, Julie, “Macedonia: Country Background and Recent Conflict”, **Federation of American Scientists**,
<<http://www.fas.org/man/crs/RL30900.pdf+macedonia+CONFL%C4%B0CT+BETWEEN&hl=tr>>

March, Andrew and Rudra Sil, “The Republic of Kosova (1989-1998) and the Resolution of Ethno-Separatist Conflict: Rethinking “Sovereignty” in the Post-Cold War Era”, University of Pennsylvania, The Christopher Browne Center For International Politics Political Science Department, **Working Paper Series**, January 1999.
< <http://www.ciaonet.org/wps/sir01>>

Mujezinoviç, Mirzet, “AB - Batı Balkanlar: Makedonya İkinci Aday Ülke”, Balkan Raporu, **The Journal of Turkish Weekly**,
<<http://www.turkishweekly.net/turkce/yazarlar.php?type=12&id=84>>

Nikolovski, Zoran, “Clean Elections Crucial to Macedonia's Progress Towards EU”, **Southeast European Times in Skopje**, 20. 02. 20006,
<http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/articles/2006/02/21/reportage-01>

NTV-MSNBC, Dünya, Balkanlar, “Kosova Görüşmelerinde Anlaşma Yok.”, 17 Mart 2006, <<http://www.ntvmsnbc.com/news/365682.asp>>

Ojanen, Hanna, “Operation Althea: Healing, Testing, or Testing the Healing?” **Fornet CFSP Forum**, January 2005, < www.fornet.info>

Özcan, Mehmet, “AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası”, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, **The Journal of Turkish Weekly**, Türkçe Sayfalar, Makale, 29. 10. 2004,
<<http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=18>>

Patten, Chris, “**EU Strategy in the Balkans**”, The International Crisis Group, Brussels, 10 July 2001,
<http://ec.europa.eu/comm/external_relations/news/patten/sp_balkans.htm>

Ponsard, Lionel, “Güvenlikte Yeni Bir Dönem.”, **NATO Dergisi**, Sonbahar 2004,
<<http://www.nato.int/docu/review/2004/issue3/turkish/art3.html>>

Prlenda, Antonio, “BH'de SFOR-EUFOR Görev Devri Resmen Gerçekleşti” **Southeast European Times**, Saraybosna, 03. 12. 04,
<<http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2004/12/03/feature-01>>

Radio Free Europe / Radio Liberty, “Pentagon Confirms Presence of Russian Volunteers in Kosova”, **Newsline**, 23 Haziran 1999, cilt 3, sayı 122,
<<http://www.rferl.org>>

Southeast European Times, “Karadağlılar 21 Mayıs Referandumunda Cumhuriyetin Geleceğine Karar Verecek”, 02. 03. 2006,
<<http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/tr/features/setimes/features/2006/03/02/feature-01>>

T.C. Genelkurmay Başkanlığı, “Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Barışı Destekleme Harekatına Katkıları”,
<<http://www.tsk.mil.tr/uluslararası/barisidestekharekatkatki/barisdestekkatki.htm>>

The Centre for Peace in the Balkans, “Unity Will Prevail, Kostunica Says”, **Reporter**, 20. 03. 2006, <<http://www.balkanpeace.org/index.html>>

The Ministry of Foreign Affairs, Serbia and Montenegro, “Priorities Serbia and Montenegro-European Union Relations and Cooperation”,
<<http://www.mfa.gov.yu/Foreinframe.htm>>

Türbedar, Erhan, “Kosova Sorununa "Kısa Yoldan" Bir Çözüm mü Hazırlanıyor?”, **ASAM Balkan Araştırmaları Masası**, 25 Mayıs 2005,
<<http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=1596>>

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayım Genel Müdürlüğü, **T. C. Resmî Gazete**, 04. 04. 2006,
<<http://rega.basbakanlik.gov.tr/>>

Unpredented People and Nations Organization, “**Kosovo: Ready to Take Last Steps toward Independence.**”, 23. 03. 2006,
<http://www.unpo.org/news_detail.php?arg=32&par=4083>

Ülger, İrfan Kaya, "Ortadoğu Sorunu ve Yugoslavya'nın Dağılmasının Avrupa Dış Politikası Çerçevesinde Analizi”, **Stradigma Dergisi**, Eylül 2003, sayı 8,
<http://www.stradigma.com/turkce/eylul2003/makale_04.html>

Wouters, Jorgen, “Ethnic Cleansing: a New Phrase for an Old Habit: Wiping People off the Map”, **ABC News**, 21. 04. 1999, <<http://www.abcnews.go.com>>

